

TÖRTÉNELMEN INNEN ÉS TÚL

I. ELTE ÁJK JOG- ÉS POLITIKAELMÉLETI
KONFERENCIA

—
ABSZTRAKTFÜZET

ELTE | ÁJK
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

BIBÓ ISTVÁN
SZAKKOLLÉGIUM

BIHARI MIHÁLY
ALAPÍTVÁNY

9.00 – 9.30 MEGNYITÓ

helyszín: Kari tanácsterem

9.30 – 11.00 PÁRHUZAMOS SEKCIÓK 1.

A GYERMEKEK JOGAI ÉS POLITIKAI RÉSZVÉTELE (1. PANEL)

helyszín: Kari tanácsterem

szekcióvezető: Könczöl Miklós, Lux Ágnes

Csigi Ádám (PPKE JÁK):

Gyermekjogok az erényetika szempontjából

A helyes cselekvés igazolásával foglalkozó klasszikus normatív etikai irányzatok közül a XX. század közepéig kettő gyakorolt meghatározó hatást a modernkori jogtudományra, az elsősorban univerzális elvekből levezetett kötelezettségek teljesítését, illetve jogosultságok biztosítását szem előtt tartó deontikus, vagy gyakori hivatkozással élve kantiánus etika, illetve a cselekedeteinket az azok által okozott következmények értékelésén keresztül megítélő utilitarizmus. Közös sajátossága e két irányzatnak, hogy megközelítéseik fókuszja főként a cselekvés tényéből, valamint a szabálynak történő megfelelésből indul ki. Ezzel szemben a harmadik – és egyben legkorábbi – normatív etikai irányzat az elsősorban Arisztotelész által kidolgozott erényetika vizsgálódásának kiindulópontjában a cselekvő jellege áll. Az etika erényalapú megközelítésének reneszánsza a II. világháborút követően jött el, részben az erkölcs kodifikálhatóságába vetett hit megingása miatt. Az erényetika központi karaktere az erényes ember, akinek célja a közösségben történő egyéni kiteljesedés, melyet erényes cselekedetek gyakorlásán keresztül ér el, szituatív jelleggel, döntési helyzetről döntési helyzetre.

Arisztotelész szerint a gyermekek mindig a vágyaik szerint akarnak élni, bennük a legnagyobb az élvezetekre való törekvés, mely mivel telhetetlen, ezért az értelem, a fegyelmezettség fékezésére szorul, mely képesség a gyermekekben még fejletlen, így miként a felnőttek esetében a vágyaknak az értelem parancsol mértékletességet, úgy a gyermekek esetében a gyermekek tanítói. Arisztotelész filozófiájában az erényes viselkedés nem pusztán a személyes kiteljesedést szolgálja, hanem egyúttal politikai funkciója, jelentősége van, miként a nevelésnek, illetve a társadalmi nevelésnek is számos későbbi filozófusnál.

Ebből kifolyólag érdemes a gyermekek jogosultságainak kiterjesztését, illetve annak korlátait erényetikai szempontok szerint is megközelíteni, melynek keretében Arisztotelésztől kiindulva célszerű vizsgálni, hogy milyen fogalmi viszonyban lehetnek egymással az erények és a jogosultságok, ezen túlmenően pedig, hogy mennyiben várható el erényes viselkedés a gyermekektől, illetve mennyiben várható el erényes viselkedés a gyermekek nevelőitől.

Szerletics Antal (NKE):

Gyermekek feletti atyáskodás: a relációs megközelítés lehetőségei és problémái

A gyermekek eltérő jogi megítélésének, különösen pedig az őket megillető jogosultságok korlátozásának morális igazolása gyakran (de közel sem minden esetben) paternalista módon, vagyis az arra való hivatkozással történik, hogy a gyermekeket saját, nem megfelelőnek vélt döntéseik rossz következményeitől kívánják megóvni. Eltekintve attól, hogy a gyermekek csoportja közel sem képez homogén vagy könnyen elhatárolható csoportot, a rossz következmények lehetőségére való hivatkozás önmagában nem különíti el a gyermekek csoportját, mint amellyel szemben a paternalizmus könnyebben alkalmazható vagy igazolható lehet. A paternalizmus igazoltságának képzete inkább az autonómia önértékként való tiszteletével, pontosabban annak hiányával kapcsolódik össze, amennyiben az általánosan elfogadott álláspont szerint a gyermekek nem, vagy csak korlátozottan képesek 'autonóm' döntések meghozatalára.

Előadásomban ezzel kapcsolatban két problémára szeretnék reflektálni. (1) Az egyik a paternalizmus kapcsán a személyes autonómiát középpontba állító elméletek azon következtetése, hogy az autonómia hiánya megalapozza az ahhoz való jog korlátozhatóságát és lehetővé teszi a paternalista bánásmódot a nem, vagy nem teljesen autonóm személyekkel szemben. Túl azon, hogy ez a tények és a normatív következtetések összemosásának tűnik, érdemes az autonómia hiányának 'külső' és 'belső' okai között különbséget tenni. A külső okok, bár elejét veszik az autonóm döntések megvalósításának, önmagukban nem szüntetik meg az autonómiához való jog érvényes fennállását. A belső okok, amelyek alatt elsősorban a döntéshozatali képesség teljes vagy részleges hiányát eredményező okokat értek, úgy tűnik, hogy hatással vannak a jog fennállására ill. korlátozhatóságára. Sejtésem szerint ez a jogosultságok funkciójával, elsősorban a jogosultságok akaratelmélete által meghatározott követelményekkel van összefüggésben. (2) A külső és belső okok azonban hatással is lehetnek egymásra: amennyiben a személyes autonómiát relációs fogalomként értelmezzük, az autonóm döntéshozatali képesség pozitív társas viszonyok eredőjeként fog előállni. Előadásom ezen részében a relációs autonómia sajátosságait, fogalmi elkülöníthetőségét és a gyermekek feletti atyáskodás igazolhatóságára gyakorolt potenciális hatást vizsgálom. Véggkövetkeztésem, hogy a gyermekek feletti atyáskodó magatartás igazolhatósága a relációs autonómia keretrendszerébe ágyazva jelentős eltéréseket mutathat a hagyományos megközelítésekhez képest, aminek hatása lehet a gyermekjogok értelmezésére és kiterjedésére nézve is.

Könczöl Miklós (HUN-REN TK, PPKE JÁK):

A gyermekkor mint toposz: a politikai részvétel kérdése

A gyermekek jogaival kapcsolatos érvek számos közjogi vitában merülnek föl az utóbbi évtizedekben. Az előadás ezeket az érveket igyekszik kategorizálni, részben formai, részben tartalmi szempontból. A viták során az

alapvető feszültséget az okozza, hogy a jogalanyiség tekintetében (a felnőttekhez képest) a hasonlóságok, míg a jogok tartalma tekintetében a különbségek kerülnek előtérbe. Az érvelési toposzok számbavétele nyomán fölmerül a kérdés, hogy létezik-e (legalább a közjogi viták szempontjából) egységesen használható gyermekfogalom, illetve hogy kell-e ilyen fogalom kidolgozására törekednünk.

DEMOKRÁCIA, JOGÁLLAM ÉS NARRATÍVÁK – A MEGISMERÉS ÚJ KIHÍVÁSAI ÉS LEHETŐSÉGEI (1. PANEL)

helyszín: A/1 gyakorló

szekcióvezető: Tóth Fruzsina Rozina

Székely Júlia (*ELTE TáTK*), Tóth Fruzsina Rozina (*ELTE ÁJK*), Vajda Júlia (*ELTE TáTK*):

Párhuzamos narratívák

Az 1970-es és 1980-as évek óta számos humán- és társadalomtudományos diszciplína szerzői foglalkoztak az ún. narratív fordulat jelenségével, ami a jogtudományban hangsúlyosan az 1980-as években jelenik meg. A fordulat képviselői egyaránt a narratíva fogalmának előtérbe kerülését hangsúlyozzák a megismerés és megértés bármely területén, mégis a narratív fordulat alapvetően megsokszorozódik a különböző diszciplínák eltérő kontextusában. A narratív fordulat fogalmára rákeresve, számtalan olyan cikkel találkozhatunk, mint pl. *The Narrative Turn in History* (Robinson 2011), *The Narrative Turn in Social Studies* (Czarniawska 2004), *The Narrative Turn in Psychology* (Vassilieva 2016), *The Narrative Turn in the Legal Field* (Di Donato 2021) vagy akár *The Narrative Turn in Fiction and Theory* (Meretoja 2014).

Ezzel együtt, az utóbbi időben a narratívák interdiszciplináris megközelítésének gondolata egyre több helyen fogalmazódik meg (pl. Herman 2013), ám – ahogy Dawson (2017) is hangsúlyozza – a tudományágak közötti valódi együttműködés megvalósulása erősen kérdőjeles marad. Feltehetjük a kérdést, hogy hogyan lehetnek különböző diszciplináris olvasatait egy „valóságnak”, azaz vajon ad vagy elvesz, ha nem komplexitásában, hanem tudományterületenként értelmezünk egy eseményt vagy történetet? Prezentációnkban azt a kérdést járjuk körbe, hogy (1) hogyan jelenik meg és (2) értelmeződik a narratíva fogalma a különböző diszciplínákban különösen pedig a jogtudományban, illetve (3) hogy milyen lehetőségek rejlenek az interdiszciplináris megközelítésben. Előadásunkban két élettörténeti narratíva konkrét példáján keresztül – a demokráciához és jogállamisághoz való viszony kérdéskörét végigjárva – szeretnénk egybefogni ezen narratívák történelmi, társadalmi, jogi és pszichológiai vonatkozásait.

Arra vállalkozunk tehát, hogy egy jogtudományi, a jogállamisággal és a demokráciával foglalkozó kutatási fókuszon vonatkozásában az interdiszciplináris elméleti és módszertani megközelítés milyen új dimenziókat nyit meg, milyen új kérdéseket enged feltenni. Azaz felfedezhetünk-e

valami újat a vizsgált kérdés vonatkozásában, ha változtatunk a kutatási perspektívánkon és a narratívák felé fordulunk.

Kiss Valéria (ELTE ÁJK):

Biográfiai módszerek használata a jogszociológiai kutatásokban

Az előadásom témája a biográfiai módszerek használata a jogszociológiai kutatásokban. 2013 óta három olyan kutatásban vettem részt, amelyek a jogtudat és joghoz való viszony kérdéseit vizsgálták a narratív élettörténet-interjú módszerével, ezek közül az utóbbi kettő érintette, illetve érinti a társadalmi változás problémáját. Az előadásomban ezen kutatások módszertani tapasztalatait mutatom be, és kitérek az elemzés kapcsán felmerült kérdésekre.

Az első kutatás általában foglalkozott a jogtudat kérdésével, azzal, hogyan jelenik meg a jog a hétköznapokban. A második szűkebb témával, a gondnokság és támogatott döntéshozatal szabályozásának társadalmi hatásainak vizsgálatával foglalkozott, ebben nem csak érintettekkel, hanem hivatalos és informális támogatóikkal is készítettünk interjúkat. A cselekvőképesség korlátozásával kapcsolatban a pozitív jog szintjén paradigmaváltás zajlik, amely alapvetően érinti az intellektuális és pszichoszociális személyek alapvető jogainak érvényesülését. A kutatás azt vizsgálta, hogyan jelenik ez meg az érintettek hétköznapjaiban, hogyan változnak az érintettek intézményi és informális környezetében lévő segítők gyakorlatai, attitűdjei, szerepfelfogásai a jogi változások hatására. A harmadik kutatás témája a demokráciához, közügyekben való részvételhez való viszony családtörténetbe és egyéni élettörténetbe ágyazottsága. Ebben a kutatásban a magyar társadalom tagjai politikai viselkedését vizsgáljuk, ezen keresztül próbáljuk megérteni az elmúlt évtizedek politikai folyamatait.

Mindhárom kutatás vetett fel nehézségeket és szolgált tanulságokkal az interjúalanyok megkeresése és az interjúk elkészítése kapcsán. Az elemzéssel kapcsolatban már az első kutatásban felvetődött, hogy ne kizárólag a hermeneutikai esetrekonstrukció módszerével közelítsük meg a létrejött empirikus anyagot az elemzés során. Az előadásomban felvázolom az általunk kidolgozott horizontális elemzés koncepcióját, lehetséges módszertani megalapozását és az általa felvetett nehézségeket.

Lőrinczi Lilla (ELTE ÁJK):

Kánon és kódex

Doktori kutatásom során a kánon fogalmát és a különböző definíciós kísérleteit vizsgálom, amelyekből megállapítható, hogy a kánon nem csupán a megbecsült, kiválónak tekintett szerzőket, műalkotásokat vagy műfajokat jelenti. A fogalomnak legalább ugyanennyire fontos részeit alkotják a kiválasztásukért felelős eljárások és az értelmezési módszerek. Bár a szövegek, a szerzők és a műfajok a kánon lényeges elemei, emellett a művek kiválasztásának folyamata és az értelmezési technikák is esszenciális alkotóelemei a kanonizációs folyamatnak.

Kutatási hipotézisem egyik sarokköve, hogy a jogi szövegek is korpuszokba szerveződnek. Ahogyan a kanonizáció folyamata végbemegy az

irodalmi szövegekkel, amelyek kétféle módon — intézményesen, kívülről irányítottan és immanensen, belső törvényszerűségek szerint — szerveződnek korpuszokba, úgy az írott jogi anyagok is kétféleképpen alkothatnak rendszert. Létezik a kodifikált jogi szövegek intézményes, irányított, megismerhető és koherensnek feltüntetett rendszere, mindemellett van egy rejtett, gyakran nem ennyire transzparens, eltérő preferenciák és tényezők szerint rendezett, rendeződő kánon, amelyben az írott jogi szövegek közül az úgynevezett működési és magyarázó szövegek vesznek részt. Ha figyelembe vesszük ezeket a sokszor artikulált, de olykor rejtett preferenciákat, a kánon nem csupán szövegek összessége, hanem a megosztott tudás egy formája is. És mint ilyen, kitüntetett figyelmet érdemelhet a tudásátadás különböző módozatainak vizsgálatakor.

A jogi kánonképződés/kánonalkotás, mint ahogy ez az irodalmi kánonok esetében is fennáll, egy, a kulturális környezet függvényében alakuló folyamat. Ebből kifolyólag a kánon fogalmának vizsgálatakor egy adott jogrendszer sajátosságait is figyelembe kell vennünk, hiszen a jogrendszerek konvergenciája ellenére továbbra is meghatározó jelentősége van annak, hogy a jogalkalmazás során a kódexek vagy a precedensek felé fordulunk.

A minket körülvevő jogrendszer kódex-központú gondolkodásának és működésének izgalmas fogalmi elemét, a kódex fogalmi párját alkothatja a kánon, amely mint másodfokú kódex világítja meg azokat az értékeket, amelyeket alapelvekként építünk be jogrendszerünkbe.

A KIZÁRÁS DILEMMÁI (1. PANEL)

helyszín: A/4 gyakorló

szekcióvezető: Ujlaki Anna

Lendák-Kabók Karolina (ELTE TóTK):

A nők kulturális és vallási különbségekhez való alkalmazkodása az etnikai vegyes házasságokban

A tanulmány a kulturális és vallási alkalmazkodás dinamikáját vizsgálja azon nők esetében, akik etnikailag vegyes házasságokban élnek Vajdaságban, Szerbia multikulturális északi tartományában. A magyar, szlovák és román kisebbségekből származó nőkkel, valamint a szerb többséghez tartozó nőkkel készült interjúk alapján a tanulmány feltárja a kultúrák közötti egyesülések összetett folyamatát. A kutatás bemutatja, hogyan igazodnak a patriarchális értékek által befolyásolt nők partnereik kulturális és vallási háttéréhez. Az interszekcionalitás elméletére támaszkodva elemzi, hogy a nők identitásának különböző aspektusai (nem, etnikai hovatartozás, kultúra) hogyan keresztezik és befolyásolják egymást a vegyes házasságok során szerzett tapasztalataik alapján. Az akkulturációs elmélet segítségével továbbá feltárja, hogy a különböző kulturális háttérű kisebbségi és többségi nők hogyan alkalmazkodnak partnerük etnikai és vallási háttéréhez. Az eredmények szerint a kisebbségi és többségi nők között eltérő mértékű alkalmazkodás figyelhető meg. A kisebbségi nők gyakran teljes mértékben beilleszkednek partnerük kultúrájába és vallásába, új gyakorlatokat és szokásokat átvéve, miközben saját hagyomá-

nyaikat háttérbe szorítják. Ezzel szemben a többségi nők általában kisebb mértékben asszimilálódnak, és otthonukban inkább a többségi nyelvet használják, annak ellenére, hogy vegyes házasságban élnek. Mind a kisebbségi, mind a többségi csoportokhoz tartozó nők a nemzetek közötti megértés és kapcsolatok erősítésére törekednek házasságaikon keresztül. A nők tapasztalatainak elemzésével a tanulmány hozzájárul a vegyes házasságok kulturális és vallási alkalmazkodásának összetettségének és árnyalatainak mélyebb megértéséhez.

Farkas Eszter (CEU Doctoral School of Political Science, HUN-REN TK):
„Szavakkal kizárva” - Az exkluzív és inkluzív migrációs médiakeretek szerepe az attitűdök kapcsán

Mind tudományos, mind elemzői körökben elfogadott, empirikusan igazolt megállapítás, hogy a magyar politikai környezet és médiadiskurzus extrémén elutasító a „migránsok” kapcsán, különös tekintettel az arab és afrikai országokból érkezőkre. Noha az Ukrajnában zajló háború kitörését követően a kormányzati kommunikáció jelentősen befogadóbb volt az Ukrajnából érkező menekültek kapcsán, Orbán Viktor továbbra is rendszeresen hangsúlyozza interjúiban, beszédeiben, hogy „Magyarországnak nincs szüksége migránsokra”. „Be akarnak bennünket préselni egy háborúba, migránsokat akarnak a nyakunkba sózni, és át akarják nevelni a gyerekeinket. De mi nem megyünk háborúba, nem engedjük be a migránsokat, és nem adjuk oda a gyerekeinket sem. Ez olyan egyszerű, mint az egyszerű, és olyan világos, mint a nap, mert Magyarország szabad és szuverén ország. És az is marad.” – fogalmazott a miniszterelnök a legutóbbi, 2024. március 15-i beszédében. Azaz, annak ellenére, hogy 2022 február-márciusában szokatlanul megengedő és segítőkész kormányzati kommunikáció volt tapasztalható az Ukrajnából érkezőkkel szemben, a migránsok kapcsán általánosságban továbbra is a kizáró, elutasító („exkluzív”) keretezés az elsődleges a kormány, a miniszterelnök, és a hozzájuk kötődő sajtóorgánumok részéről, és ritkán árnyalja azt a befogadóbb („inkluzív”) keretezése a migrációnak. Szintén ellentmondásos ennek kapcsán, hogy egyre több elemzés mutat rá, hogy az elmúlt években jelentősen nőtt és növekszik a különböző, jellemzően nem európai országokból érkező vendégmunkások aránya Magyarországon. Mivel a migráció egy rendkívül átpolitizált közpolitikai téma, a bevándorlókkal és menekültekkel kapcsolatos percepciók és attitűdök kiemelt jelentőséggel bírnak szavazói preferenciák tekintetében is.

Feloldható, ellensúlyozható, enyhíthető-e a kizáró média és politikai kommunikáció befogadó kommunikációval? Előadásomban azzal a részben elméleti felvetéssel kívánok foglalkozni, hogy egy ilyen elutasító politikai és médiakörnyezetben milyen szerepe lehet a migrációs attitűdökre olyan médiatartalmak, migrációs keretek előfordulásának, amelyek inkluzív szempontból közelítenek a migráció témaköréhez. A médiakeretezés elmélet alapján azt várnánk, befogadóbb irányba befolyásolhatják a migrációs attitűdöket. Ha azonban a motivált érvelés elméletéből indulunk ki, akár az eredetinel elutasítóbbá is válhat azok attitűdje, akik ilyen inkluzív migrációs keretekkel találkoznak.

Pongrácz Dániel (BCE):

Kizárás a migráció diplomáciában: az externalizáció és kényszerű deportálás elméleti kihívásai

A nemzetközi politikai színtéren a bevándorlás kérdése jelentősen átpolitizálódott, a kapcsolódó társadalmi feszültségek miatt pedig kitüntetett figyelem övezi a társadalomtudományokban. Természetéből adódóan a bevándorlás kezelése több szinten is hatalmi struktúrákon alapuló befogadásról vagy kizárásról szóló döntések sorozataként is értelmezhető. Egy bevándorlást tömegesnek, krízishelyzetnek megélt diskurzus mellett azonban a kizárás végrehajtása és a határvédelem megerősítése egyszerre élvez jelentős politikai támogatást és ütközik komoly normatív és erőforrásbeli korlátokba. A nehézségeket fokozza a nemzetközi rendszer egyik alapvető hiányossága, miszerint nincsen olyan nemzetközi migrációs rezsim, ami lehetővé tenné a globális szintű kormányzást. Ebben a helyzetben államok közötti együttműködés és diplomáciai tárgyalások elkerülhetetlenek, relevánssá téve a téma elméleti háttérének vizsgálatát.

Előadásom elsődleges fókuszát a migráció diplomácia, azon belül pedig a migráció externalizációjának valamint a kényszerű deportálások elméleti háttérének és kritikai megközelítéseinek vizsgálata alkotja. Célom, hogy bemutassam a kizárás dilemmái hogyan kerülnek problematizálásra. Milyen elméleti tényezőkkel magyarázhatók napjaink tendenciái a migrációpolitikai gyakorlatban és mely pontokon szorulnak újragondolásra egyes megközelítések.

Fontos kiindulópontot adnak a bevándorlási folyamatok kapcsán felmerülő identitáspolitikai kérdések. A nacionalizmusra és populizmusra épülő koncepciók kiemelik a kizárás szerepét az identitás formálásában, valamint ennek hatalmi eszközként való felhasználását. Ezek komoly tesztet jelentenek a liberális demokráciára épülő rendszer számára, és előtérbe hozzák a James Hollifield által bevezetett liberális paradoxon problematikáját. Ahogy a bevándorlás megkísérelt 'menedzselése' egyre komolyabb nehézségekbe ütközik, egyfajta bűnös ciklus ('vicious cycle') válhat uralkodóvá. A migrációs korlátozások és határvédelmi rendelkezések megszállottsággá válhatnak, amellyel ugyanazokat a veszélyeket produkálják újra a társadalomban melyeket csökkenteni szándékoznak. Eközben a jogokon és az egyéni szabadságjogokat védő liberális alapelveken nyugvó nemzetközi jogi rendszerek nyomás alá kerülnek, jövőjükkel kapcsolatban komoly kérdések merülnek fel. Ugyanakkor a migrációs diplomácia előtérbe kerülésének megágyaz az az elméleti megközelítés, mely egy illiberális migrációs kormányzáselméleti konvergenciát lát a nyugati világ és a többi térség között.

A kialakuló és felerősödő ontológiai biztonságérzet hiánya a migráció diplomáciában arra készteti a döntéshozókat, hogy hajlandókká váljanak minél drasztikusabb lépésekre. Ez azonban gyengítheti az alkupozíciójukat, és egyre inkább kizárja egyes nem-állami szereplőket (pl. civil szervezetek, NGO-k) lehetőségét arra, hogy a folyamatban leginkább marginalizálódó bevándorló csoportok emberi és liberális szabadságjogainak védelmébe keljenek. Továbbá térbeli strukturális változások is megfigyelhetők, ahogyan az externalizáció és a migráció diplomáciai megállapo-

dások keretei között megvalósítandó határvédelmi együttműködések Európa határvidékéről egyre távolabb igyekeznek tolni a kizárás színterét. Előadásomban erre a tényezőre is reflektálok, kiemelten foglalkozva a posztkoloniális irányzat elméleti megközelítéseivel.

Az előadás nemzetközi perspektívával közelíti meg a migrációs folyamatokon belül megfigyelhető kizárási folyamatokat, hozzájárulva a probléma feltárásához elengedhetetlenül szükséges multidiszciplináris diskur-zushoz.

A KONZERVATIVIZMUS VÁLSÁGA? (1. PANEL)

helyszín: A/5 gyakorló

Szekcióvezető: Nyirkos Tamás

Botos Máté (PPKE BTK):

Rémy Brague konzervatív modernitásdefiníciója

Rémy Brague konzervatív modernitásdefiníciója a progressziót és a tradicionálizmust mint végletes opozíciókat határozza meg, amelyekben a hagyománynélküliséget éppolyan veszélyesnek ítéli, mint az öncélúvá váló hagyományőrzést. A fejlődés nemcsak elkerülhetetlen, de kívánatos is, ám a változások nem feltétlenül szolgálják az embert és közösséget. Ugyanakkor, noha a hagyomány nélkülözhetetlen minden közösség - beleértve a politikai közösséget is - életében, a valós probléma a továbbadás célja és értelme. Brague felteszi a kérdés: vajon minden hagyomány méltó-e a megőrzésre? Vajon minden hagyomány építi a közösséget? Mindezt Brague az európai civilizáció hosszú távú történetének elemzése során veti fel, belehelyezve a modernitásról alkotott általános diskurzus keretrendszerébe. A kortárs francia filozófia egyik legkiválóbb alakja azzal kapcsolatosan is kételyeit fogalmazza meg, amely szerint a szekularizáció a modernizáció velejárója, ennél fogva elkerülhetetlen. Kérdés, hogy vajon a vallási hagyományok identitásképző és -fenntartó szerepe következtében azok a közösségek, amelyek ezeket a magánszférába száműzik, valójában hagyományok nélküli társadalmak létrehozását eredményezik? S ha nem, az európai típusú modernizáció milyen más örökséget teremtett? Mindezek a kérdőjelek elvezethetnek-e a modern kor kihívásaira adekvát válaszokat adni képes, egyben önazonosságát organikus hagyományaiban megőrző konzervatív reakciókhoz?

Jancsó András (NKE EJKK):

Liberálisból konzervatív? Joseph Ratzinger politikai gondolkodása

Joseph Ratzinger (1927-2022) német katolikus teológus, a későbbi XVI. Benedek pápa 2022-es halálát követően ismét megélné a nyilvános diskurzus, amely személyét, gondolkodását „konzervatívnak” bélyegzi. Ratzinger elhelyezése a liberális-konzervatív tengelyen nem új keletű, már életében számtalan tudományos szerző, sajtóorgánium jellemezte, hol az egyik, hol a másik kategória fogalmai szerint. A pápák tanításának leegyszerűsítő meghatározása nem újdonság. XVI. Benedek pápa utód-

ját, Ferenc pápát is előszeretettel nevezik „progresszívnek”, „liberálisnak”, vagy épp „marxistának”, de egyes erkölcszociológiai megfontolásai kapcsán „konzervatívként” is jellemzik. Az előadás Joseph Ratzinger politikai gondolkodásának vizsgálatát helyezi a fókuszba, így teológiáját, egyházkeresztyén kormányzati döntéseit nem elemzi. Bár Ratzinger nem volt egy rendszeres politikai gondolkodó, nem alkotott átfogó politikai filozófiát, ugyanakkor írásaiban és megnyilatkozásaiban már pápaságát megelőzően is visszatérő téma volt a politika, a társadalom, állam és egyház kapcsolata, a keresztények szerepe a plurális demokráciában. E szöveghelyeket vizsgálva kibontakozik előttünk az egykori német pápa politikáról alkotott felfogása. Az előadás célja ebből fakadóan kettős, egyfelől megvizsgálja, hogy Ratzinger politikai gondolkodására mennyiben használható hitelesen a konzervatív jelző, másrészt a magyar konzervatív gondolkodás számára mennyiben hasznosíthatók Ratzinger megfontolásai.

Darabos Ádám (NKE EJKK):

Konzervatív vs. keresztény realista: Sir Roger Scruton és Reinhold Niebuhr emberképének összehasonlító vizsgálata

A 20. századi konzervatívok és a keresztény realisták többsége nem csak abban értene egyet, hogy a liberális és marxista emberkép hibás (pl. túlzóan optimista), hanem abban is, hogy ennek messzemenő – s káros – következményei vannak a politikai gondolkodásban (pl. utópista víziók). Nem véletlen, hogy a két irányzat, mármint a konzervativizmus és a keresztény realizmus is esetében is gyakran előkerülő kifejezés az antropológiai pesszimizmus, illetve realizmus. Az előadás arra vállalkozik, hogy ezt a pesszimista-realista emberképet irányzatonként egy-egy emblemikus alak, Sir Roger Scruton és Reinhold Niebuhr gondolkodásában, illetve, a témához vonatkozó főbb műveik (pl. *On Human Nature*, *The Nature and Destiny of Man*) alapján elemezze. A vizsgálat lehetőséget ad a hasonlóságok és különbségek kihangsúlyozására, s egyben segíthet megérteni a konzervativizmus lehetséges válságának egyik területét.

AZ ALKOTMÁNYELMÉLET SZEREPE A VÁLTOZÓ ALKOTMÁNYJOGI INTÉZMÉNYI GYAKORLATOK ÉRTÉKELÉSÉBE

helyszín: A/10 gyakorló

szekcióvezető: Gárdos-Orosz Fruzsina

Bán-Forgács Nóra (HUN-REN TK JTI):

Szuverenitás, legitimitás és igazságszolgáltatás

Kiindulópont a modern szuverenitás elméletek nevezetesen, a többségi demokrácia rousseaui *volonté generale* koncepciójának a 21. századi újraértelmezése. Álláspontunk szerint ebben a vitában a hatalommegosztás elvét érdemes részletesen is tudományos vizsgálat tárgyává tenni. Érvelésünk szerint a diskurzus, több síkon zajlik, de talán a legérdekesebb, hogy az egész szuverenitás-vita próbálja leegyszerűsíteni az érveit egy legitimitás vitára: az AB és a bíróságok esetében ezért három kérdés merül fel:

1) Először is, a szuverenitási érvelés szerint az igazságszolgáltatás a nemzeti törvényhozás hatáskörébe tartozik, mivel az államok nincsenek korlátozva saját alkotmányos struktúrájuk kialakításában, beleértve az igazságszolgáltatási rendszerüket is. (Ez igaz az Alkotmánybíróságra, ahol önálló hatalmi ágnek tartják). Az állítás szerint egy független, szuverén államnak rendelkeznie kell a saját független igazságszolgáltatással.

2) A második kérdés az, hogy a bírói hatalom feletti szuverenitást ki gyakorolja? Másként, a igazságszolgáltatás kinek a monopóliuma a szuverenitás vitában?

3) A harmadik kérdés pedig az, hogy a jogértelmezés feletti monopólium kié? Bemutatjuk, hogy a jogértelmezés bírói monopóliumának megkérdőjelezése önmagában egy erős felvetés, ennek felelősségét vállalva igazolni próbáljuk felvetésünk helyességét.

Hipotézisünk az, hogy az, aki a törvények értelmezése feletti monopóliummal rendelkezik, hasonlóan, akik az igazságszolgáltatás felett valódi hatalommal rendelkeznek, a populista alkotmányosságban maguk az autokratikus államok, szemben az alkotmányos demokráciákkal, ahol a bírói hatalom elsőbbsége és a hatalommegosztás koncepciója érvényesül.

Az Alaptörvény kimondja, hogy „a bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. A jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambuluma, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venni. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak”.

Az igazságszolgáltatás értelmezési szabadságának a szándékos korlátozása csak úgy értelmezhető, mint a bíróságok korlátok közé szorítása, hogy elkerüljék az igazságszolgáltatási ág felhatalmazásának a kiszélesítését, így csökkentsük a jogalkotás és a kormány szuverén hatalma feletti bírói kontroll lehetőségét. Ebben az összefüggésben a nép legfőbb akaratát képviselő abszolút szuverén eszméje ellenkezik a bíróság hatalommegosztásban betöltött elméletével. De ennél többet is állítunk. Álláspontunk szerint a bírói jogértelmezés szisztematikus visszaszorítását látjuk a magyar joggyakorlatban, és ezzel párhuzamosan a bírói igazgatási döntések hatalomkoncentrációját. A bírósági szervezetrendszer centralizálása az autonómiák leépülésének veszélyével jár és végső soron – az előadásban bizonyítjuk – az igazságszolgáltatás feletti bírói kontroll elvesztésével.

Gárdos-Orosz Fruzsina (ELTE ÁJK):

Alkotmánybíráskodás az alkotmányelmélet tükrében

Az előadás célkitűzése, hogy megvilágítsa, hogyan és mennyiben segít minket az alkotmánybíráskodásra vonatkozó hatályos magyar szabályozás és alkotmánybírói gyakorlat elemzésében és értékelésében az alkotmányelmélet.

Az előadás első része bemutatja az alkotmánybíráskodásról alkotott alapvető fogalmainkat történeti és elméleti-dogmatikai megközelítésben. A második rész röviden ismerteti az Alkotmánybíróságot érintő tételes jogi szabályozás lényegi változását. A harmadik rész azokról a csomópontok-

ról szól, amelyek az alkotmányossági felülvizsgálat újraszabályozásának és az ehhez kapcsolódó joggyakorlatnak kulcskérdései voltak a 2010-2024 közötti időszakban. Az előadás negyedik része az alkotmánybíráskodás új irányának, a német típusú alkotmányjogi panaszjelzésnek a természetét és tapasztalatait vizsgálja mindezek fényében. Az ötödik rész arra kérdez rá, hogy az elméleti alapok fényében milyen irányokban alakult a jogszabályok és bírói döntések alkotmányossági felülvizsgálata az olyan jelentős és politikailag is érzékeny ügyekben, mint a gazdasági válság, a terrorveszély vagy a pandémia, amelyekben a kétharmados kormányzati többség válságjogalkotással rendezte a konfliktusos társadalmi-gazdasági viszonyokat. De nemcsak Magyarországon, hanem másutt Európában is így történt ez, ezért röviden említem az Európai Unió egyes tagállamai alkotmánybíróságainak, illetve a strasbourgi és luxembourgi bíróságoknak a gyakorlatára vonatkozó vizsgálataink eredményeit is. Mindezt annak teljesebb megértése érdekében, hogy a magyar alkotmánybíráskodás gyakorlat milyen tekintetben és mely esetekben volt egyedülálló.

Az előadást azzal zárom, hogy ismét visszatérek arra, mit is értünk a klasszikus értelemben a kelsen-i típusú alkotmánybíráskodáson. Igyekszem megindokolni a végkövetkeztetésemet, amely szerint a mai magyar Alkotmánybíróság – a megváltozott politikai és alkotmányos szabályozási környezet szükségszerűségeiből is adódóan – természetében ma már közelebb áll egy rendes bírósági ítélkezési gyakorlatot is orientáló alkotmányjogi tanácsadó testülethez, mint egy, az alkotmánybíráskodás elméleti alapjain nyugvó kelsen-i típusú alkotmánybírósághoz. Zárszóként érvelek amellett, hogy ezt csak az alkotmányelméleti alapok ismeretében tudhatjuk megítélni.

Mécs János (ELTE ÁJK):

A demokratikus hatalomgyakorlás védelmének alkotmányelméleti kihívásai

A Kúria és az Alkotmánybíróság választásokkal és népszavazásokkal mint politikai szempontból kiemelt fontosságú tárgykörrel kapcsolatos joggyakorlatát számos kritika éri. Ez érinthet egyes döntéseket (például az Alkotmánybíróság határozata a levélben szavazás kapcsán – Bodnár – Varsányi 2016), de jelentheti akár a joggyakorlat átfogó kritikáját egy egész tárgykört illetően (például a Kúria és az Alkotmánybíróság joggyakorlata a népszavazási kérdések egyértelműsége tárgyában, Mécs 2023). Módszertani értelemben felmerült az is, hogy a dogmatikai elemzés a hazai viszonyok között már nem követendő módszer, hiszen a joggyakorlatot a politikailag kényes kérdésekben nem jogi szempontok determinálják (Kazai 2019). Ezzel szemben felmerült, hogy a dogmatikai elemzésre mindenképpen szükség van, hiszen csak eképpen bizonyítható, hogy a joggyakorlat nem felel meg a joggal kapcsolatos alapvető koherencia-elvárásoknak (Mécs 2019).

Kevés szó esett ugyanakkor arról, hogy melyek a kritikai gondolkodás jogelméleti előfeltevései. A joggyakorlat kritikája alapulhat akár egy ideális- akár egy interpretív politikai filozófián (Győrfi 2015). Előbbi a joggyakorlat külső, míg utóbbi belső kritikáját adhatja, eltérőek azonban a két

módszer alkotmányelméleti és politikai filozófiai előfeltevései, és eltérő lesz ezáltal a kritikát adó pozíciója, és más kihívásokkal kell szembenéznie.

Előadásomban a mellett érvelek, hogy a választásokkal és népszavazásokkal tárgyában létrejött joggyakorlat a leginkább egy interpretív nézőpontból kritizálható. Ez következik abból, hogy ezek a jogintézmények tartalmilag alkotmányelméleti és politikai filozófiai szempontból jellemzően aluldetermináltak, nehezebb tehát egy ideális politikai filozófiai nézőpontból kritikáját adni a joggyakorlatnak. Amellett érvelek, hogy célravezetőbb azt kimutatni, hogy a joggyakorlat egyes részei nem felelnek meg egy interpretív nézőpontból meghatározott követelményeknek. Ugyanakkor az előadásomban arra is kitérek, hogy bizonyos tárgyköröket illetően a releváns „interpretív adatok” (Gyórfi) hiányosságai miatt a kritika elcsúszhat egy ideális kritikai perspektíva irányába.

Pozsár-Szentmiklós Zoltán (ELTE ÁJK):

Hatalommegosztás-koncepciók az alkotmányos gyakorlatok értékelésében

Az alkotmányjogi tudományos diskurzusban általánosan érvényesülő követelmény, hogy az egyes jogintézmények, intézményi gyakorlatok elemzése során nem hagyhatók figyelmen kívül adott kormányzati rendszer sajátosságai, az egyes intézmények történeti meghatározottsága és természetesen adott társadalmi közegben az alkotmányos kultúra állapota, tapasztalata sem. Rendszerint kevés figyelmet fordítunk ugyanakkor arra az alkotmányelméleti kérdésre, hogy az egyes állami szervek adott jogintézményekhez kapcsolódó gyakorlatának elemzését hozzákapcsoljuk-e valamilyen hatalommegosztás-koncepcióhoz az értékelés során. A hatalommegosztás klasszikus elmélete, a „tiszta doktrína” (Vile 1967) az államhatalmat gyakorló állami szervek funkciók, szervezetek és személyek szerinti elkülönítését, valamint egymás kölcsönös ellenőrzését veszi alapul. A kortárs alternatív elméletek ezt a struktúrát további szempontokkal egészítik ki. Ilyen lehet a polgárok érdekeinek megjelenítése (Carolan 2009), az állami szervek tevékenységének legitimálása (Möllers 2013), az elv kapcsolódása a jogállamisághoz (Waldron 2013), vagy a hatalommegosztás pozitív és negatív oldalának megkülönböztetése (Kavanagh 2016). Arra is van példa a jogirodalomban, hogy a hatalommegosztás új dimenziói kerülnek előtérbe: a generációk közötti hatalommegosztás (Chet Tremmel 2014) vagy a vertikális hatalommegosztás (Roznai 2018). Az előadás azt a kérdést vizsgálja, hogy mennyiben járul hozzá az intézményi szabályozás és gyakorlat vizsgálatának pontosságához, ha előzetesen meghatározott hatalommegosztás-koncepciót veszünk alapul, továbbá azt, hogy az egyes hatalommegosztás-koncepciók ebben a tekintetben eltérő vizsgálati eredményre vezetnek-e.

Somody Bernadette (ELTE ÁJK) – Vissy Beatrix (ELTE ÁJK):

Alapjogvédelmi gyakorlat alkotmányelméleti megközelítésben

Annak, aki ma Magyarországon alkotmányjogásként alapjogi, alapjogvédelmi témához nyúl, elkerülhetetlenül szembe kell néznie a prob-

lémával, hogy az alkotmányjog-tudomány hagyományos módszereinek alkalmazása nem bizonyul elegendőnek, illetve megfelelőnek az alapjogi rendszer vizsgálatához. A hagyományos módszerek ugyanis elválaszthatatlanul kötődnek a nemzeti alkotmányhoz, Magyarországon viszont maguk az alaptörvényi rendelkezések is az értékelés tárgyát képezik, így nem mindig szolgálhatnak végső mérceként.

Számos kritikai elemzés a politikai filozófiához folyamodik. Ennek a természeténél fogva értékvitákkal átszótt megközelítésnek az előtérbe helyezése azonban megnehezíti a párbeszéd fenntartását az alkotmányjogász szakmai közösségen belül. Továbbá, az az absztrakciós szint, amelyen a politikai filozófiai elemzések szükségképpen mozognak, nem kínál megoldást azokra a kihívásokra sem, amelyekkel az alkotmányjog oktatósa során szembesülünk.

Egyre többen közelítik meg az alapjogvédelmi rendszert a kontextuális elemzés módszerével, és helyezik az alapjogvédelmi gyakorlatokat azok társadalmi-politikai környezetébe. Ez a megközelítés szükségképpen más tudományágak, például a politikatudomány, a jogszociológia, a kriminológia módszereire támaszkodik.

Az előadásban egy harmadik, kevésbé elterjedt alkotmányelméleti megközelítés alkalmazhatósága mellett érvelünk, amely nem más tudományágak bevonásával elemzi az alapjogvédelem szempontjából releváns gyakorlatokat, hanem az alkotmányjog-tudomány fogalmát tágítja ki, differenciálja. E megközelítés elméleti hátterét a globalizálódó alkotmányjog koncepciója nyújtja, amely az alapjogok terén egyre egységesebb európai sztenderdet kínál ahhoz, hogy megalapozza az alapjogok és alapjogvédelem nemzeti alkotmányjogtól elemelt fogalmi rendszerét.

POLITIKAI KÉPVISELET (1. PANEL)

helyszín: A/11 gyakorló

szekcióvezető: Illés Gábor

Nagy Levente (DE):

Választás és képviselő

Aligha lehet vitatkozni azzal a kijelentéssel, hogy a képviselő egy komplex, poliszemikus fogalom, amelynek értelmezése kihívást jelentő feladat. A képviselő, mint re-prezentáció feszültségeket hordoz magában, hiszen egyrészt, jelen nem lévő dolgok (tárgy, gondolat, akarat) sajátos megjelenítése, ezáltal a „jelenlevés” és a „jelen-nem-levés” kettősének paradoxona hatja át a fogalmat. Másrészt, a képviselőt (re-prezentációt) az elválasztás és különbségtétel, valamint a közelítés és azonosítás kettősének sajátos dinamikája határozza meg.

Összetettsége ellenére, előadásom nem fogja át a téma egészét, de nem is a képviselő általánosságban vett, filozófiai megközelítésére fókuszál, hanem inkább a fogalom politikára vonatkozó részére szorítkozik, és ezen belül is a mennyiségi-statisztikai képviselőre összpontosít. A statisztikai képviselő a választópolgárok pártpreferenciájának a parlamentben, illetve a kormányban történő levetülésében fejeződik ki (kik, vagy mely pártok

jelöltjei, milyen arányban kerülnek be a parlamentbe, illetve a kabinetbe), eltérően a polgárok vélemény-, ideológia- és/vagy érdekalapú tartalmi képviselétől, amely bonyolultsága (és a számos szerző által felvetett dilemma) ellenére lemérhető valamelyest, a közügyi kérdésekkel kapcsolatos hatalmi döntésekben, és e döntések végrehajtásának mértékében.

Mondandóm középpontjába a „kézzelfoghatóbb” statisztikai képviselő és a választási rendszer sajátos viszonya helyeződik, egy „alaptétel”, illetve egy elsődleges kérdés kihangsúlyozásával.

Egyfelől, ha elfogadjuk, hogy a polgárok választói akarata és az egyéni választói akaratok kollektív akarattá aggregálása közötti összhang (arányos választás) alapvető demokratikus követelmény (normatív érték), akkor az ebből adódó logikai következtetést is el kell fogadnunk, amelynek értelmében egy arányos választási rendszer ígérkezik a legalkalmasabbnak a megfelelő statisztikai képviselő megvalósulására.

Másfelől, ha az arányos választási rendszerek hozzájárulnak a statisztikai képviselő javításához, akkor indokoltan merül fel, hogy mi lehet az oka annak, hogy számos országban a többségiről (relatív vagy abszolút) az arányos választási rendszerre való átállás komoly ellenállásba ütközik, noha ezek az országok az alapvető demokratikus értékek elkötelezettjei. A többségi és az arányos választási rendszerek vizsgálatán túl, e kérdés megválaszolásához más szempontok figyelembevétele is szükséges: parlamenti pártok száma; pártok közötti erőviszonyok; koalíciókötési hajlam; a fennálló politikai rendszer működőképessége (politikai stabilitás), stb. Az előadás utolsó részében ezekre a kérdésekre – még ha érintőlegesen is – szintén kitérek.

Gáspár Kristóf (*ELTE Politikatudományi Doktori Iskola*):

Harc a képviselért vagy a képviselők harca? A 2024-es EP választási kampány néhány elméleti tanulsága

A politikai képviselő létrejöttéről általában akkor beszélhetünk, ha valamilyen kapcsolat (szerződés, megbízás) létrejön a képviselő és a képviseltek között. A legtöbb esetben a modern demokráciákban ez a választás útján történik meg; ez azt jelent tehát, hogy a választások azok, amelyek legitimálják, szentesítik, de egyben meg is teremtik a politikai képviselést.

A létrejöttének módjáról, összetevőiről, szereplőiről, tehát a tartalmáról bár igen különféleképpen vélekednek a szerzők, az Pitkin óta bizonyos, hogy van képviselő, van képviselő, köztük pedig valamilyen módon létrejön az a kapcsolat, amit képviselőnek nevezhetünk. A kapcsolat létrejötte feltételezi, hogy korábban nem vagy nem pont ugyanilyen képviselő volt a szereplők között, tehát időben elkülöníthetjük a képviselő előtti, a képviselő létrejöttét követő szakasztól.

Jelen esetben a 2024-es Európai parlamenti választásokra tekinthetünk úgy is, mint egy új képviselő megteremtésére, legitimálására, a kapcsolat kialakítására. Viszont a fentiek alapján könnyű kitalálni, hogy június 9-ét megelőzően bár volt képviselő (például a 2019-es választás eredményeként), de a választási kampány a képviselőért folytatott harcot is takarja: a politikusok „képviseletet akarnak”, hiszen ez jelenti számukra a hatalmat, azon intézményes pozíciók megszerzését, amely által gyakorolható az a

cselekvés, amelyet több klasszikus politikaelméleti szerző is a politika lényegének tekint.

A választásokat megelőzően igen különböző választási stratégiákkal léptek fel a főbb szereplők, ugyanakkor, a kampány során nem pusztán a politikai oldalak között húzódott feszültség és ellentét, hanem a képviseleti típusok között is. Előadásomban többek közt Caramani 2017-es elméleti keretét segítségül hívva értelmezem az EP-választási kampányban megjelenő képviseleti ajánlatokat.

Elsőszámú kérdés természetesen, hogy a képviseletünkre vállalkozó politikusok, vajon minket, választópolgárokat akarnak-e képviselni? Egyáltalán van-e képviseleti ajánlatuk, van-e már a választási ajánlatban is megjelenő gondolat, amely a képviselet formájára, eszközére és még inkább céljára irányul?

Oross Dániel (HUN-REN TK):

Demokratikus innovációk és képviseleti demokrácia

Az előadás célja annak bemutatása, miért döntenek a világ mind több pontján úgy megválasztott politikusok, hogy demokratikus innovációk bevezetésével beleszólást adnak az állampolgároknak egyes politikai folyamatok alakításába. A demokratikus innovációk kutatása olyan sikeresen megvalósított gyakorlatokra, módszerekre fókuszál, amelynek célja a demokratikus kormányzat és a politika struktúráinak, folyamatainak megváltoztatása azok javítása érdekében.

Galambos László (SE EMK):

Képviseleti interregnum: az ügyvezető technokrata Ódor-kormány

Az ügyvezető kormányok témája nem áll a politikatudományi kutatások homlokterében, holott számos ország megtapasztalt már hosszabb-rövidebb ideig tartó, két legitim kormány közti átmeneti ügyvezető periódust elhúzódó koalícióalkotási kísérletek, illetve kormányváltások idején, és az ugyancsak ideiglenesen regnáló technokrata kormányok többsége is ügyvezető funkcióban működött. Az ügyvezető kormány fogalmát használja bár a szakirodalom, azt nem egységesen alkalmazza, az ekként történő osztályozás alapossága ezért sokszor kérdéses. A Szlovákiában, 2023-ban alakult Ódor-kabinet mind a technokrata, mind az ügyvezető kormányra példaként szolgált, hiszen pártonkívüli szakemberek alkották, ám nem nyerte el a parlament bizalmát, ami után a miniszterelnököt korlátozott mandátumú, ügyvezető kormányzásra kérte fel Zuzana Čaputová államfő, aki a kabinet létrehozását kezdeményezte.

A köztársasági elnök első alkalommal is azért döntött Ódor Lajos kormányfői felkérése mellett, mert nem látszott más esély a kormányzás folytatására az előző, szintén csak ügyvezető – de pártalapú – Heger-kabinet lemondását követően, és az előrehozott választást is megszavazta korábban a törvényhozás. Felmerülnek ezért olyan kérdések, hogy 1) bármikor kinevezhet-e ügyvezető technokrata kormányt egy államfő, 2) mekkora a mozgástere egy olyan ügyvezető testületnek, amelyet még csak nem is pártpolitikusok irányítanak, és 3) milyen legitimitással rendelkezik egy

kabinet, amely tevékenysége felett – elutasító szavazata után – nem gyakorol ellenőrzést a választók képviselőitől felelős parlament. Az esetbemutató elsőként az ügyvezető és a technokrata kormányok szakirodalmi sajátosságaira, valamint a szlovák alkotmány törvényhozó és végrehajtó hatalomról szóló egyes – a témában lényeges – rendelkezéseire tér ki, ami segít elméleti kontextusba helyezni a szlovákiai politikai eseményeket. Ezt követően az Ódor-kabinet megalakításának és kormányzásának gyakorlati kérdéseit ismerhetjük meg, főként a volt miniszterelnök szemszögéből és tapasztalatainak keresztül.

A TECHNOLÓGIA (JOG)ELMÉLETE(I)

helyszín: Ph.D. szoba

Szekcióvezető: Zódi Zsolt

Zódi Zsolt (NKE):

A jog és a kód. Valóban felváltják az algoritmusok a jogot?

Az internet megjelenése után szinte azonnal megjelentek azok az elméletek, amelyek szerint a „kibertérben” a magatartásirányítás fő eszközei nem a jogszabályok, hanem a számítógépes algoritmusok lesznek. A legnagyobb ismertségre ezek közül Lawrence Lessig 1998-as (majd 2006-ban újrakiadott) könyve tett szert, amelyben a szerző három másik magatartásirányítási módszer (a jog, a piac és a szokások) mellett az „architektúrát” azonosítja, mint az emberi viselkedést hatékonyan befolyásolni képes struktúrát. Ha a tulajdonukat meg szeretnénk védeni a jogi tiltás, vagy a tiltó tábla helyett a kerítés csakugyan hatékonyabb eszköz. A kibertérben is van „architektúra” – ez nem más, mint a kód, az algoritmusok.

Mivel az életünk egyre nagyobb része helyeződik át a virtuális terekbe – itt vásárlunk, bankolunk, intézünk ügyeket és barátkozunk –, ezeknek az algoritmusoknak a szerepe egyre inkább felértékelődik. Nem csoda, hogy a „kód elméletei” a 2000-es évek közepétől kezdődően nagyon népszerűek lettek, és nem csak a jogelméleti gondolkodók körében, hanem a tételes joggal foglalkozók, és különösen az alkotmányjogászok között.

Előadásomban a nagyon rétegzett és sokféle problémát mozgató „kód és jog” elméletek közül három jogelméleti szempontból is izgalmas probléma-csomópontot igyekszem vázlatosan megmutatni.

Az első kérdés, amely szinte minden a „kód” elméletével foglalkozó szerzőt izgat, hogy egyáltalán „normatív” struktúrákról beszélünk-e a kódok esetén? Ha ugyanis a kód nem más mint „architektúra”, akkor, legalábbis a hagyományos (újkantianus) értelemben ez nem norma, hanem „tény” vagy még pontosabban „kényszer” (Zwang). A kód elméletének két kiemelkedő szerzője Brownsword és Hildebrandt egymástól radikálisan eltérő álláspontot képviselnek ebben a kérdésben.

A második általam bemutatott kérdés az emberi szabadság problémájával függ össze, (amelyet nagyon gyakran a „human agency” kérdéseként tárgyalnak). Arról van szó, hogy míg a jog követése, alkalmazása, „életbe történő átvitele” (Savigny) emberi közreműködést igényelt, a kódoknál nincsen szükség ilyen emberi közreműködésre. Ez nemcsak azt jelenti

hogy kimarad a jogalkalmazás és jogértelmezés fázisa, hanem például azt is, hogy nem áll szabadságunkban nem követni, (vagy egyenesen megszegni) a jogot. Márpedig a jog időnkénti nem-követése nagyon fontos része a nyugati kultúrának.

Végül a harmadik kiragadott kérdés a jog és a nyelv viszonyát tárgyalja. Egészen a legutóbbi időkig a kód elméleteinek egyik közhelye az volt, hogy a kódok nem nyelvi képződmények, így a jogszabályok kóddá fordítása, majd a gépi döntések és ajánlások kimeneteinek értelmezése (viszszafordítása) emberi nyelvre specifikus erőfeszítéseket igényel és egy sor problémát vet fel, (pl. a megmagyarázhatóság kérdését). A nagy nyelvi modellek, mint a Chat GPT ezt a problémát teljesen új megvilágításba helyezték. A gépek ugyanis elkezdtek emberi nyelven beszélni, a kódok pedig magukat fordítják le emberi nyelvre. Illetve megjelent az a bizonytalanság, hogy vajon ez a beszéd, érvelés valóban ugyanolyan-e mint egy emberi (bírói) érvelés.

Török Bernát (NKE):

Az emberi méltóság újabb jelentésrétegei a mesterséges intelligencia korában

Az emberi méltóság fogalmát és (alkotmány)jogban betöltött szerepét hagyományos kettősség lengi körül: az emberi méltóság egyfelől a nyugati emberi jogi kultúra (sőt az egész alkotmányosság) központi értéke és fundamentuma, amelyen egész alapjogi rendszerünk nyugszik, másfelől önálló konkrét tartalma bizonytalan és állandó viták tárgyát képezi. Az emberi méltóság eddig leginkább az „emberként kezelés” olyan hagyományos parancsain keresztül vált megragadható alkotmányos követelménnyé, mint a kínzás vagy embertelen bánásmód, avagy a diszkrimináció tilalma. Az előadás azt mutatja be, hogy a legújabb technológiák, kiváltképp a mesterséges intelligencia szabályozásának középpontjában miként tűnnek föl az emberi méltóságból kiolvasztott újabb követelmények.

A legújabb technológiák kétségkívül felforgatták az alkotmányjog világát. Nem túlzás azt állítani, hogy az európai alkotmányjog új korszaka érkezett el, amelyben a korábbinál jóval nagyobb szerep jut a nem-állami szereplőket terhelő alkotmányjogi követelményeknek. A platformok alkotmányjogias szabályozását követően a mesterséges intelligencia érkező európai szabályozása is markáns alapjogi alapokra támaszkodik, középpontba emelve az emberi méltóság korábban nem létező aspektusait. Az algoritmusok működési logikája és egyre növekvő szerepe az emberi élet különféle területein ugyanis olyan etikai töltetű kérdéseket vetett föl, amelyek a jog világában az emberi természet lényegét kereső újabb követelményekben csapódtak le. Így látszik kiolvasztani az emberi méltóság fogalmából a szabályozás azokat az új alapjogokat, amelyek az ember méltóságát védik „jövője elvételétől”, „kognitív szabadsága elvesztésétől”, „a puszta adattömeggé válástól”, vagy „az értelmes emberi interakciók kiiktatásától”.

Beyer Fülöp (NKE):

Szabályozási korszellem az óriásplatformok korában

Az internet megjelenését követő korban, a tömegközvetítő információs szolgáltatások vagy más néven platformok megjelenése az interneten felkelhető tartalom aggregálásával olyan szervező erőt hozott a képbe, amely ma már az emberi élet nagy részét jellemzi. E szervezési erő a platformok piaci (magán)hatalmának kialakulásával egy időben vált infrastrukturális jelentőségűvé.

A digitális gazdaságban rejlő hatalom a tömegközvetítés sajátosságainak ábrázolásával, a platformok értékpropozíciójának és működési mechanizmusainak feltérképezésével megvilágítható. A platformok piaci erejét a szabályozási korszellem értékelése tekintetében fontos megmutatni, szemléltetni azt, hogy valójában milyen úton befolyásolja az internet szervezését célul tűző üzletág a társadalom mindennapjait.

A techóriások színre lépése e kontextusban az állam fellépését és a szabályozás igényét generálta. A szabályozás több szemléletben is elképzelhető, ilyen például a kapuőrök rezsimje (DMA, AICOA) a piaci erőfölény gondolati közege, de a közszolgáltatásokra vonatkozó semlegességi követelmények is e körbe tartoznak. A szabályozási szemléletek és a hozzájuk tartozó szabályozási kísérletek számba vételével képet kaphatunk a szakmai korszellem állásáról és arról, hogy általánosan milyen nyomvonalak mentén tartja elfogadhatónak az emberiség a gazdaság és a tömegközvetítésből folyó magánhatalom ez irányú szabályozását.

Püнкösty András (NKE, PPKE JÁK):

Kísérletek a digitális átalakulás elméleti kereteinek megalapozására: az adatetikától az algoritmikus igazságosságig

A nagy adatelemzésen alapuló automatizált (algoritmus által vezérelt) döntéshozatal a személyes körülményeink egyre szélesebb körére terjed ki. A gyors digitális fejlődés eredményeképpen számos innovatív megoldás, illetve kényelmet növelő szolgáltatás született, de nehéz megítélni, hogy a technológiai fejlődés hatásai hogyan alakítják át társadalmunkat és miként hatnak hosszú távon az egyénre és társadalomra. Számos kutatás indult az etikus mesterséges intelligencia azonosítására, és a technológiai innováció jogilag megmagyarázható felelősségi viszonyainak tisztázására, ugyanakkor jelen előadás célja más. A kutatás célja a nagyon nagy adatokkal (big data) végzett adatelemzés etikai szempontú értelmezési kereteinek rögzítése, és azokra építve egy „big data etikai mátrix” kidolgozása. Ez egyfajta viszonyítási pontként szolgálhat – absztrakt szinten – a nagy adatelemzés során felmerülő etikai kérdésekhez, amit egyúttal vizualizált formában kísérel megjeleníteni. A kutatás kiindulópontja az, hogy a digitális átalakulás két alappillére egyrészt az adatok jelentőségének drámai felértékelődése, illetve azon alapuló az algoritmus döntéshozatal jelensége. Ez utóbbi kapcsán az igazságosság és a transzparencia kereteinek kidolgozása jelentkezik alapvető kihívásként.

Menyhárd Attila (ELTE ÁJK):

A technológiai fejlődés jogi szabályozhatósága

A jognak a technológiai fejlődéshez való viszonya kapcsán az egyik legnagyobb félreértés, hogy írott szabályozás nélkül nincsen jog és ennek hiányában a társadalom és a gazdaság „vakon repül”. Ez azonban nem igaz. A kérdés az, hogy a jogalkotó akar-e világos magatartásszabályokat megszabni a társadalmi és gazdasági szereplők számára vagy a jog alulról felfelé, bírósági döntéseken keresztül építkezik. Mindkét megoldásnak vannak előnyei és hátrányai. Az egyik legnyilvánvalóbb különbség az, hogy míg a szabályozás képes előre kiszámítható kereteket teremteni, addig az alulról felfelé építkezés standardok mentén ad utólagos reakciót. A szabályozás egyik további hatása a technológiai innováció legitimálása. A jogalkotói beavatkozás egyik kockázata ugyanakkor a túlszabályozás. A két megközelítés különbsége jól azonosítható a kereskedelmi platformok felelősségének a kérdése mentén az amerikai és az európai kontextusban. Mindebben központi kérdés, hogy az innovációs kockázatot a jog kire akarja telepíteni és hogyan talál egyensúlyt a biztonság és a hatékonyság között.

JOGÁSZI ETIKA

helyszín: 401. gyakorló

Szekcióvezető: Budai Katalin Edina

Budai Katalin Edina (ELTE ÁJK):

A jogász szerep politikaelméleti megközelítései

Az elméleti jogi etika (theoretical legal ethics) a jogász hivatás szerepspecifikus etikai koncepcióival foglalkozó, joggyakorlaton orientálódó elméleti diszciplína, amely az 1970-es években indult fejlődésnek az Egyesült Államokban. A tudományos diskurzus első évtizedeit az erkölcsfilozófiai megközelítések dominálták (első hullám), amelynek képviselői az individuális jogászra mint morális ágensre összpontosítottak, és arra kerestek választ, hogy a jogász szerep adhat-e, illetve milyen körben adhat felmentést a hivatásgyakorló számára az általános erkölcsi normák alól. A szerepmoralitással kapcsolatos viták keretében az amerikai gyakorló jogászság által hagyományosan elfogadott és alkalmazott ügynevezett sztenderd koncepció állt, amelynek értelmében a jogászoknak (i) buzgón elő kell mozdítaniuk ügyfeleik céljait a jogszabályok által biztosított keretek között, miközben (ii) morális semlegességet kell tanúsítaniuk e célok és az azok eléréséhez használt törvényes eszközök iránt, továbbá (iii) erkölcsileg nem felelősek azokért a „járulékos károkért”, amelyeket a képviseljük során előidéznek.

A XXI. század eleje perspektívaváltást hozott a jogi etikai gondolkodásban. A hangsúly az individuális jogász életének erkölcsi aspektusairól fokozatosan a társadalmi aspektusokra helyeződött át. A teoretikusok a jogász szerepet a politikai intézmények és eljárások olyan részeként kezdték el kezelni, amelynek célja a közösség irányítása a pluralista demokráciákban. Ezekre a megközelítésekre az elméleti jogi etika politikafi-

lozófiai irányzataként szokás hivatkozni (második hullám). Az előadás a második hullám formálódásában meghatározó szerepet betöltő három etikus – Daniel Markovits, Tim Dare és W. Bradley Wendel – jogi etikai koncepcióiba nyújt betekintést. Mindegyikük elmélete arra a gondolatra épült, hogy a politikai legitimitás a legfontosabb kritérium a jogi intézmények, a hozzájuk kapcsolódó jogász szerep és az ilyen szerepben cselekvő személyek megítélése szempontjából. A közös kiindulópont ellenére azonban a hagyományos jogász szerepfelfogás kérdése megosztotta a szerzőket. A sztenderd koncepcióhoz való eltérő viszonyuk vizsgálata pedig lehetőséget kínál azoknak a problémafölvetéseknek és érveknek a számbavételére, amelyekkel az elméleti jogi etikai diskurzus az ezredfordulót követő nagyjából másfél évtizedben gazdagodott.

Kiss Veronika (ELTE ÁJK):

A jogász professzió kritikái

A jogász szakmával kapcsolatos társadalmi kritikák a jogi kultúrát vitató nemzetközi szakirodalom szerves részét képezik. Bár e kritikák közül számos lokális alapú, nem ritkán megfogalmazásra kerülnek olyan univerzális jellegű problémák is, amelyek a teljes foglalkozást globális hatókörben érintik. Ezek közül a jogász etika kérdésköréhez közvetlenül is kapcsolódnak az alábbiak: a jogász professzióban kialakult szakmai monopólium, amely kapuőri szerepet tölt be a jogi ismeretekhez való laikus hozzáférés szempontjából, a magas pereskedési hajlandóság ösztönzése az ügyvédek oldaláról, a széleskörű hátrányos megkülönböztetés létezése a szakmán belül (Pl.: szexizmus, rasszizmus, gazdasági elitizmus), a bírói elfogultság dilemmája, valamint a bírósági rendszerben fel-felbukkanó korrupció elleni harc szüntelen aktualitása.

E főbb kritikákat egészíti ki egy átfogó probléma felvetése is, amellyel behatóan foglalkozott az elmúlt húsz év jogirodalma, és amely vélhetően a jogász etikával kapcsolatos aktuális dilemmák írmagjának is tekinthető: a jogi oktatás helyzete. Az, hogy a jogász társadalom milyen szerepvállalást társít a jogi oktatáshoz, azaz milyen formában és mértékben épít be erkölcsi és kulturális nevelést megvalósító elemeket az oktatási rendszerbe, alapvetően meghatározza a szakma gyakorlásával kapcsolatos etikai jelenségek alakulását. A kutatásomban három oktatást érintő, a jogirodalomban is megfogalmazott kritikát emeltem ki: ezek a hallgatók tömeges kiégése, a pedagógiai készségek hiánya az oktatók oldalán, valamint a Duncan Kennedy által megfogalmazott rendszerszintű problémák.

Előadásomban megkísérlem ezeket a kritikákat nem csupán részleteiben és a releváns társadalmi kontextusukkal együtt bemutatni, de kitérni az egyes szerzők és az általam megfogalmazott megoldási javaslatokra is. Szisztematikus problémák kiküszöbölésére hosszú távon csak szisztematikus megoldások keresésével tehetünk kísérletet, azonban a teljes oktatási rendszer, illetve a társadalom alapvető szerkezetének megváltoztatása kétség kívül olyan ambíciót jelentene, amely szétfeszítené e kutatás kereteit. Ami azonban ennek az előadásnak is módjában áll, az a megfogalmazott kritikák gyökerének megragadása, és így a „miért”-ek láncolatán ke-

resztül azoknak a fókuszpontoknak az azonosítása, amelyek a megfelelő irányba orientálhatnak bennünket a további kutatás folyamatában.

A jogászi szakmát érő kritikák körüli diskurzus a jogászi etikának egy kiemelten gyakorlati jelentőségű halmazát alkotja, amely a professzióban tapasztalt modern jelenségeket figyeli meg és ezekre célzottan az aktuális eszköztárunkból keresi a megoldást. Habár ehhez az eszköztárhoz (főként: a szakmai ismeretekhez) első sorban a jogászi foglalkozás művelői férnek hozzá, nem szabad megfedkezünk azokról a forrásokról sem (első sorban: külső szempont), amelyeket a laikus társadalom nyújthat ehhez a folyamathoz. A rendszerszintű etikai problémák kutatása egységes együttműködést igényel, ezért különös figyelmet szükséges szentelnünk arra, hogy a jogászi réteg ne zárja ki ebből az ösztársadalmi szinten hasznos célkitűzésből a külső szereplőket sem.

Andrási Gábor (BGE):

A jogászi etika, mint a jogi karok nemzetközi akkreditációjának lehetséges kerete

A jogi karok nemzetközi akkreditációját az angol nyelvű szakirodalom különböző okokból már-már elkerülhetetlennek tartja (Hammerslev, 2022; Ziegler, 2020), azonban ez a folyamat még eléggé lassan halad, ld. pl. az International Association of Law Schools kapcsolódó törekvéseit (IALS, 2013; IALS, 2026). A folyamat felgyorsításában és szélesebb körű támogatásában a jogászi etika oktatásának tágabb felfogásához (Andrási 2020) tartozó fenntarthatóság és felelősség fogalmi, valamint az üzleti karok nemzetközi akkreditációjával kapcsolatos gyakorlatok segíthetnek. Az üzleti és jogi képzések szorosabb kapcsolatát többen régóta szorgalmazzák (ld. pl. Lowenstein, 2013, Levy, 2019), mint ahogyan a jog és a fenntarthatóság integrációját is (Bagley, 2020). Az üzleti karok főbb nemzetközi akkreditációjának elvárásai között, mint pl. az AACSB vagy az EFMD EQUIS standardjaiban, a fenntarthatóság és felelősség központi szerepet játszik. A jogi karok szempontjából egy ilyen megközelítésű nemzetközi akkreditáció alapvetően a fenntartható, etikus és felelős kari működést vizsgálná átfogóan. Az ilyen jellegű önértékelés, amely minden nemzetközi akkreditációs folyamat része, kihívásokkal teli, amelyhez viszont segítséget nyújthat például Pizzutilo és Venezia (2021, 2022) modellje.

11.00 – 11.30 KÁVÉSZÜNET

ELTE
ÁJK

A GYERMEKEK JOGAI ÉS POLITIKAI RÉSZVÉTELE (2. PANEL)

helyszín: Kari tanácsterem

Szekcióvezető: Könczöl Miklós, Lux Ágnes

Somody Bernadette (ELTE ÁJK):

A gyermekek jogainak alapjogelméleti háttere

Emberi jogi szempontból ma már nem kérdőjelezhető meg a gyermekek mint emberek teljes és feltétlen jogalanyiséga, ami az állammal és szüleikkel szemben is védelmet nyújt számukra. A dilemmák ugyanakkor áttevődtek a különböző jogok gyakorolhatósága által felvetett problémák szintjére. Számos kérdés van továbbra is nyitva azzal kapcsolatban, hogy milyen elvek és szempontok alapján lehet megítélni a gyermekeknek az egyes alapvető jogaikkal kapcsolatos tényleges joggyakorlási lehetőségeit. A probléma súlyát jelzi, hogy a tényleges joggyakorlási lehetőségek indokolatlan korlátozása végső soron elvezethet akár ahhoz is, hogy a gyermekek alapjogi státusza relativizálódik.

Bizonyos tekintetben ezekhez hasonló kérdésekkel szembesülünk a fogyasztókkal élő személyek alapjogi helyzetének kapcsán is. Továbbá, az utóbbi években az alapjogok terén új igénybejelentőként jelentek meg a természet, illetve egyes természeti képződmények, de ismertek olyan ügyek, amelyekben hasonló, a környezet védelmére irányuló célok elérésére gyermekek általi jogérvényesítéssel törekszenek.

Az előadás azoknak az elveknek és szempontoknak az áttekintésére vállalkozik, amelyek irányt mutathatnak abban, hogyan lehet koherens módon megítélni a gyermekek alapjogi státuszával kapcsolatos egyes kérdéseket, illetve – tágabb körben – a gyermekek és más személyek és entitások alapjogi státuszát. Ezek forrását az egyre egységesebb európai alapjogvédelmi sztenderdek jelentik, amelyekbe ágyazva értelmezhetjük az univerzális igényű gyermekjogi törekvéseket is. Az előadás nagyban támaszkodik az ELTE Alkotmányjogi Tanszékének műhelyében folyó "FULCAP – Az alapjogi jogalanyiség koncepciója" című kutatás eredményeire.

Molnár Sarolta (PPKE JÁK):

Egy európai gyermekjogi rendszer lehetőségei itthon

Ez az előadás az Európai Unió (EU) jogalkotása, egyes EU-s tagállamok és a magyarországi gyermekjogi helyzet közötti kölcsönhatást vizsgálja, az uniós jog hatására és a más uniós tagállamokból származó megoldások átvételére összpontosítva. Mivel az EU egyre inkább hangsúlyozza a gyermekjogok védelmének fontosságát a tagállamokban, Magyarország jogi és intézményi keretei erre reagálva különböző módosításokon mentek keresztül. A vonatkozó jogszabályok, esetjog és szakpolitikai dokumentumok átfogó elemzésén keresztül ez a kutatás megvilágítja, hogy az uniós jogalkotás, valamint a más tagállamokból származó legjobb gyakorlatok milyen módon alakítják Magyarország gyermekjogi megközelítését.

Az előadás továbbá megvizsgálja a gyermekjogok potenciális uniós rendszerének kialakulását, megvizsgálva, hogy kialakulóban van-e egy koherens alapelv- (mint például kiemelt uniós figyelmet kapó a gyermek mindenképp felett álló érdekének elsőbbsége, a részvétel és a megkülönböztetésmentesség elveinek köszönhetően) és normarendszer. Hipotézisem, hogy ahogy az emberi jogok területén kialakult egy sajátosan európai emberi jogi eszme és mechanizmusrendszer, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatából kiindult Európai Emberi Jogi Egyezményre épülően az Unióban az Alapjogi Charta és gyakorlata által, úgy a Gyermekjogi Egyezmény nyomán kialakuló jogalkotás is gyakorlat is hordozza ennek a lehetőségnek a magját. A különböző uniós országokban alkalmazott elvek és mechanizmusok összehasonlításával a megvizsgálom a közös vonásokat és eltéréseket, és rávilágítok a gyermekek jogainak védelmét és előmozdítását szolgáló egységes európai keretrendszer lehetőségeire.

Végezetül a kutatás hangsúlyozza az EU-tagállamok közötti folyamatos párbeszéd és együttműködés fontosságát a gyermekek jogainak egységes rendszerének továbbfejlesztése érdekében az Európai Unióban. A közös elvekre építve és egymás tapasztalataiból tanulva az EU képes olyan szilárd keretet létrehozni, amely biztosítja valamennyi gyermek jogait és jólétét a különböző tagállamokban.

Lux Ágnes (HUN-REN TK, ELTE TáTK:)

A gyermekek részvételi jogai az egészséghez való jog tükrében

A gyermekjogi szakirodalom többsége egyetért abban, hogy a klímaválság gyermekjogi válság is egyben. Az éghajlatváltozás legnagyobb hatásaival azok a közösségek gyermekei fognak szembesülni, amelyek a legkevésbé járultak hozzá a globális kibocsátáshoz. Becslések szerint kb. 850 millió gyermek – az összes gyermek több mint egyharmada – él olyan területeken, ahol az éghajlati és környezeti sokkok közül legalább négy átfedi egymást, és akár 330 millió gyermek él olyan területeken, amelyeket öt jelentős éghajlati sokk sújt.

A gyermekek és fiatalok részvételi jogai, habár azokat ENSZ Gyermek jogairól szóló egyezménye 1989 óta számos cikkében világosan rögzíti, korábban más területeken kevésbé vagy egyáltalán nem, mára viszont egyre nagyobb – bár még mindig nem kellő – hangsúlyt kapnak a klímatargyalások során, részben annak az aktivizmusnak is köszönhetően, amit a Fridays for Future demonstrációk vagy a fiatalok által indított klímapepek hoztak magukkal. Az előadás a részvételi jogok érvényesülésének elemeit járja körül, kitérve a gyermekek és a jövő nemzedékek jogai közötti dogmatikai összefüggésekre.

DEMOKRÁCIA, JOGÁLLAM ÉS NARRATÍVÁK – A MEGISMERÉS ÚJ KIHÍVÁSAI ÉS LEHETŐSÉGEI (2. PANEL)

helyszín: A/1 gyakorló

szekcióvezető: Tóth Fruzsina Rozina

Fleck Zoltán (ELTE ÁJK):

Az autokrácia mélyrétegei

A jog civilizációs hatása a jogászok önvédő ideológiája, valójában az állami szabályozottság gyakran megterheli, sőt ellehetetleníti a társadalmi együttműködés változatos formáit. A hatalom természetének szociológiai értelmezéséből kiindulva a jog sötét oldalait radikálisan felszínre kell hozni ahhoz, hogy őszintébb képet nyerjünk az állami szabályozás valóságáról. A „vasketrec” (Weber) aktuálisabb, mint modern karrierje során bármikor. Autokratikus rezsimekben mindez fokozottan válik érzékelhetővé, ennek megfelelően erősödik a képmutatás. Ez utóbbinak határozott hagyománya van Kelet és Kelet-Közép Európában.

Milyen módokon viszonyulhatunk a mindennapi gyakorlatokkal újra-termelődő jogi hazugságokhoz? Mi a viszony a hétköznapi érintkezési viszonyok és a rendszerszintű képmutatás, igazságtalanság között? Lehetségesek-e jogon kívüli válaszok a társadalmi integráció problémáira? Amellett érvelek, hogy szinte csak ilyenek lehetségesek.

Lehotay Veronika (ME ÁJK):

Demokrácia versus diktatúra Hannah Arendt munkásságában

Az előadásban a Hannah Arendt által vizsgált „világra” és a hozzá kapcsolódó fogalmakra helyezem a hangsúlyt. Arendt témái között fellelhető a jogállam, a menekültek, az emberi méltóság, a nyilvánosság-szabadság, a hatalom-erőszak, a jogegyenlőség, a demokratikus intézmények kérdése. Bár karrierje kezdetén nem foglalkoztatta sem a politika, sem a történelem, mégis ezeken a területeken alkotta meg a legmaradandóbbat. Újszerű megoldásokat, újszerű válaszokat adott régi problémákra. Vizsgálom, hogy melyek voltak ezek az újszerű megoldási javaslatok. Munkásságában egyre fontosabbá vált az emberi cselekvés politikai perspektívája. Arendt szerint a totalitarizmushoz vezető társadalmi okok egyike sem szűnt meg. Úgy látta, hogy a társadalom nagy része közönyös vagy ellenséges a parlamenti demokrácia politikai intézményrendszerére iránt, ennek az oka pedig az, hogy kirekesztettnek érzi magát onnan. Ugyanakkor a totalitarizmus és különösen a holokauszt tapasztalata tették Arendt számára nyilvánvalóvá, hogy ha nincs megalapozható külső norma, elv az ember számára, akkor saját maga kényszerül rá arra, hogy fogódzókat, kapaszkodókat teremtsen önmaga számára. Melyek ezek a kapaszkodók? Milyen narratívákat vázol Arendt? Mit mond a mának Arendt? Az előadásban ezekre a kérdésekre keresem a válaszokat. „Az igazságnak, noha nincs hatalma és mindig vereséget szenved a mindenkori hatalommal való nyílt összecsapásban, van saját ereje: bármit eszeljenek is ki a hatalmon lévők, arra nem képesek, hogy használható pótlékot fedezzenek fel vagy találjanak ki helyette.”

Matyasovszky-Német Márton (ELTE ÁJK) – Fábíán Áron (ELTE ÁJK):
Az arendtiánus politikai filozófia és a narratívák

Az előadás az arendtiánus politikai filozófiának azt a szegmensét szeretné bemutatni, amely a narratívák továbbadása, a történetmesélés mennyiben járulhat hozzá a demokratikus politikai közösségek tartós fennmaradásához. Meglátásunk szerint Arendt közösségelvű, a szabad megjelenés és beszéd fontosságát hangsúlyozó politikai filozófiája sokat segíthet a jelenkor demokratikus rendszereit ért kihívások elemzésében.

Hannah Arendt második világháború utáni politikai filozófiája konkrét javaslatokat kívánt megfogalmazni ahhoz, hogy a későbbiek során elkerülhető legyen a totális rendszerek kiépülése. A szerzőt ezért is foglalkoztatta az általa leírt politikai rendszer tartósságának kérdése, hiszen a követendő példaként felmutatott ókori athéni polisz demokráciája maga is igen rövid ideig működött az Arendt által leírt mechanizmusok alapján. (Canovan 1992, 138) Arendt a politikai intézmények hosszú távú fennmaradásának egyik kulcsát a jogban látta, emellett pedig a közösség történeteiről született narratívák fontosságát emelte ki. (Canovan 1992, 132)

Julia Kristeva szerint Arendt közössége attól válhat igazán közösségé, ha a közösség tagjai közül néhányan „szemlélővé” (spectator) válnak, amely azt jelenti, hogy képesek emlékezni a poliszban történetekre és az emlékekben megőrzött történeteket képesek a későbbi generációk számára továbbadni, ezzel alkotva meg a közösség történelmét. (Kristeva 2003, 16) A közösség történeteinek újramesélése révén újraélhetőek a múlt eseményei és ez az újraélés segíthetnek a korábbi cselekmények következményeinek értékelésében. (Canovan 1992, 132) Arendt szerint a „szemlélődők” narratíváinak fenntartása a történetmesélés révén segíthet a „múltból való kilábalásból”, amely segíthet felismerni és megakadályozni a már megtörtént hibák újbóli elkövetését. (Canovan 1992, 140)

Arendt szerint a narratívák továbbadásában és interpretációjában elsősorban az irodalom és a történettudomány nyújthat segítséget, (Arendt 1968, 20) ugyanis az költők és történészek „feladata, hogy a narráció folyamatát elindítsák és minket is bevonjanak a folyamatba”. (Arendt 1968, 21) Arendt szerint a történetmesélés és az olvasó bevonódása azért fontos, mert a „az elbeszélésnek köszönhetően megteremthető a történelem állandósága és tartóssága. Ezzel a narratíva elfoglalja helyét a világban, ahol túlél minket. Ott tovább élhet, mint egy történet a sok közül. [...] Egyetlen filozófia, egyetlen elemzés vagy aforizma, legyen az bármilyen mélyreható, nem mérhető össze a megfelelő elbeszélte történetek jelentésének intenzitásával és gazdagságával.” (Arendt 1968, 22) Annak érdekében, hogy a polisz intézmény- és értékrendszere, az emberi jogokkal együtt hosszú távon fenntarthatóvá váljék, szükséges a társadalmi emlékezet kialakítása és fenntartása. Ez pedig az arendtiánus filozófia szerint a történetmondás mentén tartható fenn.

A KIZÁRÁS DILEMMÁI (2. PANEL)

helyszín: A/4 gyakorló

szekcióvezető: Ujlaki Anna

Kirs Eszter (BCE):

A protestáló ifjúság kizárása a magyar politikai közösségből, avagy marginalizációs technikák az illiberális, kormánypárti médiában

Az előadás a magyarországi ifjúsági ellenállási mozgalmakat (Hallgatói Hálózat, CEU mellett demonstrálók közössége, FreeSZFE és a közoktatás ügyében protestáló diákok) a 2010 utáni illiberális politikai rendszer kontextusában vizsgáló kutatásomba illeszkedik. A koncepcionális kiindulópont, hogy egy demokratikus jogállamban a polgári jogok, köztük a véleménynyilvánítás joga és a gyülekezési jog gyakorlása során is érvényesülnie kell az egyenlő bánásmód követelményének. Másfelől ahhoz, hogy a gyülekezési jog be tudja tölteni a társadalmi funkcióját, az államnak – a nemzetközi kötelezettségeknek megfelelően – biztosítania kell a közügyekre való beleszólásnak teret nyújtó, megfelelő környezetet. Ebben a kontextusban vitatom az illiberális, kormányzati, nyomtatott és online médiában megjelenő, írott tudósításokat az ifjúsági ellenállási mozgalmak szervezte demonstrációkról. Az ifjúsági ellenállási mozgalmak által 2012 óta szervezett, kollektív, demonstratív akciók minden esetben szisztematikus, negatív kommunikációs kampány célpontjaivá váltak, melyek a protestálók diszkreditálását célozták a szélesebb társadalom szemében.

A protest paradigmát és az illiberalizmust tanulmányozó kutatásokból kiszűrt marginalizációs technikák szempontjából elemzem a tudósításokat azonosítva a leggyakrabban alkalmazott technikákat (hiteles források elfogult használata; a demonstrációk mögötti, destruktív összeesküvések vázolása; a protestálók érvei helyett a viselkedésük elfogadhatatlanságának hangsúlyozása; az események nevetséges színben feltüntetése). Kvalitatív módszerekkel mutatom be, miként alkalmasak e marginalizációs technikák a protestáló fiatalok diszkreditálására. Az eszközök alkalmazásának célja, hogy a tömegmédiában által elért, széleskörű olvasóközönség szemében megszűnjenek legitim és a közügyekre tekintve figyelemre méltó álláspontot képviselő, egyenlő állampolgárok lenni. Ehelyett a tudósítások fényében nem autonóm, a nemzet és "valódi magyarság" belső és külső ellenségei (ellenzéki politikai pártok, külföldi liberális elit) által manipulált, agresszív, dekadens, és nevetséges egyének masszajaként tűnnek fel.

Ez a keretezés illeszkedik az illiberális ellenségképek alkotásának szélesebb stratégiájába, mely a kormány iránti lojalitás erősítését, az illiberális vezető nemzetvédőként való promócióját, és a politikai ellenfelek közügyek befolyásolására nyitva álló terének zsugorítását célozza. A diszkreditáló marginalizációs technikák ellehetetlenítik a protestálók szélesebb közvélemény befolyásolására tett kísérleteit. A felsőoktatás és közoktatás ügyében hangoztatott érvek kikerülnek a figyelem középpontjából, helyükre a demonstráló fiatalok identitása kerül. Így éppen azok a fiatalok zárattatnak ki a politikai közösségből, akik tapasztalatai és nézetei kulcsfontosságúak az érintett szektorok igazgatása szempontjából. Emellett az

állam a semleges, diszkrimináció-mentes és a nyílt demokrácia kultúráját tápláló körülményeket elmulasztja biztosítani, ezzel a vonatkozó nemzetközi sztenderdekkel ellentétes magatartást tanúsítva. Másfelől az illiberális rendszer sajátjaként mutakozó jelenséget az emberi jogok védelmét hívatott, nemzetközi felülvizsgálati rendszer egyelőre nem képes megfelelően kezelni, a gyülekezési jog érvényesítésének praktikus körülményeire (pl. rendőri intézkedések, tilalom és oszlatás) fókuszálva.

Szűcs Zoltán Gábor (ELTE TáTK):

A kizárás lockeiánus igazolása és realista érvek annak tarthatatlansága mellett

A kortárs politikaelmélet egyik sokat vitatott kérdése a territoriális jogok létezése, amelyekből egyesek szerint morálisan igazolható lenne a kizárás joga: vagyis az államoknak ahhoz való joga, eldöntsék, ki léphet be az ország területére, ki maradhat ott és ki válhat a politikai közösség tagjává. A. J. Simmons, a filozófiai anarchizmus egyik képviselője egy lockeiánus álláspontot dolgozott ki, amelyik a Locke-i értelemben vett tulajdonjogból próbálja levezetni az állam territoriális jogait és a kizárás jogát. Az előadás külső és belső kritikát is megfogalmaz majd Simmons álláspontjával szemben. A belső kritika a lockeiánus levezetés belső koherenciájával kapcsolatban vet majd meg kétségeket, a külső kritika pedig realista nézőpontból fogja megkérdőjelezni Simmons koncepciójának tarthatóságát és vele szemben amellet fog érvelni, hogy a kizárás nem igazolható a jogok nyelvén, akkor sem, ha a politikai autoritás fogalmához szorosan hozzátartozik.

Szabó Miklós (ELTE TáTK):

Kategóriákon túl – A politikai genocídium

Az ENSZ genocídium egyezményének 2. cikke szerint: nemzeti, népi, faji és vallási csoport ellen irányuló közvetlen vagy közvetett erőszakformák esetén tekinthetjük az atrocitásokat nemzetközi jogi értelemben népirtásnak. A népirtások antropológiai megközelítése azonban nem jogi kategóriaként tekint az eseményekre. A szimbolikus, fizikai és kulturális erőszak elszenvetőinek jelentősen szélesebb körét azonosítja, így mutatta meg azoknak a szenvedéstörténeteit, akik a jogi kategóriák résein kihullottak. A politikai genocídium például egy lehetséges politikai berendezkedést, egy alternatív jövőt kíván megsemmisíteni, így annak ambíciói, és romboló hatása nem tér el a jogilag formalizáltabb népirtásoktól. Viszont éppen a meghatározatlansága és jogi értelemben formalizálatlansága okán alkalmas arra, hogy Marcel Mauss-t idézve az a bizonyos eset legyen „amin keresztül tanulmányozható az emberi viselkedés egésze, és a társadalmi élet teljességében”. Vagyis a politikai genocídium által felvetett morális, jogi és társadalomtudományi kérdések valójában a kizárások, valamint az ember és ember között konstruált különbségtételek lényegének értelmezését teszik lehetővé.

Ujlaki Anna (*HUN-REN TK, ELTE TáTK*):

A kizárás fogalma és a semlegesség problémája

Az előadás a kizárás fogalmának normatív politikaelméleti meghatározására vállalkozik. A társadalmi és politikai kizárás kérdését számos nézőpontból közelíti meg a politikaelmélet, az ismertebb egalitárius megközelítések mellett az elmúlt néhány évtizedben egyre inkább a bevándorlás problémája kapcsán találkozunk a fogalommal. A kizárás azonban ezeknél jóval tágabban is érthető: végső soron mindig fennáll annak a veszélye, hogy a politikai közösség valamely tagja elveszíti a politikai és társadalmi javakhoz vagy legalábbis azok egy részéhez való hozzáférést, és nem csak a tagságért folyamodókat, de a potenciális tagokat is fenyegetheti a kizárás veszélye.

Az előadás arra tesz kísérletet, hogy rámutasson azokra a sajátosságokra, amelyek a kizárást politikai problémává teszik: a kizárás definitív jellegére (ami alatt azt értem, hogy a kizárás meghatározza a jogokhoz és egyéb társadalmi javakhoz való hozzáférés lehetőségét), a kizárás relációs jellegére (a kizárás mindig a kizáró és a kizárt alany közötti relációban értelmezhető, és azon alapszik, hogy a kizáró fél hasznot húz a másik fél kizárásából), valamint a kizárás strukturális jellegére (ez úgy határozható meg, hogy a kizárás indokai mögött jellemzően vélt vagy valós csoportotartozás rejlik). Összességében tehát amellet érvelek, hogy a kizárás alapvetően politikai jellegű, akkor is, ha látszólag politikán kívüli okokból fakad (például szerencse függvénye vagy természeti tények eredménye), és arra mutatok rá, hogy emiatt a kizárás mindig szorosan együtt jár egy normatív igazolási igénnyel.

Az előadás végül feltárja a kizárás problémáját, azt a kérdést, hogy mennyiben lehet semleges maga a politikaelmélet a kizárás normatív igazolása tekintetében, ha szükségszerűen meg kell határoznia az alanyok körét, vagyis azt, hogy kiknek a kizárását illetően merülhet fel egyáltalán igazolási igény; és milyen alapon határozható meg az ő körük, azaz a kizárás hatálya. Ezzel párhuzamosan azt a kérdést is érintem, hogy kiknek (vagy miknek) a kizárása nem merül fel a kizárás hatókörében. Az előadás a børszín, a társadalmi nem alapján történő kizárás és a másodrendű állampolgárság klasszikus eseteitől kezdve, ezek interszekcióin át az állatok és a mesterséges intelligenciával rendelkező robotok esetéig különböző példákön keresztül szemlélteti a kizárás e tágan értelmezett fogalmának sajátosságait és a különböző igazolási igényekből fakadó kihívásokat.

A KONZERVATIVIZMUS VÁLSÁGA? (2. PANEL)

helyszín: A/5 gyakorló

szekcióvezető: Nyirkos Tamás

Nyirkos Tamás (*PPKE BTK*):

Államegyházak kora: a szekuláris konzervativizmus kritikája

A konzervativizmuson belül régóta vita tárgya, hogy vajon lényegi kapcsolat fűzi-e a vallásos (elsősorban a keresztény) hagyományhoz, vagy attól teljesen függetlenül is megalapozható. Habár a kézikönyvi közhely szerint

ELTE
ÁJK

előbbi inkább a kontinentális, utóbbi inkább az angolszász konzervativizmusra jellemző, az utóbbi években egyre többször merül fel az angolszász világban is, hogy a konzervativizmus szekuláris felfogása mind történeti, mind elméleti szempontból problematikus. Történeti szempontból a korai konzervatívok nem általában „valamilyen” tradíciót kívántak fenntartani, hanem kifejezetten a keresztény tradíciót, és számukra a kereszténység sosem pusztán instrumentális értékkel bírt, hanem épp ellenkezőleg: gyakorlatai előnyei bizonyították inherens igazságát. Ebben a tekintetben nincs különbség az állítólag „mérsékelt” vagy „pragmatikus” angolszászok és a „radikális” vagy „ellenforradalmi” kontinentálisok között. Elméleti szempontból pedig az jelenti a problémát, hogy a szekuláris konzervatív saját gyakorlati megfontolásai megalapozásához mindig kénytelen visszacsempészni a transzcendencia valamilyen formáját: az otthon, a haza, a nemzet vagy a kultúra minden racionális mérlegelést megelőző tiszteletét, vagyis lényegében az explicit módon „vallásos” hit valamilyen pótlékát. Mivel napjainkban egyébként is látunk törekvéseket a nyugati államokban ilyen valláspótlékok (átfogó értelemadó narratívák és morális kódok) intézményesítésére, egyes konzervatív szerzők számára a hagyományos államegyházi felfogás sem tűnik igazolhatatlannak, még ha gyakorlati megvalósítása meghökkentően merész vállalkozásnak tűnik is.

Kovács-Latyseva Olga (PPKE JÁK/BTK):

Politikai teológia, emberi jogok és a környezetvédelem összefüggése

A XXI. század a globális válságok százada. Társadalmi- és ökológiai válság szemtanúi vagyunk, amelyre egy globálisan átívelő választ kell szolgáltatnunk. Előadásomban az ökológiai válság alternatív megoldási lehetőségét vizsgálom meg a politikai teológia szemüvegén keresztül. Első lépésben a schmitti politikai teológia fogalmának használhatóságát vizsgálom. A felvilágosodás a tudományos és a közéleti diskurzusokból a vallást eliminálta, a XX. század gondolkodói is úgy gondolták, hogy mi már túl vagyunk a valláson. A XXI. században viszont éppen ennek az ellenkezőjét tapasztaljuk, egyfajta újra-ellválasiasodás tapasztalható. A schmitti politikai teológia fogalma ezt csak megerősíti.

Második lépésben az ember és a környezet egymáshoz való viszonyát kell tisztázni filozófiai majd az emberi jogok szemszögéből is. Filozófiai diskurzusokban nincsen egyetértés abban, hogy a zöld mozgalmak azok egyáltalán ideológiák vagy politikai mozgalmak, sokszor éppen ezért szimplán csak zöld perspektívaként hivatkoznak magukra. Vagyis a zöld mozgalmak elméleti szintjén a környezetérdekeit védők között sincsen homogenitás, amely viszont megnehezíti a válság elméleti megoldásának felvázolását. Megoldási kísérletnek az előadásomban elsősorban a mélyökológisták és a politikai teológia hasonlóságára hívom fel a figyelmet, ezzel is rámutatva, hogy a válság hatékony kezeléséhez a politikai teológia közvetett homogenitása adekvát lehet. Emberi jogi szempontból fontos annak hangsúlyozása, hogy a környezetvédelem jogi oldala és az emberi jogok védelme kölcsönhatásban vannak egymással, az egyik nincsen meg a másik nélkül, illetve az egyik a másik rovására sem valósítható meg. Közös otthonunk élete, Bolygónk jóléte attól függ, hogy együtt képesek vagyunk-e garantál-

ni az emberi jogokat és az egészséges környezetet nem csak a jelenlegi korban élők, de a jövő generációi számára is.

Harmadik lépésben röviden érinteni kell az előbbiekből kiindulva a konzervatív értékrendszernek a használhatóságát, hisz látni fogjuk, hogy ha igazolható az (1) és a (2) akkor közvetve egy konzervatív értékrendszerrel összeegyeztethető megoldási alternatívát kell felvázolnunk a globális válságok elméleti megoldásaira. Végül ezeket figyelembe véve, fel kell tennünk azt a kérdést, hogy egy ilyen elmélet a környezetvédelmet illetően a politikai szintén egy önálló fellépő vagy más pártokba beolvadva valósulhat meg? Vagyis: szükség van-e az ökolitika önálló megalapozására?

Harmati Ferenc (PPKE BTK):

Posztmodern konzervativizmus?

A „posztmodern” (szakszerűbben posztstrukturalizmus) mint egy sajátos nézetrendszer kifejezésére szolgáló fogalom olyan kifejezés, melyet használói gyakran kritikus, pejoratív jelzőként használnak. Maga a posztmodern konzervativizmus kifejezés is létezik már (Matthew McManus 2019) ám jelen előadás a „normatív módon telített” szóhasználatától eltávolodva arra kíváncsi, párbeszéd teremthető-e a két politikafelfogás között. Léteznek-e hasonlóságok a politikai antropológia, a politikai tudás keletkezése és használata, valamint a politikai ágencia meghatározása terén? Az előadás az említett keretek vizsgálatával törekszik közös metszéspontok felmutatására, valamint a kérdés megválaszolására: létezhet a konzervativizmus és posztstrukturalizmus elemeit kombináló nézetrendszernek koherenciája?

ALKOTMÁNYOSSÁG A NEMZETÁLLAMOKON TÚL

helyszín: A/10 gyakorló

szekcióvezető: Pócza Kálmán

Csapodi Márton (PPKE, MCC):

Alkotmányos pluralizmus és politikai kompromisszumok az Európai Unióban

Az európai alkotmányosságról való diskurzusban domináns szerepet játszó elmélet-csoport, az alkotmányos pluralizmus lényege abban ragadható meg, hogy hívei egyszersmind elfogadják az ellentétes, autonóm és egyben kizárólagos alkotmányos igények létezését, és ezeket az igényeket egyenrangúnak tekintve ugyanakkor az egyoldalú szupremácia-igényeket visszautasítják. Az alkotmányos pluralizmus ernyője alá sorolt elméletek közötti fő különbség a normativitás területén jelentkezik, vagyis az egymásnak ellentmondó alkotmányos igények problémájára kínált megoldás módszerében.

Az alkotmányos pluralizmus egyes irányzatai azonban deskriptív értékelésnek tekinthetők: elismerik, hogy a bíróságok európai és nemzetállami szintje egyszerre lépnek fel kizárólagos szupremácia-igényekkel, így nem lehetséges statikus hierarchiát felállítani, következésképp a gyakorlat-

ban heterarchikus, plurális rendszerről beszélhetünk. Ez a leíró jellegű realizmus leginkább a radikális alkotmányos pluralizmusra jellemző, amely ezen a ponton megállva arra a következtetésre jut, hogy a szigorúan jogi módszerek a probléma megoldására nem alkalmasak, a konfliktus így szükségszerűen politikai módszerekkel oldható fel.

Arra az eshetőségre, hogy egy tagállami (alkotmány)bíróság az Európai Unió Bíróságának egy ítéletről kimondja, hogy nem alkalmazható, mert alkotmányellenes vagy hatáskörtúllépést jelent, korábban nukleáris fegyverként tekintettek, ami az uniós jogrend összeomlását is magával hozhatja. Az elmúlt évtizedben azonban ez több alkalommal is előfordult, és a tapasztalat azt mutatja, hogy az európai integrációra nézve veszélyesnek tűnő bírósági konfliktusokat formális vagy informális politikai folyamatok tudták elsimítani. Mindez arra enged következtetni, hogy a bíróságok révén létrejövő alkotmányos konfliktusoknak az európai egység védelmében történő rendezésére hatékonyabb eszköz lehet a politikai kompromisszum, mint a bírói párbeszéd.

Sulyok Márton (SZTE ÁJTK, MCC):

Egy "nemzett állam" a nemzetállamok felett? A jogállamiság többszintű megközelítésének kihívásai

A közelmúlt integrációs dilemmáinak középpontjában az alkotmányosság hagyományos megközelítése szerinti egyik legfontosabb alapelv, a jogállamiság áll. Az EU integrációban a tagállamok mint nemzetállamok által „nemzett állam” áll, amely tulajdonképpen azonban nem rendelkezik az államiság ismérveivel. Az előadás középpontjában az az érvelés áll, amely szerint az integrációs feszültségek abból adódnak a jogállamiság kapcsán, hogy annak tradicionális tartalma a zárt államisághoz, az állami alkotmányos keretekhez kötődött (az „államiság jogán”) fejlődött ki, és így is élne tovább, azonban ezzel szemben megjelenik a jogállamiság külső oldalaként keretezett „nyitott államiság” (open statehood) arnold-i eszmerendszere az integrációban, szemben – de legalábbis versengve – a tagállami alapokon nyugvó megközelítésekkel. A magyar alkotmányjog nyelvén „jogállamiság”-ként emlegetett eszmerendszer nyelvtani értelmezésén keresztül is egyértelműen jelzi, hogy a jog – egy ún. „zárt” államkoncepció értelmében – az államtól ered, és az államiságot (s annak kereteit) is ez a jog határozza meg, azzal, hogy az állam természetesen ezen jognak alávetett. Formális értelemben a jogállamiság „a jogrend állami eszközökkel történő fenntartását jelenti, szemben a szélesebb értelemben vett jogállamiságfogalommal, amely a hatalom korlátozásának szükségességét fogalmazza meg” (Pócza 2019, 147). E hatalomkorlátozás szükségessége természetesen utalhat az államhatalom korlátozására is, s mint ilyen, külső impulzusként, hatásként is jelentkezhet az állami keretekkel szemben. A jogállamiság uniós keretek közötti meghatározásának és kikényszerítésének kérdése és eszmerendszere is ilyen hatás, amely a fentiek szerint inherens feszültségbe kerülhet a jogállamiság (zárt) állami keretek közötti meghatározottságával. Ezért kell tehát az EU-integráció keretei között az államiság tényét és ennek hatását vizsgálni a jogállamiságra.

Szabó Patrik (ELTE ÁJK) – Orbán Endre (NKE ÁNTK):

Alkotmányos párbeszéd az európai alkotmányos térben, különös tekintettel a 32/2021., XII. 20. AB határozatra

A 32/2021. (XII. 20.) AB határozatban (a továbbiakban: ABH) az Alkotmánybíróság (a továbbiakban: AB) az uniós jog elsőbbségének korlátait értelmezve az alkotmányos önazonosság tartalmát, annak a szuverenitással és az emberi méltósághoz való joggal való összefüggéseit illetően foglalt állást, és az utóbbinak egy új részjogosítványát, az ún. „hagyományos társadalmi környezethez való jogot” is levezette. Gyakorlata egyik nívumaként az AB *solange* típusú követelményként fogalmazta meg, hogy a hazai közhatalmi szervek időlegesen visszavehetik egyes, átengedett és az uniós jog által lefedett közös hatáskörök szabályozását, amíg az Európai Unió intézményei nem biztosítják az uniós jog hatékony érvényesülésének követelményét. Előadásunkban előbb a határozat kontextusát (európai kitekintéssel karöltve) mutatjuk be, majd annak indokolását elemezzük. Elemzésünkben nemcsak az ABH jelentőségére, újszerű megállapításaira, hanem annak belső és az AB korábbi határozataival szemben fennálló ellentmondásaira is rámutatunk. Előadásunkban amellet érvelünk, hogy a határozat dogmatikailag aggályos és a jövőben jelentős jogbiztonsági aggályokat szülhet. Mindez tovább erősíti azt a tendenciát, ami az alkotmányjog átpolitizálódásaként írható le.

Pócza Kálmán (NKE, MCC):

Globális alkotmányosság és nemzetállamok - Miért korlátozzák önmagukat a demokráciák?

Jelen előadás arra tesz kísérletet, hogy egyrészt röviden rámutasson a globális alkotmányosság eszméjének és gyakorlatának gyökereire, másrészt pedig bemutassa azokat az ösztönzőket és indokokat, amelyek a demokratikus nemzetállami szuverenitás korlátozásával járó, egyben a globális alkotmányosság manifesztumaiként értelmezhető emberi jogi konvenciók és emberi jogi bíróságok joghatóságának elfogadásához vezethetnek. A jogtudományi munkákhoz képest az alábbi előadás első sorban a nemzetközi politikatudomány hozzájárulásait veszi górcső alá. Alapvetően három kérdést kíván körbe járni: az első kérdés a nemzetállami alkotmányok és a globális alkotmányosság viszonyát vizsgálja, a második a nemzetállami alkotmánybíróságok és a globális alkotmányosság kérdését, a harmadik pedig a nemzetközi bíróságok és a globális alkotmányosság kérdését járja körül.

Az első problémakör kapcsán azt látjuk, hogy a nemzetközi diffúzió szerepe igen jelentős, bár első sorban azok az államok hajlamosak az alkotmányukba minden fenntartás nélkül emberi jogi korlátokat beépíteni, amelyek éppen egy demokratizációs folyamaton estek túl. Az alkotmányok egyre erősebb izomorfiájának (hasonulásának) jelensége mögött az elméleti feltevések más indokokat is felfedezni véltek (tanulás, példakövetés, tökevonzó-képesség, konformitás vagy éppen a nemzetközi jogász közösség érdekérvényesítő képessége), ám az eddigi empirikus kutatások inkább arra utalnak, hogy a jogi kultúra és a demokratizációs

folyamat magyarázzák leginkább ezt a jelenséget. A második problémakör kapcsán szintén több plauzibilisnek tűnő magyarázómodell ismert: a szuverén és a demokratikus többség önkorlátozása nemzetállami szinten kevésbé magyarázható a nemzetközi diffúzió különféle modelljeivel (kényszer, gazdasági verseny, mintakövetés, akkulturáció), ahogy a zsarnoksággal szembeni védelem eszméje sem játszhatott döntő szerepet. Az alkotmánybíróági felülvizsgálat globális terjedése leggyakrabban belpolitikai okokkal, a politikai versenyben esetleg elszenvedett vereségtől vagy a pozícióvesztéstől való félelemmel magyarázható leginkább. A harmadik problémakör kapcsán megállapítható, hogy amíg a nemzetközi kapcsolatok realista elmélete a nemzetközi bíróságokra sem komoly szereplőként tekint, addig az institucionalista elképzelések már azzal számolnak, hogy az emberi jogi egyezményekhez való csatlakozás és a nemzetközi bíróságok joghatóságának elismerése politikai értelemben vett költségmegtakarítással járhat.

Dudás Márk (PPKE, MCC):

Alkotmányosság a nemzetállamok felett - Társadalmi alkotmányosság a világűrben

A nemzetállamok fölötti alkotmányosság fejlődéstörténete elválaszthatatlanul egybefonódott a globalizációs és modernizációs folyamatokkal. A múlt század elején e globalizációs és modernizációs folyamatok katalizátorai egyes nemzetállamok voltak, azonban a kétpólusú világrend felbomlásával egyre nagyobb hangsúly helyeződött a transznacionális alkotmányosságra. Ezzel egy időben elkerülhetetlenné vált a jogról való gondolkodás összefonódása a modern társadalmak szellemi és technológiai vívmányaival. Minél univerzálisabb és költségesebb technológiák szabályozására kerül sor, annál nagyobb annak a valószínűsége, hogy mindez nemzetközi közjogi szabályozás formájában ölt testet. Günther Teubner érvelése szerint a társadalmi alkotmányosság (societal constitutionalism) modellje a modern technológiák szabályozása szempontjából leginkább adekvát és helyénvaló elmélet, mely szerint az alkotmányos folyamatok nem csupán állami legitimitációtól, hanem kellő társadalmi támogatás esetén magánvállalatok önszabályozó szervezeteitől, NGO-któl és a civil szféra további szereplőitől is függhetnek.

Az úrjog mint a transznacionális alkotmányosság egyik formája nagy hangsúlyt fektet a műholdak fellövésének és működésének szabályozására. Éppen ezért kulcsfontosságú annak a vizsgálata, hogy a transznacionális alkotmányosság elemeinek kialakításánál mely államok nemzeti érdekei dominálnak egy-egy quasi jogalkotási folyamatnál. Teubner elmélete arra keresi a választ, hogy melyek azok az államon kívüli privát aktorok, intézmények, NGO-k, amelyek az úrjog legitimitációjához hozzájárulnak. Teubner állam- és politikaelméleti tévedése azonban pragmatikus példákon keresztül mutatkozik meg. Teubner elméletének és az úrjog mint jogterület transznacionális alkotmányossági jellegének hamissága éppen egy rendkívül kurrens és széles körben megosztó problémán, az úrszemét problémakörén keresztül világlik ki. A Teubner-féle elmélet hibája az, hogy az úrszemét – mint magáncégekhez és államokhoz, illetve

azok ürügynökségeihez fűződő törmelék – nagyban akadályozza a jelenben és a jövőben folytatandó ürtevékenységeket. A társadalmi alkotmányosság elmélete nem biztosít megfelelő keretrendszert az úrszemét redukálásához, mert a társadalmi alkotmányosság modelljéhez fűződő soft law megközelítés alól minden részes fél kibúvót keres és felelősséget hárít az úrszemét vonatkozásában.

POLITIKAI KÉPVISELET (2. PANEL)

helyszín: A/11 gyakorló

szekcióvezető: Illés Gábor

Benedek István (ELTE ÁJK, HUN-REN TK):

A Weimari Köztársaság bukása a politikai polarizáció kortárs irodalmának perspektívájából

Az előadás a politikai polarizációról szóló kortárs szakirodalom szemszögéből vizsgálja a Weimari Köztársaság összeomlását. Weimar esetének jelentősége abban rejlik, hogy lehetővé teszi a polarizáció két tipikus megközelítésének egyidejű figyelembevételét, mivel ebben a történeti esetben mind az elitek és az ideológiai/policy-alapú tényezők szerepe, mind pedig a társadalom affektív és identitásalapú megosztottsága jól megragadható. Miközben léteznek jól körülhatárolható politikai szubkultúrák („szociális-morális miliók”), Weimar utolsó éveiben éppen ezek politikai és képviseleti áthidalásának ígérete (és részben teljesítése) hozta el a „Hitler-mozgalom” sikerét és a köztársaság bukását. Ez a komplex megközelítés – amely egyszerre alkalmazza a bottom-up (tömegek érzelmeire fókuszáló) és a top-down (elit-szintű) szemléletet – a politikai polarizáció fogalmának újragondolására is lehetőséget nyújt a rendkívüli konfliktusok és a fenyegetettség fogalmain keresztül. Ezen túlmenően az előadás azt is vizsgálja, hogy a szélsőséges politikai polarizáció hogyan áthatja alá az alapvető demokratikus bizalmat, amely az ellenfelek demokratikus elkötelezettségének kölcsönös megkérdőjelezésében és azok az egész politikai közösséget fenyegető egzisztenciális fenyegetésként való ábrázolásában nyilvánul meg. Ennek kapcsán az előadás egy konkrét empirikus példán keresztül illusztrálja a polarizáció centrifugális hatásai által fűtött politikai dinamikákat, amelyek a demokrácia összeomlásához vezettek a Weimari Köztársaságban.

Baranyai Artúr (ELTE ÁJK):

Performatív populizmus: Szinekdochális képviselet Boris Johnson és Jeremy Corbyn esetének tükrében

Az elmúlt évtizedben dinamikus fejlődő populizmus kutatásban a Cas Mudde nevével fémjelzett ideológiai felfogás vált főáramúvá, amely a populizmust szubsztantív pozícióként, világnézetként, közpolitikákat megalapozó eszmehalmazként értelmezi. A tudományterületet uraló három elméleti iskola, az ideológiai, stratégiai és diszkurzív felfogások közül utóbbiból (részben arra építve, részben meghaladva) egy performatív

populizmuskutatói paradigma csomósodási pontjai is körvonalazódtak, melyek élesen szembefordultak a főáram értelmezési és fogalmi keretével. A performatív irányzat képviselői (Benjamin Moffitt, Maria Casullo, Pierre Ostiguy, Theo Aiolfi) több ponton problematizálják az ideológiai populizmusfelfogás magyarázóerejét. Megkérdőjelezve annak ideológiaelméleti előfeltevéseit, valamint a populizmus monista és statikus fogalmalkotását, a kutatási fókusz a populista vezetők sajátos performanszaira, nem verbális stilisztikai és esztétikai aspektusaira helyezik. A Maria Casullo által szinekdochális képviseletnek nevezett, a szociálpszichológia társas identitás elméletében csoport-prototipikusság fogalmával leírt jelenség rámutat arra, hogy a populista vezetők a közelség és távolság dinamikáját, a „közülünk valóság” és excepcionalizmus kombinációját performálják. Ez egyik oldalról megmutatkozik az átlagos választópolgárok öltözködésének és modorának megtestesítésében, valamint a „határsértő mozzanat” (Theo Aiolfi) aktusa általi hétköznapiság (ordinariness) demonstrálásában. A performatív felfogás szerint azonban ez nem elegendő a populista vezetők sikerességének magyarázatához. Az átlagosság mellett ugyanis a vezetőknek egyszerre karizmatikusnak, rátermettnak, a választók értékeinek esszenciáját megtestesítőnek is kell mutatkozniuk. A populizmus performálása, a populista képviselet ennek a kettőségnek a dinamikájából következik, amely tehát a főáramú értelmezés monista populizmusképével szemben annak hibrid és folyamatosan változó repertoárját világítja meg. A performatív elmélet – tágabb képviseletelméleti kontextusba helyezve – az irodalom konstruktivista fordulatának egyik továbbgondolási lehetőségével is kecsegtet, amennyiben rávilágít a nem nyelvi performativitás képviseleti relevanciájára. A populista képviselet tehát annak performálása, ahogyan a vezető (az öltözködés, modor, és a hatalmi szimbólumok hibridizációjával) megtestesíti a választók eljutását a „hatalom ködös szobáiba”, miközben párhuzamosan néphez való közelségét és elitellenességét, valamint kiválóságát és rátermettséget szemlélteti. Az előadás két brit pártvezető, Boris Johnson és Jeremy Corbyn esetén szemlélteti és helyezi komparatív perspektívába a performatív populizmusfelfogás potenciálját – és annak képviseletelméleti implikációit.

Illés Gábor (ELTE ÁJK, HUN-REN TK):

Jelentésen innen és túl: a tömegek és a jelenlét-rituálék szerepe a plebiszciter képviseletben

A képviseletelmélet kurrens konstruktivista irodalmaiban a diszkurzív tényezők, képviseleti igények (representative claims) vizsgálata mellett egyre komolyabb figyelem irányul a nem-nyelvi performativitás konstitutív szerepére a választóközönség, a képviseltek kollektív identitásának, érdekercepciójának megformálásában. Bár a szimbolikus jelentéstartalmak (politikusi öltözködés, stílus, modor, színpadiasság, stb.) beemelése az elemzendő jelenségek közé fontos lépés, jelen előadás mellett érvel, hogy a képviselet-elméletek „performatív fordulata” egyelőre féloldalas: a képviseleti folyamat materiális, érzékelési és testi vonatkozásainak mindaddig kevés figyelmet szenteltek az elméletalkotók. Holott a konstitutív

képviselési folyamatnak a nyelvi és szimbolikus jelentésadások mellett ezek a tényezők is fontos részei.

A fenti állítást egy konkrét képviselési mód, a plebisciter képviselés példájával illusztrálja az előadás, mindenekelőtt Hans Ulrich Gumbrecht jelenlét-rituálékról és tömegekről kifejtett elképzeléseivel gondolva tovább a plebisciter képviselés weberi-schmitti felfogását. A Gumbrecht által a „jelentés-effektusoktól” megkülönböztetett „jelenlét-effektusok” vizsgálata éppen azt mutathatja meg számunkra, ami a performatív képviselés irodalmaiból nagyrészt hiányzik: a nyelvi és szimbolikus jelentésen túli hatásokat, amelyek szerepet kapnak a képviselési folyamatban. Mindez egy olyan képviselés-felfogás felé mutat, ahol a három tényező interakciója – és adott esetben a köztük fellépő interferencia – formálja ki a képviseltek kollektív identitását.

László Tamás (HUN-REN TK):

Jelenlét-rituálék az Orbán-rezsimben

Az elmúlt másfél évtizedben a képviseléselmélet reneszánszával párhuzamosan végbement konstruktivista fordulat hatására a vizsgálati megközelítésekben egyfajta diszkurzív elfogultság érvényesült: a kutatói figyelem középpontjában a politikai vezetők beszédeinek jelentésstartalma és nyelvi elemei álltak. Habár a közelmúltban a vezetők megjelenése és performativitása is a szakirodalom érdeklődési körébe került, a tömegek fizikai jelenlétének a képviselési viszonyban betöltött funkcióját egyelőre távolságtartás övezi. A vezetőközpontú – plebisciter vagy populista – képviselési rendszerekben azonban kiemelt jelentőségre tettek szert a gondos szervezést és bőséges erőforrást igénylő jelenlét-rituálék. Nincs ez máshogy hazánkban sem: az Orbán-rezsim nagy formátumú tömegrendezvényeit rendszerint megkülönböztetett politikai és médiafigyelem kíséri.

Az előadás célja annak bemutatása, hogy az Orbán-rezsimben a 2010-es évek elejétől napjainkig megrendezett jelenlét-rituálékon hogyan jelennek meg a plebisciter képviselés logikáját érvényesítő testi és érzékszervi, vizuális és hangalapú eszközök. Az előadás a tömegrendezvények három típusát – a nemzeti ünnepeken tartott politikai nagygyűléseket, a béke-meneteket és a válogatott labdarúgó mérkőzéseket – videós és képi felvételekre támaszkodva elemzi a vezető és a „nép” között fennálló képviselési viszonyban játszott szerepük szempontjából. Ezáltal arra tesz kísérletet, hogy rámutasson a jelenlét-rituálék által a tömeg érzékszervi hatásokon alapuló egységesítésében, a vezető felhatalmazásának megerősítésében, a résztvevők képzelőerejének élénkítésében, valamint az erődemonstrációban betöltött szerep fontosságára.

A HATÉKONYSÁG MINT A JOGGAL ÉS A POLITIKÁVAL SZEMBENI ELVÁRÁS

helyszín: Ph.D. szoba

szekcióvezető: Mike Károly, Szalai Ákos

Ambrus Loránd (*HUN-REN KRTK*):

A Challenge to the Production Value Maximization Principle. Ronald Coase on Bargaining and Blackmail

In a series of papers published in the late eighties, Ronald Coase offered a reassessment of his two most influential papers, “The Nature of the Firm” and “The Problem of Social Cost” (PSC). His 1987 lecture given at the University of Virginia School of Law, entitled “Blackmail”, was part of this project. In this lecture he focused on an objection to the argument presented in PSC. According to this objection, someone who has the right to use a certain resource might successfully threaten to harm others via exercising his right, in order to extract money from them. The outcome of such a transaction might well be an allocation of rights that maximizes the value of production. But this is achieved by means of actions that amount to blackmail. And blackmail is morally wrong.

I start this paper with a detailed discussion of the objection itself. Then I suggest an explanation why Coase regarded this objection as a serious challenge to the argument of PSC. Next, I reconstruct how he sought to answer this challenge in “Blackmail”. The resulting position, I argue, is explicitly and comprehensively utilitarian; and also sheds further light on Coase’s conception of normative political economy. But it also reveals that he did not recognize the full force of the objection.

Antal-Pomázi Krisztina (*HUN-REN KRTK*):

Expert Evidence in Court: Court-Appointed Experts

The paper aims to improve the efficiency and fairness of jurisdiction by proposing a new method for choosing a court-appointed neutral expert. It is common that the parties summon several experts, whose opinions will contradict each other. If the judge or jury cannot overcome these contradictions, all expert testimony is likely to be ignored and the case is decided upon other evidence. The phenomenon is clearly wasting resources and lengthening legal procedures, but it may be resolved by applying a court-appointed expert. First, the paper shows that the common solution of expecting the parties to agree on a neutral expert is not viable. Second, it proposes an alternative mechanism and proves that applying this rule, the judge can manage to choose a neutral expert and decide the case upon impartial expert testimony. The proposed mechanism is easy to apply, it does not require extra resources. Truth-telling is the equilibrium strategy of the players, and the equilibrium outcome is choosing a neutral expert. Based upon his or her point of view, the judge will be able to decide the case in favor of the party who is right. So, the proposed mechanism Nash-implements the social choice rule of fair jurisdiction.

Csapó Zsuzsanna (NKE):

A hatékonyság mint a nemzetközi jog alapvető szabályával, az erőszak tilalmával szembeni elvárás

Az állami szuverenitás korábbi egyik legfontosabb elemét, a *ius ad bellum*-ot, azaz az államok háborúindítási jogát 1945-ben az ENSZ Alapokmánya eltörölte, deklarálva az alapító szerződés 2. cikk (4) bekezdésében az államok közötti erőszak tilalmát. Az Alapokmány azóta, 193 állam általi ratifikációja révén kvázi univerzális egyezményé, s egyúttal a benne rögzített erőszak tilalma a nemzetközi jog feltétlen érvényesülést kívánó szabályává vált. E *ius cogens* norma a nemzetközi közösség valamennyi tagját kötelezi. Jelenünk mégis azt mutatja, hogy épp az az állam, Oroszország, amelyet az ENSZ Biztonsági Tanács egyik állandó tagjaként kiemelt felelősség terhel a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért, az Ukrajnával szembeni inváziójával nyíltan, pontosabban fals jogi érveket igazolás gyanánt cinikusan felsorakoztatva semmibe veszi a nemzetközi közösség egyik alapszabályát, miszerint tilos fegyveres erőt alkalmazni más állammal szemben (hacsak persze nem cselekszünk önvédelmi helyzetben, vagy nem hatalmaz fel bennünket a BT fegyveres rendszabályok foganatosítására egy agresszorral szemben).

Egy tilalom persze keveset ér, ha a jogsértő nem számíthat szankciókra tette folyamánként. Az előadás arra keresi a választ, hogy az ezredfordulón felállított Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) miért nem képes – jelenleg – preventív funkcióját betölteni. A tény, hogy e fórum tárgyi joghatósága alapján eljárhat (már, 2018 óta) a háborús bűncselekmények, az emberiség elleni bűncselekmények és a népiirtás mellett agresszió büntette esetében is, miért nem tántorítja el a potenciális jogsértőket a normaszegéstől? Miként lehetne az ICC mai rendszerét megreformálni annak érdekében, hogy a „béke elleni büntettek” válasz nélkül ne maradhassanak? Ha az ICC rendszere nem nyújt kellő rugalmasságot, vajon más alternatívákban gondolkodhatunk-e, azaz más büntető fórumok felállítása reális opció lenne? Putyin megúszhatja a felelősségre vonást? Ha igen, az milyen üzenettel bír más államok vezetői számára? Vagyis: miként tudunk gondoskodni az államok közötti erőszak tilalmának hatékony érvényesüléséről? Avagy a BT állandó tagjai (és szövetségeseik) alapvető nemzetközi jogi normák felett állnának?!

Mike Károly (ELTE ÁJK):

Efficiency analysis in the service of legal justice

Economics examines law from the perspective of efficiency. How is efficiency analysis relevant for law? The usual approach is to ask if efficiency is an appropriate goal for law. Two common answers are that (i) no because the goal of law is justice; and (ii) yes but only sometimes when non-justice-based arguments are relevant (e.g. in prudential considerations for courts or for laws with the policy objective of efficiency). This approach is based on a misunderstanding of the nature of both law and economics. Justice is indeed the goal of law – not because of a normative choice but due to its nature. As argued by Aristotle and Aquinas, law exists to cont-

tribute to the common good through supporting virtuous conduct by just rules. Justice means giving people their 'due', i.e. determining rights and obligations. What is 'due' in a situation depends on the type of interaction (e.g. exchange) with the attending pre-legal social institutions (e.g. bargaining, agreement, promise) and ethics (e.g. honesty, promise keeping).

If efficiency analysis is to help law, it must improve law's capacity to find and apply just rules. How? First, efficiency is a normative criterion for analysis, not practical judgement. It analyses the common good from a special, restricted (though quite broad) perspective: whether any change improves or worsens people's well-being as judged by themselves. Second, economics explores how certain types of interactions, institutions and ethics contribute to efficiency. It is better at analysing some types of interactions (e.g. exchange, accident) than others (e.g. parenting or religion) but can have interesting things to say about the latter, too. Thus, economics can help law determine rights and obligations (i.e. administer 'justice') that guide interactions towards the common good. I discuss some classical results of the economic analysis of private and criminal law from this perspective.

Szalai Ákos (PPKE JÁK):

A hatékonyság illúziója – az osztrák iskola és a normatív joggazdaságtan

A közgazdaságtan osztrák iskolája önképében központi helyet kap a neoklasszikus közgazdaságtannal való normatív vitájuk: gazdasági és társadalmi folyamatok megítélésekor más szempontokat tartanak fontosnak. Alapvetően a hatékonyság neoklasszikus fogalmát, fogalmait, illetve az ebből következő közpolitikai, jogi ajánlásait támadják. A vita háttérében nem etikai, hanem gazdaságelméleti, társadalomelméleti probléma húzódik: az osztrákok szerint a társadalomban azon tudás nagy része, amely a hatékony megoldások kiválasztásához szükséges lenne helyhez kötött és személyes. Mivel ezt a tudást egyetlen tervező, jogalkotó, jogalkalmazó sem tudja összegyűjteni, így a hatékony megoldások megtalálására is alkalmatlan. Sőt, az ilyen céllal létrejövő jogi, közpolitikai lépések nem egyszerűen tévesek (a tudáshiány miatt nem-hatékony helyzetek kialakulásához vezetnek), hanem az ilyen helyi, személyes tudás kialakulását is akadályozhatják. A neoklasszikusokkal folytatott e vitájuk megjelenik a jogi, joggazdaságtani elemzéseikben is. Az előadás két kérdésre koncentrálnak:

(i) bemutatja, hogy milyen szempontokat állítanak az osztrák szerzők (időnként egymással is vitatkozva) a neoklasszikus hatékonyság-fogalom helyébe, amikor jogi, vagy közpolitikai döntéseket értékelnek.

(ii) konkrét példákon (egyrészt a deliktuális felelősség, másrészt a környezetvédelmi szabályozás) keresztül érzékelteti a normatív vita következményeit.

BÍRÓSÁGOK VÁLTOZÓ SZEREPBEN

helyszín: 401. gyakorló

szekcióvezető: Török-Tóth Soma

Szabó Patrik (ELTE ÁJK):

Korlátozott? Precedensrendszer?

Az előadásomban azt vizsgálom, hogy a korlátozott precedensrendszer mennyiben tekinthető precedensrendszernek. Az előadás három fő gondolati egységre épül. Először a precedensrendszerek lényeges jellemzőit ismertetve a stare decisis elv, az overruling és a distinguishing koncepcióit mutatom be. Ezt követően olyan, a hazai jogrendben érvényesülő határozatokat emelek ki, amelyek precedensjelleggel bírnak. Ezen keresztül a common law és a kontinentális jogcsaládok közötti különbségtétel viszonylagosságát mutatom be. Az előadás harmadik gondolati egységében a Kúria határozataihoz kapcsolódó kötelező erő terjedelmét vizsgálom. Amellett érvelek, hogy a Kúria határozataihoz kapcsolódó kötelező erő terjedelme bizonyos esetekben túlmutat az eljárásban résztvevő felek jogviszonyán, ekként normatív jelleget mutat. A Kúria ezzel álláspontom szerint hozzájárul a jogi normák képződéséhez, amely olyan fundamentumokra is visszahat, mint a jogalkotás és jogalkalmazás egymáshoz való viszonya.

Török-Tóth Soma (ELTE ÁJK):

Bíróságok és közpolitika az ökológiai válság tükrében

Nagy jelentőségű, 2019-es ítéletében a holland legfelsőbb bíróság, a Hoge Raad – helyt adva az Urgenda elnevezésű civil szervezet keresetének – arra kötelezte a holland kormányt, hogy tegyen komolyabb lépéseket a klímaváltozás következményeinek megelőzése és kezelése érdekében, ennek megfelelően intézkedjen Hollandia károsanyag-kibocsátásának az aktuális közpolitikai célkitűzéseknél ambiciózusabb mértékű csökkentése iránt. A döntés mérföldkőnek tekinthető az Európában magánszemélyek által indított, az ökológiai közérdeket és az ezirányú állami fellépést kikényszeríteni hivatott stratégiai perek történetében. Láttató erővel irányítja rá egyszersmind a figyelmet az ökológiai válságot övező társadalmi, politikai és jogi problémákra, amelyek java része általánosságban, a konkrét ügytől és az ökológiai válság kérdéskörétől elvonatkoztatva is komoly következtetések levonására ad lehetőséget napjaink társadalmi és politikai működését illetően.

Az ökológiai gondolkodás egyik alapvető kérdése, hogy kinek a feladata és felelőssége a környezet védelme: a közhatalmi jogosítványokkal és kényszerapparátussal rendelkező államé, vagy az egyéné, aki gondolkodásmódjának, életmódjának megváltoztatása révén a rendszerszintű változásoknak is előmozdítója lehet? A válasz közel sem fekete-fehér, az állami és az egyéni cselekvés pedig alighanem egymás komplementereként érhetné el legoptimálisabban a kívánt hatást. Az utóbbi néhány évtized tapasztalatai alapján azonban úgy tűnik, mintha a nemzetközi együttműködések és az államok ezen a téren (is) elbuknának. Ez mindenképpen az egyéni fellépés jelentőségét növeli.

Parlamentáris demokráciában – az életvitel egyéni megváltoztatása mellett, nagyobb léptékű hatás kiváltása céljából – kézenfekvőnek tűnik, hogy az ökológiai érdekek erélyesebb védelme iránti igényüket az egyének választásokon leadott szavazatukkal fejezzék ki. A társadalom politikai alrendszerének négyéves kormányzati ciklusra készülő szereplői ugyanakkor a védelem jelszavait kevésbé tűzik zászlajukra, minthogy szavazatmaximálásra törekednek, a megszokott életmódba való állami beavatkozás, kereskedelmi korlátozások, illetőleg új típusú adók és járulékok kilátásba helyezése pedig nem tartozik a népszerű intézkedések közé. A politikai alrendszer szereplőitől az egyén megoldási javaslatot így hiába vár – jogi eszközökhöz folyamodik tehát. Amennyiben pedig így tesz, azzal az ökológiai érdekek védelmében történő fellépés ódiúmát a politikai alrendszer szereplőiről a csupán közvetettebb demokratikus legitimitációval rendelkező bíróságokra hárítja át.

Mindez ellentmondásos helyzetet eredményez, felveti továbbá az Urgenda-ítélet kapcsán már sejtetett kérdéseket is. Átveheti-e a bíróság a kormányok és a jogalkotók szerepét, kötelezheti-e az egyik – ráadásul nem választott – hatalmi ág a másikat? Milyen jogalapokon felel(het) a jog- és közpolitika-alkotó állam az egyének felé? Perelhető-e a közhatalmi állam polgári jogi alapon (mint ahogyan az Urgenda-ügyben is történt)? De hová forduljon az egyén, ha hiányzik az ezirányú politikai akarat, vagy az legalábbis nem tud artikulálódni?

Balássy Ádám (KRE ÁJK):

Extern vagy intern - egyedi és normatív

Az országgyűlési határozatok jogforrás szerinti definíciójának a meghatározása hasonlóan nehéz feladatnak tekinthető, mint a kormányhatározatoknak az önálló – más jogforrástól nem függő, abszolút értékű – definiálása. Ugyanis akár csak a végrehajtó hatalom által kiadott jogi szabályoknak a megkülönböztetése során is meghatározunk a jogforrási rendszerbe betagozódó jogszabályokat – kormányrendelet – és abba be nem tagozódó normatívákat – kormányhatározatokat.

Tisztán alaki szempontból vizsgálva azt is megállapíthatjuk a törvényjavaslatok akár csak az országgyűlési határozatoknak a „javaslatai”, az országgyűlési eljárás rend keretében csak indítványoknak tekintendők – pontosabban az indítványok sorozatából előálló összességeknek – amelyeknek mindegyik (eljárási) alkotóeleme külön mérlegelést és szavazást igényel. Joseph Redlich hasonlatával élve pedig ezek az indítványok olyanok, mint az „alapsejtek”, a törvényjavaslatok pedig, mint az ezen sejtekből összeálló összeség a corpus. Ugyanis egy szervezetet (organizmust) csak akkor ismerhetünk meg, ha ismerjük annak az alkotó részeit – alapsejtjeit.

Álláspontom szerint alkotmányellenes minden olyan gyakorlatnak a tolerálása, amely gyakorlatilag az intern normatív aktusok köpönyegébe bujtatott szabályozást, jogalkotást érvényesít. Ennek okán minden egyes intern normatív aktus, amely ebben a köpönyben leledzik törvényellenes és egyben alaptörvényellenes is.

Az egyedi országgyűlési aktusok (határozatok) rendelkezhetnek intern és extern jelleggel egyaránt, ugyanis nem az határozza meg egy aktusnak

a belterjességét vagy külterjességét, hogy egyedi vagy normatív, hanem az, hogy az adott szervezeten belülről vagy azon kívülre irányul. Így vannak olyan egyedi határozatok amelyek extern jelleggel bírnak – mert az adott szervezeten kívülre irányul – pl; egy székvásárlás, támogató okirat kiállítása, és vannak egyedi aktusok amelyekre a belterjesség (internitás) a jellemző, ilyen az adott szervnek vagy személynek történő feladat szabás. Mindezek alapján nem értek egyet azzal az állásponttal miszerint az egyedi aktus az csak extern jelleggel bírhatnak. Mint ahogy a kormányhatározatok normatív jellegénél kifejtettem, azon állításom, miszerint amikor egy szerv egy tisztségre kijelöl vagy felkér egy személyt akkor ezek az aktusok normatívnak tekintendők (és nem egyedinek!), mert nem maga személy van megjelölve az aktusban, hanem maga a feladatkör, tisztség – azaz általános jelleggel, a személyen túlnyúló feladat szabásról van szó – így hasonló meghatározással élek az országgyűlési határozatoknak a felosztásnál. Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy az ilyen tisztségkijelölő „kreációs jogkör” lehet mind intern (kormányzati személy újabb megbízatása, mint kormánybiztos, miniszteri biztos) és lehet extern jellegű (ilyenek az országgyűlés közjogi tisztségviselőinek megválasztására irányulnak pl: köztársasági elnök, legfőbb ügyész, kúria elnöke, Alkotmánybíróság elnöke) is.

Menyhárd Attila (ELTE ÁJK):

Jogalkotás, jogalkalmazás és a polgári jog modellje

A hagyományos, kontinentális szemléletben kódolt gondolkodásunkban a jogalkotó teremt a jogot és a bíróság alkalmazza azt. A jog azonban nem homogén normahalmaz. A polgári jogban a bíróság nem alkalmazza, hanem alkotja a jogot: a jog értelmezése, a generálklausulák alkalmazása és jogpolitikai döntések mentén. A jogalkotó szerepe az ad hoc jogalkotás, részben direkt jogpolitikai célok érvényesítése, részben pedig hatékony megoldás alkalmazása érdekében. A polgári jog a társadalmi értékeket konvertálja normává (Habermas). Ennek megfelelően a polgári jog társadalmi értékelésre nyitott, rugalmas rendszerként (Wilburg), alulról felfelé építkezve működik. Ebben a rendszerben a jog tartalmát a bíróságok döntéseiben megjelenő társadalmi értékelés határozza meg, a helyes társadalom eszméje szerint.

13.00 – 14.00 EBÉDSZÜNET

ELTE
ÁJK

AZ EMBERI MÉLTÓSÁG TISZTELETÉNEK ELMÉLETI DILEMMÁI (1. PANEL)

helyszín: Kari tanácsterem

szekcióvezető: Barcsi Tamás

Barcsi Tamás (PTE ÁJK, HUN-REN BTK):

Az emberi méltóság fogalmával kapcsolatos kortárs filozófiai és jogelméleti diskurzusok

Kant a kategorikus imperatívuszt a következőképpen is megfogalmazza Az erkölcsök metafizikájának alapvetése című művében: „Cselekedj úgy, hogy az emberiségre mind saját személyedben, mind bárki máséban mindenkor mint célra, sohasem mint pusztán eszközre legyen szükséged”. Előadásomban az emberi méltóság tisztelete elvének egy kantiánus, a habermasi diskurzusetika eredményeit is figyelembe vevő koncepcióját vázolom fel, némileg kiegészítve Az emberi méltóság filozófiája című könyvemben kifejtett elméletet. Megkísérlem bemutatni, hogy milyen előnyökkel jár, ha kortárs etikai, társadalomelméleti, jogi vitákhoz az emberi méltóság tisztelete elvének szempontjából szólunk hozzá. Két – a témánk szempontjából fontos – kérdéskört tekintek át előadásomban, természetesen csak vázlatosan. Egyrészt amellettt érvelek, hogy a kortárs bioetikai és az ehhez kapcsolódó jogi vitákban miért érdemes az emberi méltóság tisztelete elvének általam javasolt értelmezését követni. Ide tartoznak többek között a humán biotechnológiai eljárásokkal, az életvégi döntésekkel, a pszichiátriai betegek ellátásával kapcsolatos kérdések. Aktualitása miatt röviden kitérek Karsai Dániel ügyére is. Előadásom második nagyobb részében azt vizsgálom, hogy miért lehet megtermékenyítő a kanti-habermasi alapú koncepciót marxi-lukácsi szempontokkal kiegészíteni, az emberi méltóság és az eldologiasodás összefüggéseit feltárni. Korunkban, a globális (posztmodern) kapitalizmus korszakában nem egy gondolkodó véli úgy, hogy az (ön)eldologiasodás fokozottan jelen van, ugyanakkor úgy tűnik, hogy az (ön)eldologiasodás felismerése a kapitalizmus jelenkori jellegzetességei miatt egyre nehezebbé válik a nagy többség számára. A kortárs társadalomkritikai diskurzusokban érdemes érvényesíteni az említett módon kiegészített emberi méltóság-koncepcióból adódó szempontokat, ez segíthet feltárni korszakunk kevésbé feltűnő, nem magától értetődő embertelenségeit.

Balogh László Levente (DE):

Az emberi méltóság problémájáról Böckenförde koncepciója alapján

A Német Szövetségi Köztársaság Alaptörvénye (1 Abs. 1 GG) kimondja, hogy „az emberi méltóság érinthetetlen”, amit azzal egészít ki, hogy ennek tiszteletben tartása és védelme az állam kötelessége. Maga az érinthetlenség egy kétségtelenül kiemelkedő státuszt garantál, de az ilyen lapidáris kijelentések általában nagyon sokféle értelmezést tesznek lehetővé, ezért konkrét helyzetekre alkalmazva kell őket interpretálni, amelyek

azonban sohasem magától értetődőek. Ez nem csak folyamatos társadalmi vitákat gerjeszt, hanem olyan jogi és politikai instanciákat feltételez, amelyek ennek megítélésére, illetve az ezzel kapcsolatos döntések meghozatalára hivatottak. Németországban az utóbbi években számos olyan konfliktus alakult ki, amelyek során az emberi méltóságra hivatkozva érveltek és döntöttek, miközben maga az emberi méltóság fogalma egyre életlenebb lett. Előadásomban az életek feláldozásáról és a kínzásról szóló németországi vitákat követem nyomon.

Kiss Viktor (*független kutató*):

A radikális szükségletektől a radikális bizonytalanságig

Az előadás célja, hogy bemutassa azt a változást, amely a nyugati társadalmak mélyrétegeiben végbemenet az elmúlt fél évszázadban. Kiindulópontként Heller Ágnes klasszikussá vált koncepcióját választom a radikális szükségletekről. Heller az 1968-as mozgalmak optimista légkörében úgy látja kora kapitalizmusát, mint amely egyrészt megoldotta az alapvető szociális és osztályproblémákat, másrészt azonban olyan új igényeket támaszt, amelyeket nem képes kielégíteni. A modern kapitalizmus a bőség és szabadság társadalmait hozza létre, azonban ezek a társadalmak saját ideológiájuk visszájára fordulásaként az emberi bőség és szabadság olyan formái iránt keltenek szükségletet, amelyet egy kapitalista rendszer már nem képes kielégíteni. De mi a helyzet napjainkban? A posztmodern kapitalizmusban immár nem a szükségletek, hanem a biztonság válik az elsődleges kérdéssé, a légkör reménykedőből kétségbeesetté válik. A radikális szükségletek a baloldali rendszerkritika útját nyitották meg – a radikális bizonytalanság a jobboldal előtt nyit teret. A radikális bizonytalanság meghatározásom szerint olyan biztonság-igény, amit a rendszer nem tud és nem is akar kielégíteni. Ezért a populisták jobboldali pártok előtt nyílik terep. A kérdés, hogy mit válaszoljon egy ilyen helyzetben az útját kereső kritikai társadalomelmélet és miképpen állítható helyre az emancipáció és egyenlőség reménye az új globális viszonyok között.

AZ EGYENLŐSÉG MÍTOSZA? SÉRÜLÉKENY HELYZETŰ CSOPORTOK ÉS A JOG (1. PANEL)

helyszín: A/1 gyakorló

szekcióvezető: Kiss Valéria

Tóth Fruzsina Rozina (*ELTE ÁJK*):

Sérülékenység, alávetés vagy elnyomás? Az elméleti megközelítés jelentősége a lakásszegénységben élők szemüvegén keresztül

Különböző elméleti megközelítések vannak arra nézve, hogy a társadalomban szisztematikusan rosszabb helyzetben lévő csoportok miért és hogyan kerülnek ebbe a helyzetbe. Nem mindegy, hogy gazdasági (Marx), kulturális (Honneth) vagy a kettő kapcsolataként (Fraser) értelmezzük-e ezeknek az embereknek a helyzetét, hogy milyen folyamatokat látunk a jelenség mögött, hiszen ilyenkor a probléma gyökerét próbáljuk feltárni.

Lakhatási szegények azok az emberek, akiknek a nincs lakhatása vagy bizonytalan. Az ő élethelyzetük első ránézésre anyagi, gazdasági kérdésnek tűnhet, de mélyebben megvizsgálva tágabb jelenség, ami valójában az anyagi javak elosztásának alapkérdéseiről szól. Nem mindegy ugyanis, hogy a lakásra gazdasági tőkeként tekintünk, vagy alapjogként vagy aki- nek veszélybe kerül a lakhatása egyéni vagy társadalmi problémaként. Előadásomban a posztmodern, késő kapitalista társadalmak – ezen belül elsősorban a magyar – lakhatási szegénységben élők helyzetén keresztül próbálom megvilágítani ezt a kérdést.

Gulya Fruzsina (ELTE ÁJK):

A jog neve. A feminista jogelmélet kritikai nézőpontja

A tradicionális jogtudomány és jogi gondolkodás felfogása szerint nem-semleges, ezzel szemben a feminista jogelmélet szerint a tradicionális jogrendszer mögött egy patriarchális hatalom áll, amely a férfi dominancia megtestesítője, ezáltal a nők elnyomásának felelőse. A jog és a jogintézmények a férfiakat alapul véve, nekik kedvezve alakultak ki. A feminista jogelmélet egyik meghatározó képviselője, MacKinnon szerint „az állam feminista értelemben hímnemű”, mivel a jogalkotásban, a jogalkalmazásban, a döntéshozásban jórészt férfiak vesznek részt, akik szocializációjuk során megtanulták, hogy ők a társadalom „vonakoztatási pontja” [MacKinnon, Catharine A. (1996) *Feminizmus, marxizmus, módszer és az állam: úton a feminista jogelmélet felé.* (ford. Péter Orsolya) In: Szabadosfalvi József (szerk.) *Mai angol-amerikai jogelméleti törekvések.* Miskolc: Bíbor Kiadó p.127-153. – 136.o.]. Ebből MacKinnon arra a következtetésre jut, hogy a jog úgy bánik a nőkkel, ahogy a férfiak bánnak velük, és ez a fennálló jogrendszer tekintetében azt jelenti, hogy a társadalomban a férfiaké a hatalom. Melissa Burchard véleménye szerint az ítélezési eljárás „semlegessége” és „pártatlansága” már önmagában a férfi nézőpontot, szempontot jelenti, mert a semleges nézőpont, a teljesen neutrális objektivitás nem lehetséges: saját tapasztalataink, véleményünk befolyásolják döntéseinket [Burchard, Melissa (2004): *Feminist Jurisprudence.* Internet Encyclopedia of Philosophy]. A jogalkotók, joggyakorlók szintén saját személyes meggyőződésük szerint cselekednek, így munkájuk során akaratlanul is megnyilvánul ideológiai elfogultságuk. Amennyiben elfogadjuk ezt a gondolatmenetet, és hozzá tesszük a nők alacsony reprezentáltságát a hatalmi pozíciókban, beláthatjuk, hogy a semleges nézőpont a férfi nézőpontot leplezi. Burchard rávilágít arra, hogyha tudatosítjuk elfogultságainkat, képesek lehetünk korlátozni azok ránk gyakorolt hatását, ily módon közelebb kerülünk a „nagyobb, de nem tökéletes objektivitáshoz”. Martha Minow, a szintén a feminista jogelmélet kutatója, felhívja figyelmünket egy fontos veszélyre, az egyoldalú szemléletmódra. Bár Minow a feminista nézőpont egyoldalúságának fenyegetéséről beszél, véleményem szerint több mint harminc évvel tanulmánya után érdemes kiterjeszteni azt az egész társadalomra, benne a férfi nézőpont szerepére. Álláspontja szerint óvakodni kell attól, hogy egyfajta női nézőpontot univerzálisnak tekintsünk. A feminista mozgalmak még mindig hajlamosak alapul venni az amerikai, középosztálybeli, fehér, keresztény, heteroszexuális nő hely-

zetét, tapasztalatait, nem fordítva figyelmet a nők sokszínűségére, eltérő társadalmi helyzetére, vallására, szexuális orientációjára, testi- és szellemi állapotára, és egyéb jellemzőire [Minow, Martha (1988) *Feminist Reason: Getting it and losing it*. *Journal of Legal Education*, 47. p.357-359.] Ez a szemléletmód így ugyanolyan eredménnyel jár, mint a férfi nézőpont alapul vétele: önkényesen kijelöl egy normát, háttérbe szorítja a többi lehetséges nézőpontot, kizárja mások érdekeinek érvényesülését. Az említett szerzők mindegyike úgy gondolja, hogy a társadalom, s általa a jog is a nőket a férfihoz képest határozza meg, semmilyen tekintetben, még azokban az esetekben sem a nőt véve alapul, amikor ez magától értetődő kívánalom lenne a joggal szemben.

Előadásomban a feminista jogelmélet megállapításainak érvényességét vizsgálom a magyar jogi szabályzás területén.

Váradai Sylvia (ELTE ÁJK):

Igazságtalanságok az igazságszolgáltatásban. Roma nők narratívái a jogról

Kutatásomban arra tettem kísérletet, hogy a roma nők helyzetét feltérképezem az igazságszolgáltatásban, megismerjem a joghoz való viszonyulásukat. A kutatásban tizennégy magyarországi és kelet-szlovákiai roma nő vett részt. A résztvevők csoportja viszonylag színesre sikeredett: egyedülálló, férjezett, elvált, özvegy; cigánytelepen, faluban, városban, nagyvárosban élő; fiatal felnőttől nyugdíjas korúig; romungró, oláh cigány, egyéb; szegényebb és tehetősebb cigány nők történeteit ismerhetjük meg.

Kutatási módszerként a Magyarországon Vajda Júlia és Kovács Éva kutatók által meghonosított narratív interjút választottam, mivel e módszer lehetővé teszi, hogy az interjúalany maga irányítsa élete történetének elbeszélését, a kutató értelmező kérdései által nem félbeszakítva azt. A módszer ezentúl arra is alkalmas, hogy egy kutatásban résztvevő egyén megélt és elbeszélte tapasztalatát annak háttértörténetével, mögöttes tartalmával együtt értelmezhesük, ami a sérülékeny csoportok esetében kiemelten indokolt.

A kutatás célja, hogy megismerjük a roma nők narratíváját a jogról roma nők szemüvegén keresztül, emellett további szempont a roma nőkről alkotott hangzatos sztereotípiák cáfolása, teljes értékű, nem másodlagos polgárként való ábrázolása.

A kutatás bár nem széleskörű, elegendő lehet ahhoz, hogy jobban megértsük, a romák és nők interszekcióján elhelyezkedő roma nők narratíváját a jogról és más-más területeiről az életnek. Ezt meghallgatva, megértve talán elindulhat egy diskurzus, mely segíthet, hogy a jog a társadalom sérülékenyebb csoportjaihoz elérhessen, számukra is elérhetővé váljon, így beteljesítve valós célját: az egyenlőség érvényesülését.

KATEGÓRIÁK ÉS CSELEKVÉS: OSZTÁLYOK, RASSZIZMUS, ÉS A NEMEK POLITIKAI HATÁSAI GLOBÁLIS PERSPEKTÍVÁBÓL

helyszín: A/4 gyakorló

szekcióvezető: Fábián Katalin

Gerőcs Tamás (*Binghamtoni Egyetem*):

Globális egyenlőtlenségek és Kelet-Európa történelmi fejlődése a világrendszer-elemzés tükrében

Az alábbi előadásban a társadalmi, jogi, politika és kulturális egyenlőtlenségek kérdésének értelmezéséhez nyújtok módszertani támpontokat, amihez a globális társadalmi tér centrum és periféria viszonyainak történeti szociológia elemzését veszem alapul. Kiindulópontom, hogy nem lehet a hazai vagy más társadalmi közegeket elszigetelten egy zárt rendszerként kezelni, hanem a globális környezet és belső társadalmi és politikai viszonyok összekapcsolására érdemes a hangsúlyt fektetni. Módszertani megközelítésemben, amely bár nem kifejezetten jogi vagy politikai elméletekre, hanem sokkal inkább a történeti szociológia hagyományaira épül, a világrendszer-elemzés eszközrendszerét használnom, így a globális kapitalizmus történeti keretrendszerébe helyezem bele a társadalmi egyenlőtlenségek strukturális okainak elemzését, illetve az egyenlőtlen fejlődés keretrendszere mentén vizsgálom meg nem csak a strukturális különbségeket, hanem a társadalmi rendszerek modifikációjának, rugalmas átalakításának lehetőségét is. Ennyiben a történeti szociológiai elemzésemben a struktúra és ágencia kapcsolatára is kitérek, de nem absztrakt elméleti kategóriák mentén, hanem a kelet-közép európai társadalmak valós történelmi fejlődési tapasztalatainak vizsgálata során. Előadásom célja, hogy a kelet-közép európai társadalmak úgynevezett „függő fejlődésének” és „félperifériás világgazdasági betagozódásának” okait és körülményeit történeti megközelítésben mutassam be. Azt a kérdést járom körül, hogy ezek a félperifériás társadalmak milyen világgazdasági és geopolitikai körülmények között ágyazódtak be a nemzetközi munkamegosztás viszonyai közé. Ehhez fontos tisztáznom, hogy mit értek a kapitalizmus globális történelmi fejlődése során történeti ciklusoknak. Feltételezésem, hogy ezek a ciklusok meghatározzák a társadalmi rendszerek politikai, kulturális és intézményi változásainak körülményeit. Hipotézisem, hogy egy adott történeti félperifériás rezsim létrejöttének és válságának körülményei nagyban meghatározottak a globális történelmi hegemonia ciklusok változásával. Ez a kérdés azért is fontos, mert a nemzetközi integrációval foglalkozó szakirodalom jellemzően külön kezeli a külső (például geopolitikai ciklusok) körülményeit és a belső társadalmi, jogi, politika és kulturális feltételek váltakozásait. Előbbire példák a különböző integrációs elméletek, utóbbira pedig az intézményi és jogi paradigmák, mint például a „hibrid rezsimokról”, vagy az államkapitalizmus és államszocializmus koncepciókról szóló viták. Előadásomban tehát egy holisztikus megközelítésre teszek kísérletet, amelyben a belső és külső körülmények közötti összefüggésre helyezem a hangsúlyt egy szintetizált elméleti megközelítésben. Ebben keresem a fejlődési paradigma szempontjából releváns cselekvési mozgástér (ágencia) lehetőségeit és korlátait. Az ágencia kérdése az állam sze-

repének vizsgálatához is elvezet, ezért az államot a külső integráció(s) és a belső társadalmi folyamatok közötti közvetítő funkciójában fogom közelebbről is megvizsgálni az említett globális és történeti keretrendszerben.

Fábián Katalin (*Lafayette College*):

Transzszelletes feminizmus és woke-ellenes politika: Helyi értelmezések és nemzetközi alkalmazások

Miért lett politikai vízváltó a gender fogalma? Mi köze a gendernek az interszekcionalitáshoz? Mi miatt vannak végeérhetetlen viták a transzneműek jogairól? Valóban gyarmatosító hatalmak érdeke a szexuális identitás kiterjesztése több mint két biológiai nemre?

Ez az előadás vázolja a gender-szempontrú elemzés palettájának fő fogalmi és módszertani eszközeit, figyelembe véve az egymásnak feszülő ideológiai ágazatokat, a dinamikusan fejlődő és kapcsolódó koncepciókat, mint például a dekolonizációs értelmezést, ami ráépül és tovább lép a gyarmatosítás-elleni irányzattól. Az elemzés kiemeli, hogy ki mit ért társadalmi egyenlőségen, ez kinek fontos, vagy ha nem az, miért. Magyar és nemzetközi példák segítik értelmezni melyik politikai ideológia és főleg miért és miben tartja szükségesnek a diszkriminációt vagy hangsúlyozza annak az eltorzító és káros hatásait.

Éber Márk Áron (*ELTE TáTK, Helyzet Műhely*):

Antonio Gramsci értelmezései

Előadásomban Antonio Gramsci művei, a marxi alapokon álló osztályszerkezet-kutatás, valamint a globális, történeti és kritikai társadalomtudomány eszközeivel arra a kérdésre keresem a választ, hogy miképpen értelmezhető a 2008 és 2010 után Magyarországon kiépülő rezsim.

Előadásom címe többretegű: először is Antonio Gramsci munkásságának (mindenekelőtt: ún. „börtönfüzeteinek”) különböző értelmezéseivel foglalkozom. Főbb irányait tekintve megkülönböztetek egy antikapitalista, egy 1968 utáni újbaloldali és egy szintén 1968 utáni újjobboldali irányzatot. (Ezek természetesen további esetekre volnának bonthatók.)

Másodszor röviden kitérek arra az újjobboldali értelmezésmódra, amelyet 1968 után Alain De Benoist indított az útjára, Magyarországon pedig legfőképpen Békés Márton képvisel.

Harmadszor röviden magam is állást foglalok a különböző értelmezésmódok vitájában. Röviden bemutatom Gramsci antikapitalista és antifasiszta értelmezésének hagyományát, amely iránt magam is elkötelezett vagyok.

Negyedszer e pozícióból röviden megbírálok az újjobboldali Gramsci-értelmezést képviselő Békés Márton nézeteit, amelyben Gramscira hivatkozva kínálja a 2010 után Magyarországon kiépült Orbán-rezsim apológiáját.

Végezetül, ötödször, az antikapitalista és antifasiszta Gramsci értelmezéseinek felhasználásával magam is megfogalmazom azokat a megállapításokat a 2010 után Magyarországon kiépült Orbán-rezsimről, amire munkatársaimmal, a Helyzet Műhely kutatókollektívájával jutottunk, illetve

összefoglalom e félperifériás, helyi hegemóniaként értelmezett tőkefelhalmozási rezsim osztályszerkezetére vonatkozó vizsgálataim eredményeit.

Böröcz József (Rutgers University):

Az EU: A fontolva fejlesztő szupraállam

Európai Unió történelmében először 1986-ban engedett tagjává válni olyan országot, amely gazdasági teljesítménye alapján nem volt a világrendszer centrumába sorolható. Portugáliát 2004-ben Csehország, Észtország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Lengyelország és Szlovákia követte, majd Románia és Bulgária 2007-es tagsága is fokozatosan, egyre „lefelé nyitotta” az EU-t. A jelenlegi tagjelöltek kivétel nélkül az európai periférián és a félperiférián „helyezkednek el”. Mindez az EU alapos belső strukturális átrendeződésével járt, s előtérbe hozta azt a kérdést, világrendszer-elemzési értelemben centripetális „fejlesztőállam”-e az EU. (A mai, EU-n belüli konfliktusok egyik materiális alapja is ez az átalakulás, a brexitről nem is beszélve.) E prezentáció a Világbanktól származó, fajlagos GDP-adatok alapján azt vizsgálja, „fejlesztőállamnak” tekinthetjük-e az EU-t – azaz, hogy a belépő nem-centrumországok EU-taggá válásuk óta mért gazdasági teljesítménye mutat-e, s ha igen, milyen mértékben mutat „centripetális” mozgást. Mindez felveti a kollektív – adott esetben: regionális jövedelmi – mobilitás lehetőségének kérdését is a tőkés világrendszer jelen állapotában.

A LIBERALIZMUS VÁLSÁGA ÉS A „POSZTLIBERALIZMUS” (1. PANEL)

helyszín: A/5 gyakorló

szekcióvezető: Mándi Tibor

Egresi Katalin (SZE DFK):

A politikai kötelezettség(ek) morális természetű (A liberális-kommunitárius vita margójára)

A liberális értékrend alapjának tekintett egyéni szabadság és arra épülő társadalmi/politikai berendezkedés a XX. század második felében meghatározó, máig ható üzenettel rendelkező politikafilozófiai vitát generált. Előadásom célja John Rawls, Thomas Scanlon és Michael J. Sandel elméleteinek összevetésén keresztül annak az elemzése, hogy létezik-e politikai kötelezettségnek kategorikus imperatívuszán túl általános érvényű ám morális (materiális) megalapozása, amely összeegyeztethető a liberális igazságosság felfogással. Rawls szerint a kötelezettség az egyének önkéntes hozzájárulása felől alapozható meg. Scanlon „What we owe to each other” című művében kategorikus imperatívusként fogalmazza meg ezt a tézist: „...egy cselekedet akkor igazságtalan, ha annak formáját az adott körülmények között olyan magatartási szabályok tiltják, amelyeket senki sem utasíthat el a körülmények ismeretén alapuló önkéntes és általános megállapodás alapjaként.” Sandel ellenben (összevetve a három etikai szempontból kiemelkedő irányzatot: az utilitarizmust, a kanti és arisztotelészi filozófiában rejlő érveket) vitába száll az individualizmusra épülő

semleges rawls-i és etikai formalizmusként megjelenő scanlon-i álláspontokkal. A politikai filozófia három meghatározó alakja egyúttal érvelési utakat nyit meg számunkra, az egyéni jogok érvényesülése/érvényesítése és politikai kötelezettségek teljesítése közötti dilemmában. Létezik-e erősebb érv? Van-e morális alapon jobban igazolható érv?

Nyiri Szabolcs (ELTE ÁJK):

A posztliberalizmus vita technológiaképe(i)

Az elmúlt évtizedekben több alkalommal is keletkeztek olyan politikatudományi művek, amelyek bizonyos értelemben szkeptikusak a különböző politikai ideológiák léte, illetve jövője kapcsán. Vannak, akik a második világháború politikai folyamatainak eredményeképpen megjelenő néppártok, illetve a hozzájuk kötődő „gyűjtő” viselkedésmód miatt érvelnek az ideológiák felhígulása mellett, s vannak, akik a keleti blokk felbomlásával hirdették ki a liberalizmus győzelmét, s vannak, akik a jobb- és baloldaliság közti eltűnés jeleit látják. Végző soron pedig érvelnek amellett is, hogy a modern állam racionális-adminisztratív szervként be tudja tölteni az ideológiák értékjelölő és érdekképző funkcióját.

Mindezen elképzelések mindazonáltal megtalálták maguk ellenérveit is, s ahogyan napjainkban is tapasztalhatjuk: az ideológiák egymás mellettisége, illetve versenye korántsem szűnt meg. Előadásomban az úgynevezett posztliberalizmus diskurzusába kívánok becsatlakozni, oly módon, hogy azt összekötöm doktori kutatásommal.

A kortárs, liberalizmussal szemben álló, legtöbbször a komunitarizmus felől érkező kritika az individualizmus, a szabad piac és a korlátozott állam hármására hivatkozva jelöli meg problémáját, amelyből projektálja a globalizációra vonatkozó kritikáit is. Mindazonáltal az utóbbi időszakban a liberalizmussal szembeni álláspont részét képezi a különböző technológiai vívmányok, valamint az azokhoz – vélelmezhetően – kötődő társadalmi hatások bírálata is.

Előadásomban egy sajátos kettősségre építünk. Míg a Kaliforniában található Szilícium-völgy jelölhető meg a huszonegyedik századi technológiai állapot, valamint a kaliforniai ideológia bölcsőjének, addig az amerikai teoretikusok épp e bölcsővel szemben fogalmazzák meg álláspontokat mind liberális, mind konzervatív oldalról.

Ennek értelmében elsőként vázolom az úgynevezett „kaliforniai ideológia” koncepcióját, valamint annak jellemzőit, ezzel is hangsúlyozva azt, hogy az amerikai/kaliforniai közeg mennyiben más viszonyban áll a technológia jelenségével, mint egy másik, esetünkben közép-kelet-európai közösség; amely a vasfüggöny keleti oldalán „szocializálódott”. Előadásom második részében a liberalizmus és a konzervativizmus technológiaképét kívánom rekonstruálni; kiindulási alapom pedig két szerző munkássága lesz, egyikük az egyre nagyobb visszhangot kapó Patrick J. Deneen, másikuk pedig a méltán sokak által követett Francis Fukuyama. Reményeim szerint e vizsgálattal hozzájárulhatunk ahhoz, hogy lépést tarthassunk az egyre gyorsabban változó világgal, továbbá újraértelmezhetjük „posztliberális” korunkat, s egyben amellett is érvelek, hogy mindezt az ideológiák technológiaképének megismerése mentén vihetjük végbe.

Fekete Balázs (ELTE ÁJK):

A Nyugat- és liberalizmuskritika összefonódása Cioran munkásságában

A román származású, franciául alkotó Émil Cioran az huszadik századi európai gondolkodás egyik legellentmondásosabb egyénisége. Munkássága döntően filozófiai igényű és morális fókuszú, ebben az előadásban azonban amellet szeretnék érvelni, hogy annak van egy finom politikaelméleti dimenziója is. Amikor Cioran a Nyugat kortárs helyzetéről elmélkedik, akkor eközben több megjegyzést is tesz, melyekben önmagát liberálisnak vallja, noha a liberalizmus mögött álló civilizáció már egyértelműen az hanyatlás jegyeit mutatja. Cioran általános cinizmusának keretrendszerébe állítva természetesen ezek a megjegyzések is döntően kritikai természetűek. Az Egy kifulladású civilizációról, Két társadalomtípusról című esszé és a Syllogismes de l'amertume című kötet Occident című aforizmagyűjteménye segítségével szeretném Cioran álláspontját rekonstruálni és azt a kortárs, liberalizmus-kritikus diskurzus keretében értékelni.

A „POLITIKAI” PARADIGMÁINAK ÜTKÖZÉSE A KORA MODERN ÉS MODERN MAGYAR POLITIKAI GONDOLKODÁS TÖRTÉNETÉBEN (1. PANEL)

helyszín: A/10 gyakorló

szekcióvezető: Hörcher Ferenc

Hörcher Ferenc (NKE EJJK, HUN-REN BTK):

Machiavelli Magyarországon és a keresztény realizmus történeti megjelenése

A politikai (das Politische) fogalmát látszólag Carl Schmitt hozta be a politikai gondolkodásba. Ám valójában már Macchiavelli gondolkodásában tetten érhető. Sőt, a politika, mint önálló cselekvési szféra valójában már Arisztotelész Politikájában elkülönül. Ám Arisztotelész és a macchiavelliánus-schmittiánus politikai paradigmák meglehetősen maguktól értetődő módon alakíthatók ideáltípusokká: míg Arisztotelész felfogása szerint a politikai cselekvés mozgatórugója (legalábbis az elvárások szintjén) a közjó, addig a másik paradigmában az érdekkalkuláció, a hatalom megszerzése és megtartása a cselekvés magyarázata.

E két paradigmát „alkalmazva” a magyar helyzetre, az előadás azt kísérel meg bemutatni, hogy az önérdék macchiavelliánus politikájából hogyan tanul a közjó politikája, s mikor és hogyan jelenik meg az önérdék és a közjó valamifajta kombinációja, összekapcsolódása.

Petneházi Gábor (NKE EJJK):

A történeti emlékezet megoszlása a kora újkori Magyarországon: közjogi fikció vs. makronarratívák

Az előadás a historiográfiai kutatások legújabb eredményein keresztül azt a folyamatot igyekszik bemutatni, hogyan (nem) sikerült a Mohácsot követő két generáció politikai elitjének feldolgoznia a Magyar Királyság bukását és az ország szuverenitásának elvesztését. A 16. századi széthul-

lás emlékezete ugyanis csak a 17. században, az addigra megszilárdult politikai és konfesszionális megosztottság állapotában és e megosztottságot tükröző makronarratívákba zártan konstituálódott. Így jött létre – és hagyományozódott tovább – Magyarországon az udvarhűség és konstitutionalizmus között eltérő mértékben és módon egyensúlyozni próbáló, felekezeti szempontból pedig még inkább különböző, katolikus és lutheránus emlékezet (Istvánffy és Révay); valamint Erdélyben egy szintén a már Habsburgok felé is engedményeket tevő, de a magyarországitól politikailag teljesen elkülönült, transzilván történeti tradíció (Bethlen). Mindezen felül, ha az ekkor létrejött, kéziratban maradt művekre tekintünk, akkor egy negyedik, harcosan németellenes, ezekkel élesen szembenálló pozíció is körvonalazódik, amely azonban a cenzúrázott 19. századi kiadások miatt szinte mostanáig rejtve maradt, ám amely az oly sokszor emlegetett kuruc, vagy függetlenségpárti hagyománynak lehetett az előzménye. Mindeközben a teljes feledés lett a sorsa annak a 16. század végén majdnem nyomtatásba is került narratívának, amelynek legfőbb politikai célja egy realista alapokon nyugvó országegyesítés volt (Brutus-Szamosközy).

Schlett István találó megfogalmazása szerint a kora újkori magyar politikai gondolkodást a végletekig paralizálta „a paradox helyzet szülte kognitív disszonancia,” vagyis az állandó dilemma az országegyesítés és az ahhoz szükséges belső reformok, illetve a „nemzet szabadságának” ügye között. A helyzet valójában ennél jóval súlyosabb volt: országegyesítésről és függetlenségről beszélni, különösen a 17. században már a realitás minden határán túlment. Az objektív feltételek hiánya mellett nem utolsósorban azért is alakult ez így, mert ekkor már a közös múltból, vagyis az akkori jelenhez vezető történeti előzményekről is lehetetlen volt egy konszenzusos képet kialakítani. Messziről nézve valóban olybá tűnhet, hogy a külső erők játékszerévé vált teljes Mohács utáni magyar történelem csak e külső erők szabta szűkös kényszerpályán valósulhatott meg. Ez azonban nyilvánvalóan csak részgazság: olyan csúsztatás, amellyel évszázadok óta szívesen takarózik a történeti emlékezet, miközben hajlamos megfeledkezni nemcsak a hazai (magyarországi és erdélyi) politikum autonóm tevékenységéről, de különösen a belső ellentétek, valamint a múlt feldolgozásában a korszakban állandósuló kognitív disszonancia felszámolása érdekében tett erőfeszítésekről.

Smrcz Ádám (NKE EJKK):

Lábjegyzetek egy paradigmaváltáshoz - a politika ökonómiai fordulatának magyarországi látképe

A politikai gazdaságtan, mint diszciplína és mint episztémé kialakulásában Antoine de Montchrétien (1576-1621) 1615-ben közreadott *Traicté de l’Oeconomie Politique* c. traktátusa jelentett fordulópontot. Az értekezés, mely kizárólag a korban már közhelynek számító merkantilista gondolatokat tartalmaz azzal érdemelt ki magának mégis egy-egy bekezdést a gazdaság-, és eszmetörténeti kézikönyvekben, hogy itt bukkant fel először a „politikai gazdaságtan” jelzős szerkezet. Különös körülmény azonban, hogy a szófordulat nem is benne, hanem csak rajta szerepelt, mivel az a könyv borítóján kívül sehol nem fordul elő. Még különösebb körülmény

mény, hogy az azóta nagy karriert befutott címet még az imprimaturban sem említik a könyv cenzorai, ott ugyanis az áll, hogy Montchrétien úrnak a „haszonról írott gazdasági értekezésének a kiadásához” [traicté économique du profit] járulnak hozzá. Mindez a furcsaság a szerző első életrajzírójának, Jules Duvalnak is szemet szúrt, ő azonban úgy magyarázta a fenti jelenséget, hogy Montchrétien „a pillanat hevében dönthetett úgy”, hogy ezt a két, össze nem illő fogalmat, vagyis a politikait és a gazdaságtant egymás mellé helyezi. A traktátus korai olvasói vélhetően azért nem is értették ezt a számunkra már teljesen egyértelmű szófordulatot, mert számukra – a benne szereplő kifejezések arisztotelészi értelmében – az „közügyekkel kapcsolatos magánháztartást” jelenthetett, ami nyilvánvalóan fogalmi önellentmondás.

Tervezett előadásomban annak vetületeit kívánom bemutatni, hogy politikum és oikónómia arisztotelészi éles distinkciójának fellazulása hogyan szivárgott be Magyarországra is a „montchrétieni fordulatot” követően, melyhez 18-19. századi elméletalkotók (Tessedik Sámuel, Gratz Gusztáv, Kautz Gyula) munkáit hívom majd segítségül.

TÖRTÉNETI TÁRSADALOMTUDOMÁNY ÉS SZINTETIKUS JOGELMÉLET (1. PANEL)

helyszín: PhD szoba

szekcióvezető: Szigeti Péter

Szilágyi Péter (ELTE ÁJK):

Szabályozási szükségletek, jogrendszerek és állami főhatalom a globális kapitalizmusban – társadalomelméleti alapon

Előadásomban annak tisztázásához szeretnék hozzájárulni, hogy a globális kapitalizmus jelenlegi viszonyai között az államnak és a jognak milyen olyan sajátosságai vannak, amelyek vizsgálata eddig nem kapott kellő figyelmet. Napjainkban mind inkább kibontakozik a globális közhatalmi szféra három szintjének, a nemzetállamok, a regionális integrációk valamint a globális szintnek az elkülönülése. A regionális integrációk sorában az EU a legfejlettebb és egyben sui generis képződmény. Nem konföderáció és nem is szövetségi állam. Ennek következtében az államnak és a jognak korábban kialakult viszonya lényegesen megváltozott. Noha a politikai szféra, így a világpolitika legfontosabb szereplői továbbra is a nemzetállamok, az állam szuverenitása mint jogilag korlátlan hatalom egyre jobban erodálódik, az önkorlátozás gyakran külső kényszerek hatására következik be, sőt egyre gyakoribb az egyértelmű külső jogi korlátozás (pl. kötelezettségési eljárások). A szuverenitásretorika ezt igyekszik elfödni. Sajátos elméleti problémaként vetődik föl, hogy az államelmélet hagyományos kategóriái közül melyek vihetők át a transznacionális szintekre. A globális méretűvé vált tőkés felhalmozás megfelelő szabályozási módot igényel, ami azonban nagyon nehezen alakul ki. Egyik póluson megjelennek bizonyos konszenzusra támaszkodó globális szabályozó hatalmak, másrészt erőteljesebbé váltak a befolyási övezetekre irányuló törekvések. Ezeket számos új kihívás is fokozza. Ezek közé tartoznak a természeti

környezet változásai, a tömeges migráció fenyegetése, a geopolitikai viszonyok megváltozása és a demokratikus politikai berendezkedések legitimitás-deficitje.

A vázolt problematikát meghatározott elméleti keretben kívánom vizsgálni. Előfeltevésem, hogy a világ vagy más kifejezéssel a lét különböző létrétegekre tagolódik és ezek között bennünket elsősorban a társadalmi létréteg sajátosságai foglalkoztatnak.

A társadalmi lét sajátosságai között kitüntetett szerepet játszik a történetiség mind a létszféra egészét mind a létszférát alkotó entitásokat illetően.

Ez a történetiség indokolja, hogy összevegyük egymással az egyes társadalomtudományi szaktudományok és a társadalmi jelenségek egészével foglalkozó történettudományok megállapításait, mivel a jelen megértéséhez kialakulásának vizsgálata vezet el; de a jelenlegi problémákat csak akkor láthatjuk tisztán, ha képesek vagyunk arra, hogy a jelen szemüvegén keresztül vizsgáljuk a múltat. Módszertani kiindulópontom a dolgoknak és azok létezésmeghatározásainak és az őket kifejező kategóriáknak a határozott következetes megkülönböztetése. Ez óvhat meg bennünket attól, hogy a társadalmi létnek és benne az államnak és a jognak egyes mozzanatait elszakítsuk és szembeállítsuk egymással.

Ebben az elméleti keretben az állami szuverenitás kérdését, a nemzetállami és transznacionális jog viszonyát valamint a globális kapitalizmus által kiváltott szabályozási szükségleteket kívánom vizsgálni.

Pokol Béla (MKAB):

Alkotmányjogiasítás - a jogrendszer és a politika rendszer megduplázása

A tanulmány elemzése az alkotmánnyal a törvényhozási jog fölé emelkedett normák, alkotmányos alapjogok és alapelvek, illetve alkotmányos értékdeklarációk hatásait veszik szemügyre az alkotmány alatti szinten elhelyezkedő jogrendszer rétegeire. E jogrétegek hosszú evolúcióval emelkedtek ki a korai középkor Európájának pusztán szokásjogot jelentő állapotából, amikor a jogot még csak pusztán a szokásjogra alapozott bírói döntések jelentették. Evolúciós szemszögből nézve ezeket a változásokat, ezzel a korábbi pusztán szokásjogi alapú bírói jogszolgáltatás fölé két új joglépcső felépülését lehet megállapítani. Kiemelkedett a bírói jogi gondolkodásból az eseti jogra szűküléstől megszabadult elméleti jogi gondolkodás, jórészt az egyetemi jogászprofesszorok tevékenységébe belefonódva, és több száz év alatt végül az 1800-as évek elejére mint a hatályos jog feletti jogdogmatikai fogalmi rendszer vaskos monográfiákban megfogalmazva alkotta a jog részét. Párhuzamosan ezzel, de a franciáknál a sikeres abszolút monarchia révén már az 1600-as évek közepétől egyre inkább a király és az udvar céljait szolgáló rendszeres jogalkotás és az ordonance-ok kiadása a királyi udvar jogászaik által a folyamatos jogalkotást is mint a bírói szféra fölé emelkedő új joglépcsőt hozta létre. Ezeket az evolúciós jogváltozásokat és joglépcső-felépüléseket szem előtt tartva kell kitérni azokra az újabb fejleményekre, melyek az elmúlt évtizedekben egyre inkább egy új joglépcső felépülését mutatják az eddigi háromemeletes jogi építményre. A hosszú ideig csak ünnepélyes jogi dokumentumot

jelentő, de konkrét jogi hatást ki nem váltó alkotmányok annak menetében, hogy alkotmánybíráskodást illesztettek melléjük, és ezek folyamatos döntésekkel konkretizálják az absztrakt és normatívan üres alkotmányi deklarációkat és alkotmányos alapjogokat, újabban már egyre inkább egy új joglépcső kiépülését mutatják mind az eddigi jogalkotási csúcs, a törvényhozás felett, mind a jogágak jogdogmatikai fogalmi rendje felett. Így felmerül, hogy milyen tartós funkciót tud ez ellátni, ami stabilizálhatja ezt az új joglépcsőt? Ehhez nem sokat segít a tényleges történeti létrejöttük vizsgálata, mert ezek mind szűk nézőpontú, speciális politikai konstellációk által meghatározottak voltak, akár belső politikai-hatalmi megfontolások voltak ezek szülő okai, akár nemzetközi hatalmi motivációk. Ha azonban már egyszer létrejöttek, akkor a szülő okaik elmúltával már csak akkor tudnak ezek fennmaradni, ha valamilyen általánosabb jellegű funkció ellátása tartósítani tudta őket.

Szigeti Péter (SZIE-DF-ÁJK):

Dialektikus filozófia – társadalomelmélet és komplex – lineáris és nem lineáris – rendszerek

Elmélet-módszertani törekvéseim nem tagadják a különböző módszerdualista (nomotetikus-idiografikus; Sein-Sollen neokantiánus; angolszász deskriptív-preskriptív) vagy analitikus eljárások meghatározott problémákra érvényes elemzési relevanciáját, de más úton járnék. A szintetikus elméletalkotás útján, ahol a teória mint egybe és egységbe látása és rendezése az empirikus és történeti anyagnak, lehetővé teszi hogy a holisztikus komplexitás és az össz folyamatok gondolati birtokbavétele megtörténhessen. Amikor „egy rendszer olyan objektumok közötti interakcióból álljon, amelyek között nem létezik proporionalitás az okok és a következmények (a változások) között. ... amikor nem lineáris interakciók léteznek egy dinamikus rendszerben, akkor a viselkedésük új tulajdonságokra tesz szert, a linearitáshoz szokott értelem számára néha különös és gyakran előre nem látható módon, általában intuíció-ellenesen és rendezetlenül. Ez az a tulajdonság-típus, melyet a szokásos logika nem enged már elgondolni, és amelyet azok a logikai-filozófiai problémák vetnek fel, melynél a dialektikus logikára támaszkodunk.” (Janine Guespin-Michel – Camille Ripoll, 2005.).

A társadalmi lét történetileg kibomló folyamataival foglalkozó dialektikus filozófia megalapozza az emberi praxisformák sajátosságainak – jog, politikum, tudomány objektívációs formáinak – összekötését és további konkretizációját az alrendszerek funkcionális differenciálódásához. A hegel-marxi dialektika rendszeralkotási szintjeiben megvan az az integratív, részeit egészszé szervező és spirálisan előrehaladó mozgásformák ismerete, amely a valóság újonnan formálódó szintjeit – new levels of emergens – megmagyarázzák. Ez különösen jelentős az olyan praxisformák esetében, ahol a linearitás mellett a nem-lineáris komplexitás is jelen van, emergens tulajdonságok, funkciók, intézmények létrejövetelhez, felbukásához vezetve.

A jog külső, társadalomtörténeti és belső, jogrendszerbeli komplexitása egy ontológiailag megalapozott, szintetikus jogelméletben fejthető ki.

Az autopoetikus társadalmi lét, különös, dialektikus kategóriáit elemezve a jogi alrendszer társadalmi-történelmi nyitottsága összefér jogértelmi (ratio iuris) és operacionális zártságával, emergens képződményeivel. Példának erejével: a belső, jogimmanens önreflexiós szintet megemelő alkotmányosság tárgyspecifikus kategóriájával, vagy a jogdogmatikai-értelemzési újításokkal, vagy éppen a nehéz esetek megoldásával, benne a joghézagok esetek ítéleteivel.

A részkomplexumok relatíve állandó cseréje ellenére a jogrendszer stabilitása, tehát önmagával való minőségi azonossága változásaival együtt egészen addig fennmarad, újra termelődik, ameddig egy külső környezeti lökés (történelmi rendszersokk, a társadalmi-politikai forradalom, ellenforradalom) vagy a belső komplexumok cseréje következtében előálló egyensúlyvesztés nem következik be. A szinkronikusan és diakronikusan végbemenő változásokban és extenzíve kimeríthetetlen változatosságban az önmagánál maradó rendszerazonosságot és konzisztenciát a jog szerkezetében újratermelődő létmódok – normativitás – döntés – jogviszonyok és közhatalom – és az ezekben fungáló tárgyspecifikus kategóriák képezik. Tehát a jog pozitivitása, érvényessége, a jogrend, a törvényesség, a jogbiztonság, és az alkotmányosság.

PÁRTOK ÉS PÁRTRENDSZEREK A 21. SZÁZADBAN: ELMÉLETEK ÉS KIHÍVÁSOK (1. PANEL)

helyszín: 401. gyakorló

szekcióvezető: Csizmadia Ervin, Tóth H. László

Novák Zoltán (*Méltányosság Politikaelemző Központ*):

A dominancia és a kontradominancia ideológiai keresztmetszete az Egyesült Királyságban

Az Egyesült Királyságban a 20. század második fele a konzervativizmus és a szocializmus küzdelméről szólt, és ennek az ütközetnek az adott különleges fénytörést, hogy mind a kettő saját immanens válságát élte. Az előadás arra mutat rá, hogy ebből a válsághelyzetből mindkét szereplő úgy keveredett ki, hogy egy harmadik pólusképző világnézet (liberalizmus) elemeit építette be eszmerendszerébe, ezzel frissítve fel önnön gazdaságfilozófiáját és idealizált emberképét, így korszerűsítve és popularizálva saját társadalmi vízióját.

Lakatos Júlia (*ELTE ÁJK*):

Pártdominancia Európán kívül: a japán modell

A japán Liberális Demokrata Párt megalakulása óta uralja a japán politikát. Még, ha rövid ideig képes is volt az ellenzéke hatalomra kerülni, mindig újra visszatért a kormányzati pozícióba. Az előadás rámutat arra, milyen mértékben meghatározóak a kulturális és egyéb előfeltételek a domináns pártok kialakulásában és fennmaradásában, továbbá arra, hogy ellenzéki tanulóképesség nélkül rendkívül nehéz a domináns pártok leváltása.

Csizmadia Ervin (ME BTK, HUN-REN TK):

A domináns párt mint kutatási terület és a pártdominancia Magyarországon

A pártelméletben viszonylag ritkán kerülnek terítékre az ún. domináns pártok. Ennek oka az, hogy elég negatív kép él róluk. Az előadás bemutatja a domináns pártok (nem csak negatív) irodalmát, hogy utána feltárja, milyen szerepet játszottak és játszanak a magyar pártfejlődésben, különös tekintettel az 1990 utáni időszakra.

Löffler Tibor (SZTE ÁJTK):

A pre-dominancia és a dominancia

Orbán Viktor és a Fidesz négyszer egymás után aratott választási győzelme miatt magától értetődően került a politológiai-politikaelméleti érdeklődés középpontjába a domináns/predomináns pártrendszerek tematikája, és az, hogy az önmagát sajátos rendszerként (NER) definiáló rezsim pártrendszere mennyiben értelmezhető a „domináns” vagy a „predomináns” pártrendszerek fogalmával.

Az előadás három főbb kérdésre fókuszál:

1 A dominancia/predominancia forrása a rendszerváltás utáni pártversenyben.

2 A dominancia/predominancia hatalmpolitikai újratermelésének kérdése

3 A magyar történelmi analógiák magyarázó ereje.

A magyar történelmi analógiák magyarázó erejét illetően az álláspontom az, hogy az ún. Horthy-rendszer (1922-1944) pártrendszere az uralkodó párt jelenléte ellenére nem sorolható be a domináns/predomináns pártrendszerek közé, ezért rajta keresztül a NER pártrendszere sem értelmezhető.

15.30 – 16.00 SZÜNET

ELTE
ÁJK

AZ EMBERI MÉLTÓSÁG TISZTELETÉNEK ELMÉLETI DILEMMÁI (2. PANEL)

helyszín: Kari tanácsterem

szekcióvezető: Barcsi Tamás

Bene Adrián (PTE ÁJK, BTK):

Emberi méltóság, társadalmi bizalom, igazságosság

Az előadás az igazságosság és az igazságérzet evolúciós pszichológiai megközelítéséből kiindulva tárgyalja az emberi méltóságot (annak érzését) mint az együttműködést lehetővé tevő reciprocitás feltételét, és ennek viszonyát a társadalmi bizalomhoz. A társadalmi bizalom magasabb foka elősegíti az együttműködést és a közösségi érzést, hozzájárulva a méltányosabb társadalomhoz és a társadalmi jólléthez. Ebben a kontextusban vizsgáljuk a jogrendben testet öltő igazság és a társadalmi igazságosság, méltányosság fogalmi összefüggéseit.

Az előadás a reciprocitás, a kölcsönösség igényét az emberi méltóság vonatkozásában a személyközi viszonyok szintjén, a kölcsönös elismerés etikai elvében ragadja meg, az együttműködés vonatkozásában pedig az egyéni érdeket és a versengést preferáló társadalmi viselkedés korlátjaként. Utóbbi nehezen képzelhető el az előbbi hétköznapi gyakorlata és tapasztalata hiányában. A kölcsönös elismerés hiánya a hétköznapi kegyetlenség aktusaiban ölt testet a személyes érintkezésben, ami nyilvánvalóan rombolóan hat a lelki egészségre, és a társadalmi bizalomra, ezáltal pedig a társadalmi jóllétre. Társadalmi csoportok szintjén az elismerés hiánya megbélyegzéshez, kirekesztéshez, diszkriminációhoz vezet (az emberi méltóság és az emberi jogok megsértésével), ugyancsak felszámolva a társadalmi bizalmat és a társadalmi kohéziót, hiszen az egyéni, versengő cselekvési stratégiákat erősíti fel az együttműködés rovására.

A kirekesztő, megosztott társadalomban a szolidaritás mértéke csökken, a társadalmi egyenlőtlenségek által okozott esélyegyenlőtlenség konzerválódik. Amennyiben a kirekesztett, hátrányos helyzetű csoportok frusztrációját az állam szervezeteinek nem pártatlan, nem átlátható, nem számonkérhető működése is erősíti, az államba és a jogrendbe vetett bizalom megrendülésével a társadalmi szolidaritás olyan mértékben sérül, hogy a reciprocitás, az együttműködés, a bizalom helytelen (azaz: sikerre nem vezető) cselekvési illetve életstratégiáknak minősülnek a társadalom egyre több tagja számára. Ez nem csak az egyéni-versengő stratégiák kizárólagosságát erősíti, hanem az intézményekbe vetett bizalmat gyengíti, és végső soron az igazságosság etikai alapelvét diszkreditálja. Ezen a ponton a társadalom tagjaiban a társadalmi közösséghez tartozás értéke megkérdőjeleződik, külsődleges és másodlagos körülménnyé válik, amelynek tényét az állam ideológiai eszközökkel (a társadalmi kommunikáció, oktatás, kultúra terén) kénytelen megpróbálni ellensúlyozni, legalábbis az autoriter demokráciákban.

Dobai Attila Marcellán (ELTE PPK):
Intézmény vagy szabadság?

Intézmény vagy szabadság? című előadás, az „intézmény” éthoszána koráról, és a pszichiátriai kapacitások megszűnésének és átalakulásának jogi és társadalmi kérdéseiről szól. A 17. századtól kezdődően Európa szerte fokozatosan átformálódott az elmebetegségekről való gondolkodás, és új szinterek, módszerek nyíltak meg a gyógyítás számára. Kezdetben a custodiális(őrző) jelleg dominált, különféle fizikai büntetések konzekvens alkalmazása mellett. Az elmebeteg elsősorban erkölcsi kezelésben részesült, a cél a megjavítás, az Istentől elfordult ember megbomlott rendszerének helyreállítása Foucault szerint is. Az elmeműködés mélyebb megértése nem volt cél, sokkal inkább az abjektként való kitzasztítás a társadalom szövetéből. Az elmezavart sokáig Isten büntetéseként értékelték, erkölcsi bajnak tekintették, hasonlóan a fertőző megbetegedésekhez, különösen a vérbajhoz. Sokáig az őrzés is a fertőző betegekkel egy helyen történt, így még nyilvánvalóvá téve a deviancia heterotópiák összefüggő rendszerét. A 20. század a pszichiátria fejlődéstörténetében meghatározó volt, a terápiás irányváltás az „ember felfedezése”, nem biológiai lényként történő meghatározása volt a döntő. A totális állam (nemzetiszocializmus, államszocializmus) is törekedett a Foucault-i fogalommal jól leírható a „nem értelem” tartományába tartozó deviáns elemek, akár ellenzéki gondolkodók elzárása, elnémítására. Az 1970-es évektől már érezteti hatását az új gazdasági mechanizmus keretein belül meghirdetett program, ennek köszönhetően a pszichiátria is lassan, de fokozatosan humanizáltabb és rendszerszemléletű térré változott, ahol az ember és közössége sokkal több hangsúlyt kap. Különböző terápiás közösségek formálódnak, ahol kiemelten jelenik meg az ember-környezet kölcsönkapcsolat az intézet az otthon a vonatkoztatási csoportok szerepe és hatása a gyógyítás/gyógyulás folyamatában. A terápiás személyzet (orvos, pszichológus, terapeuták) nem a betegséget, hanem az embert gyógyítja a társadalmi és társas mikrokörnyezet megértésének igényével. Az OPNI-val a pszichiátria csúcsintézménye és benne példaértékű terápiás közösségek széthullottak. 2010-óta a pszichiátria és pszichoterápia állami keretrendszere gyakorlatilag csupán a vegetálásra elég. A jelenlegi ellátórendszer képtelen a megnövekedett fekvőbeteg ellátási igényt kielégíteni, a szakterület válságban van. Az ismertetésre kerülő Kvalitatív vizsgálatunkból is látszik, hogy nem épült ki 2007 óta egységes pszichiátriai ellátórendszer, a gondozóhálózat mintegy visszatér az „egyszerűbb” biomedikális szemlélethez, gyógyszeres írnak, nem nézik a beteget teljes keresztmetszetben, vagy ha igen akkor sincs kapacitás a szociális problémák hatékony kezelésére. Nem nyújt megoldást az ambuláns ellátás azoknak, akik önmagukat képtelenek ellátni és családjuk nincs. Számukra továbbra is marad a nagy létszámú Pszichiátriai Betegek Otthona pl. Szentgotthárdon. Több száz olyan hajléktalan ember is van az országban, akik valójában kezeletlen pszichiátriai betegség miatt kerültek utcára, vagy kettős diagnózisú szerhasználók. Az előadás célja, hogy a jog diszkurzív közegében megjelenítse a problémakör jogi és társadalmi vonatkozásait.

Zeller Judit (PTE ÁJK):

Az önrendelkezési jog dilemmáiról a Karsai-ügy kapcsán

Az önrendelkezési jog tartalmának értelmezése igazi „nehéz ügy” a jogtudományban – olykor nyugvópontra jut, ám számolnunk kell azzal, hogy időről-időre felül kell vizsgálnunk. Erre a felülvizsgálatra kínált lehetőséget 2023-ban Karsai Dániel ügyvéd, aki saját ügyében vetette fel az önrendelkezési jog újraértelmezésének dilemmáját. A Karsai-indítvány lényege, hogy a hatályos magyar jog nem ad valós lehetőséget az önrendelkezési jog érvényesülésére azok számára, akik életüket nem tudják pusztán az orvosi kezelések elutasításával vagy önkezükkkel befejezni. Az orvosi ellátással kapcsolatos rendelkezés egyértelműen része az egyén önrendelkezési jogának, amely az emberi méltósághoz való jogból eredeztethető. Az emberi méltóság a magyar Alkotmánybíróság értelmezése szerint azt (is) jelenti, hogy van az autonómiának, az egyéni önrendelésnek egy mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva az ember alany maradhat és nem válik eszközzé, vagy tárggyá. Ez a felfogás összhangban van a bioetikában ismert autonómia elvével is, amely a legáltalánosabb értelemben azt jelenti, hogy az egyénnek lehetősége van a saját sorsával kapcsolatos önálló, felelős döntések meghozatalára (bio)etikailag releváns kérdésekben. Az Alkotmánybíróság 2003-ban úgy érvelt, hogy az életvégi döntések területén az állam kötelezettsége kettős: biztosítania kell az önrendelkezési jog érvényesülését, ám védenie kell az élethez való jogot is. Ez utóbbi életvédelmi kötelezettség pedig igazolja az önrendelkezési jog olyan korlátozását, amely kizárja, hogy az egyén mástól kérjen segítséget élete befejezéséhez. Már ebben a határozatban is megjelenik azonban az az álláspont, amely szerint az egyén értékelő tevékenysége révén mint egyedi szubjektum dönt arról, hogy mely életet tart még méltónak önmaga számára, és mely életforma az, amelyet nem akar tovább élni. Ez a megközelítés az egyéni méltóságot és autonómiát olyan erős jognak tekinti, amely még az állam életvédelmi kötelezettségét is felülírja. Az álláspontot megerősíti az Emberi Jogok Európai Bíróságának érvelése is, amely szerint a fejlett orvostudomány kapcsán jogos aggodalom, hogy az ember kénytelen az előrehaladott fizikai vagy szellemi hanyatlás olyan állapotában élni, amely ellentétben áll az önmagáról és a személyes identitásról alkotott meggyőződésével. Németország – majd Ausztria – alkotmánybírósága egyenesen azt az álláspontot fejtette ki, hogy amennyiben az állam elismeri az életvégi önrendelés jogát, akkor ennek tényleges érvényesülését is lehetővé kell tennie, ami jelentheti akár más személy részvételét is az egyén halálba segítésében. Egy bizonyos: nem elfogadható érv, hogy az állam azért nem engedi az önrendelkezési jog érvényesülését, mert nem képes megfelelő biztosítékokat nyújtani az életvédelemhez. Az önrendelkezési jog korlátozását tehát – amennyiben szeretnénk – máshogy kell megalapozni. A legújabb tendenciák azonban nem a korlátozás, hanem a minél teljesebb kibontakoztatás irányába mutatnak életvégi kérdésekben is.

AZ EGYENLŐSÉG MÍTOSZA? SÉRÜLÉKENY HELYZETŰ CSOPORTOK ÉS A JOG (2. PANEL)

helyszín: A/1 gyakorló

szekcióvezető: Kiss Valéria

Zsille Katalin Lenke (ELTE ÁJK):

Pszichoszociális fogyatékossggal élők és a jog kapcsolata

Kutatásomban többek között Michel Foucault, Dominique Memmi, Alan Hunt, Julia Black és Takács Erzsébet munkásságán keresztül vizsgálom, a fogyatékkal élő emberek helyzetét. Indokolt azonban a fogyatékossggal élők, mint elemzett csoport szűkítése, mivel minden fogyatékossggi típus sajátos jellemzőkkel rendelkezik, így nem célszerű általánosságokban beszélni róluk. Kutatásomban leginkább a pszichoszociális fogyatékossggal élőkre koncentrálok és azt vizsgálom, hogyan működik a hatalom az egyének és csoportjaik között, miként alakulnak ki diskurzusok, mik azok az alávetett tudások Foucault értelmezésében, és milyen szerepet játszik ebben a keretben jog.

Célom, hogy rávilágítsak a fogyatékossggal élők helyzetére a hatalmi struktúrákban, és megmutassam, milyen olyan jó gyakorlatok léteznek, melyek implementálása segíthet reagálni és változtatni a jelenlegi helyzeten, egy inkluzív rendszer kialakítása érdekében. Ennek érdekében egy olyan elméleti kontextusban helyezem a kutatási kérdést, mely interdiszciplinárisan a jog-jogelmélet, társadalomelmélet és fogyatékossgtudomány összefüggésében segít a mélyebb megértésében. A kutatás során különös figyelmet fordítok a bolondság mítoszára, és azt vizsgálom, hogy ezt hogyan reprodukálja és erősíti az erről szóló diskurzusok köre és maga a jog.

Ebben az elméleti keretben a fogyatékossggal élők perspektíváját mutatom be egy esettanulmányon keresztül, ami A nagykorúak cselekvőképességének korlátozása Magyarországon OTKA kutatás (FK 132513) narratív életútinterjúinak nyomán készült. Ezekben egy skizofrén férfi és apja osztja meg gondnoksági eljárással kapcsolatos tapasztalatait. Ez a gyakorlati példa jól illusztrálja a korábban tárgyalt elméleti részek gyakorlati vonatkozásait, megfoghatóbbá válik az alapvetően jogi eljárások és terminusok között dolgozó és gondolkozó jogászok számára is, de egy érdekes új szempontot hozhat be a társadalomtudományokban érdekeltek számára is.

A továbbiakban tervezem a fogyatékossggal élők és a jog kapcsolatának empirikus vizsgálatát, résztvevői megfigyeléseken és tárgyalások elemzésén keresztül. Ennek célja, hogy mélyebb betekintést nyújtson a fogyatékossggal élők jogi környezettel való találkozásába.

Kiss Valéria (ELTE ÁJK):

Fogyatékossgtudomány és jog. Szakmai szerepfelfogások a gondnokság és támogatott döntéshozatal intézményrendszerében

Az előadás egy interdiszciplináris kutatás eredményeit mutatja be. A kutatásunk a fogyatékossgtudomány szemüvegén keresztül elemezte a

nagykorúak cselekvőképességét érintő jogintézmények, így a helyettes és támogatott döntéshozatal működését Magyarországon.

Elméleti kiindulópontunk az volt, hogy a fogyatékkal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény, amelyet Magyarország is elfogadott, 12. cikkében alapvető változást hozott a támogatott és helyettes döntéshozatal kérdésében, mivel rögzítette, hogy a fogyatékoság nem lehet alapja a cselekvőképesség korlátozásának, „States Parties shall recognize that persons with disabilities enjoy legal capacity on an equal basis with others in all aspects of life”. Ez azt implikálja, hogy a részes államok kivezetik a helyettes döntéshozatal intézményeit a jogrendszerükből. Ez a szabályozási paradigmaváltás eddig teljes mértékben sehol sem történt meg, Magyarországon sem. A kutatás során azt vizsgáltuk, hogyan jelenik meg ez a paradigmaváltás a joggyakorlatban, és hogyan hat az érintettek hétköznapjaira.

A kutatásunk 2019-ben kezdődött. Kvalitatív módszertant használtunk, interjúkon alapuló háromoldalú esettanulmányokat készítettünk. Az érintett, intellektuális vagy pszichoszociális fogyatékosággal élő személyekkel narratív élettörténet-interjúkat készítettünk, a gondnokukkal vagy támogatójukkal pedig szakmai életútinterjút. Emellett arra kértük az érintetteket, hogy nevezzenek meg egy személyt (családtagot, partnert, barátot), akivel a hétköznapokban meg tudják beszélni a döntéseiket, ha ennek szükségét érzik. Egy esettanulmány így az érintett, a hivatalosan, bíróság által kijelölt gondnok/támogató és az informális támogató interjúján alapul. Ezek alapján elemeztük azt, hogyan működik a gondokság, illetve a támogatott döntéshozatal az érintett esetében a hétköznapokban. A kutatás során 12 esettanulmány készítettünk.

A mostani előadás témája a hivatásos segítők szerepfelfogásának, attitűdjeinek elemzése a szakmai élettörténet-interjúk alapján. A kutatás során három intézmény lakóival, illetve intézményen kívül, a családjukkal élő érintettekkel interjúztunk. A három intézmény, a kutatási kérdés szempontjából tanulságos módon, három teljesen eltérő szakmai megközelítést képvisel az intellektuális, illetve pszichoszociális fogyatékosággal élő személyek szükségleteivel, megsegítésük módjával kapcsolatosan. A kutatásban intézményvezetőkkel, segítőkkel, és hivatásos gondnokokkal, támogatókkal is interjúztunk. Az előadásomban az ő interjúik alapján mutatom be, hogyan működött a magyar intézményrendszer a gondokság és a támogatott döntéshozatal intézményét a hétköznapokban, hogyan épülnek be ezek a jogintézmények egyes intézmények működésébe.

Zsille Katalin (ELTE ÁJK) – Dombrovsky Borbála (ELTE ÁJK):

A magyarországi gondokság alá helyezési eljárások empirikus vizsgálata – új esetek, új eredmények

Az előadás „A nagykorúak cselekvőképességének korlátozása Magyarországon” OTKA (FK 132513) kutatásnak egy részletét mutatja be. Az előadás a „A nagykorúak cselekvőképességének korlátozása Magyarországon” című OTKA (FK 132513) kutatás egy részletét mutatja be, mely a Bírósági Határozatok Gyűjteményében (a továbbiakban: BHGY) fellelhető gondoksággal kapcsolatos ügyeket vizsgálja. Az első vizsgálati szakasz

2019-2020 folyamán zajlott, majd ezt követően az 2023 őszén kerültek elemzésre az eltelt időszak ügyei. Az előadás célja az 2007-2020-as és a 2021-2023-as időszakban fellelhető ítéletek összehasonlítása, annak érdekében, hogy a kutatás során szerzett adatok és következtetések hozzájáruljanak a gondnoksági eljárásokkal kapcsolatos jogi és társadalmi kérdések jobb megértéséhez és kezeléséhez Magyarországon.

A kutatás során kulcsszó-keresést végeztünk az adott időszakban hozott ítéletek szűkítése érdekében. A „gondnokság alá helyezés” kulcsszó segítségével a BHGY-ban 274 döntést találtunk, melyek közül ki kellett válogatni azokat az ügyeket, melyek ténylegesen a gondnokság alá helyezés tárgyában futottak, majd ezeket a döntéseket össze kellett párosítani ügyenként, a különböző fokú bírósági döntéseket egymással.

Ezen folyamat során összesen 24 ügyet találtunk a jelzett időintervallumban, melyeket a korábbi kutatási szakaszban használt kérdőív segítségével elemeztünk. Az elemzés során számos szempontot figyelembe vettünk, például ki volt a felperes, mennyi ideig tartott az egyes szakaszok elbírálása, az ítéletek nyelvezete, valamint az indokolás hossza. Az így kapott eredményeket összevetettük a korábbi kutatási szakaszban szerettekkel, melynek megállapításait szeretnénk megosztani a konferencia keretein belül, hogy árnyaltabb képet kapjanak a résztvevők a gondnoksági eljárásokról és azok hatásáról a magyar jogrendszerben és társadalomban.

VEGYES POLITIKAELMÉLET

helyszín: A/4 gyakorló

szekcióvezető: Körösényi András

Körösényi András (ELTE ÁJK, HUN-REN TK):

A demokrácia horgony-modellje: verseny, heresztetika és identitáspolitika

Az elmúlt két évtized empirikus kutatásai aláásták a demokráciáról alkotott, a 20. században kialakult képünket. Egy új, koherens kép azonban még nem alakult ki. Achen és Bartels amellettt érvel, hogy áthidalhatatlan feszültség alakult ki egyfelől a főáramú demokráciaelmélet (azaz a „folk-theory”), másfelől az empirikus politikai kommunikációs és viselkedéskutatás eredményei között. Meggyőzően cáfolják a demokrácia klaszikus megközelítésének normatív feltételezéseit a demokratikus akaratképzés alulról felfelé irányuló természetéről és a képviselő reszponzív jellegéről. Achen és Bartels egy identitásalapú demokráciaelmélet kidolgozására szólítottak fel, de nem bővebb adtak iránymutatást. Kutatásunk ezt a hiányt kívánja betölteni azáltal, hogy felvázol néhány kiindulópontot egy ilyen törekvéshez. Az ágencia-orientált megközelítést alkalmazva az identitáspolitikát olyan politikai stratégiaként határozzuk meg, amellyel a politikusok és a pártok arra törekszenek, hogy lehorgonyozzák választóikat a demokratikus választási folyamatban. A demokratikus verseny térbeli modelljét analitikus keretként használjuk egy elméleti gondolatkísérlethez, hogy empirikusan releváns kiindulópontokat határozzunk meg

egy identitásalapú elmélethez. Amellett érvelünk, hogy az identitáspolitika beépítése a demokráciaelméletbe ontológiai, ismeretelméleti fordulatot és az elméleti-fogalmi keret megújítását igényli. Ezért az identitáspolitika szűk területén túlmutatóan kitérünk kutatásunk perspektívájára. Először is, építünk Riker heresztetikai koncepciójára, amely a downsi térelmélet kritikája; másodsor, a framing-kutatások empirikus eredményeire; harmadszor pedig támaszkodunk a politikatudományban, különösen a reprezentáció elméletében bekövetkezett konstruktivista fordulatra. Arra a következtetésre jutunk, hogy az identitáspolitika (1) korlátozza a politikai versenyt, (2) aláássa a közvéleményt, vagy elősegíti annak széttöredezését, és (3) a demokratikus elszámoltathatóságot a képviselő hitelességére korlátozza.

Dudlák Tamás (ELTE BTK):

Kísérlet a civilizációs populizmus fogalmának meghatározására

A civilizációs identitás az utóbbi időben egyre hangsúlyosabban jelenik meg a nemzetközi kapcsolatokban, az egyes államok külpolitikájában, valamint a populizmussal összefüggésben. Mind a populizmus, mind a különféle civilizációs identitások (az ezekre épülő ideológiát akár civilizacionizmusnak is nevezhetjük) felemelkedése a liberális nemzetközi rend válságtermékének tekinthető. Előadásomban e két, a kortárs nemzetközi kapcsolatokat alakító jelenség közti összefüggés elemzésére teszek kísérletet. Azt próbálom bizonyítani, hogy a civilizacionizmus és a populizmus olyan jellegzetességekkel bír, amelyek lehetővé teszik, hogy összekapcsolódjanak, és így a civilizacionizmus a populizmus ideológiai kiegészítéseként jelenjen meg. A civilizációs populizmus fogalmának meghatározásához Cas Mudde populizmus-definícióját veszem alapul, amely szerint a populizmus ideológiaként határozható meg, a nép és az elit közti kibékíthetetlen ellentétre épül, ugyanakkor a gyakorlatban való működése során szorosan kapcsolódik hozzá valamilyen más, kiegészítő ideológia is.

Az előadás először a populizmus és a civilizáció fogalmát, valamint az utóbbiból levezetett fogalmakat (civilizacionizmus és civilizációs állam) tárgyalja. Fontos megjegyezni, hogy a politikai-társadalmi céltól függően elkülöníthető pozitív és negatív civilizacionizmus. A populizmus alapvetően a negatív civilizacionizmushoz tud ideológiailag kapcsolódni, a továbbiakban ezeket a kapcsolódási pontokat vizsgálom. Ezek között említhető a jelenségeket leegyszerűsítő politikai diszkurzív gyakorlat, amely során a civilizációs populisták a civilizációra jellemző belső pluralizmust igyekeznek háttérbe szorítani vagy megszüntetni, és saját csoportjukra mint monolitikus, a külső hatásokkal szemben egységes civilizációs tömbre hivatkoznak. A civilizációs populista diskurzus a közösség céljainak kijelölésekor határozottan épít a távoli múltból eredő civilizációs nagyság képzetére, amelyet restaurációs szándékkal a közelmúlt negatívnak tekintett folyamataival állít szembe. A civilizációs populizmus két alapvető érzelmi kategóriát használ: az áldozattá válást („mindenki ellenünk van”) és az ebből fakadó félelmet és bosszút, valamint az erkölcsi felsőbbrendűséget („nekünk van igazunk”) és az ebből fakadó igazságtalanság érzését. A civilizációs populizmus kiváló ideológiai és diszkurzív eszköz lehet az egyes

kormányok számára a külpolitika cselekvési területének kiterjesztésére. Erre a „virtuális megnagyobbításra” a populista kormányoknak a belső ellenségeken túlmutató, állandó (külső) ellenségkép fenntartása miatt van szükség. A civilizációk között feltételezett konfliktusok lehetőséget biztosítanak a civilizációs populizmus képviselői számára, akik ezeket a vélt vagy valós válságokat biztonságiasítják, és a napirendet uraló ügyként határozzák meg.

Ezekkel a fenti jellemzőkkel leírható civilizációs populizmust a mai Kína, Oroszország, India, Törökország és Magyarország esetében a kormányzati politika részeként figyelhetjük meg. Az előadás végén arra is kitérek, hogy a civilizációs populista vezetők, mozgalmak és pártok közötti együttműködésnek milyen lehetőségei és kihívásai vannak. A prezentáció a civilizációs populizmus kilátásainak értékelésével zárul.

Balázs Zoltán (*BCE, HUN-REN TK*):

Persons and Offices: The Transformation of Political Personhood into Office

This paper is in a nascent stage. The issue I wish to discuss is how the elusive notion of the political sovereign becomes expressed in and by an office. Both historical and modern (as well as contemporary) examples show for the political sovereign to act (and thereby to exist) there is a need for what I call political personhood. The officiation of political personhood refers to political models that have shown some historical and political resilience and relative stability, though not each of them may please democratic political theory which has been quite oblivious to them and has been struggling with what it calls populism and autocratic politics. Here I distinguish between and discuss four such models: Premiership, Regency, Presidency, and Führership.

Metz-Ruszkai Szilvia:

Az ideális politika rekonstrukciója Hannah Arendt nyomán

Előadásomban amellet érvelek, hogy Arendt munkásságában benne rejlik nem pusztán az ideális politikára való igény, hanem olyan konkrétumok fogalmazódnak meg, amelyekből egy komplex politikai modell rekonstruálható. A kiinduló pontom, hogy Arendt életművéből három egymás mellett létező modernitás-értelmezés olvasható ki, s ezek együttes elemzésével, közös értelmezési horizontba helyezésével választ kaphatunk arra a kérdésre, hogy melyek az ideális, avagy jó politika elemei.

Arendt célja egyrészt az olyan önmagáért való politika elérése, ami antiinstrumentális jellegű és független minden szubjektív szemponttól, másrészt pedig a republikánus hatalom és a szükségszerű politikai intézményrendszerek összeegyeztetésének a kulcsát kereste, amelyben a szabadság és a tiszta politika megnyilvánulhat. Módszerében a deliberatív demokrácia az, amelyet az arendti modell megkíván, azonban érvelésem szerint ebben az esetben már nem osztársadalmi tanácskozásról van szó, hanem különböző értékorientációkon alapuló mikronyilvánosságok laza hálózatáról, amelyben a tiszta politika és a szabad cselekvés meg-

valósulhat. A mikronyilvánosságokra pedig tekinthetünk a modern civil-társadalom egy-egy szeleteként, azonban nem a mai formájában, hanem egy letisztultabb változatában, amelyben az osztársadalmi, ugyanakkor nem a közjóra irányuló kérdésekre fókuszálnak.

Arendt ideológiai besorolása több szempontból is nehézségekbe ütközik, ugyanakkor én emellett érvelek, hogy a szabadságközpontú neorepublikánus irányzathoz áll a legközelebb a felfogása, különös tekintettel a politikai autonómia és részvétel, valamint a közösségi elvek és erények hangsúlyossága okán. Arendt sajátos hatalom és egyenlőség fogalmai, valamint a forradalmi tanácsok idealizálása lehetőséget teremt arra, hogy egy, a vertikális hierarchiát és a képviseleti rendszert meghaladó modellt írjunk le, amely a föderatív-elv kiterjesztésére és a politikai közösség önkormányzására épül.

Mindez alapján arra jutottam, hogy a gyakorlati politikai élet szintjén két irány gondolható el az ideális politika megteremtésére: az egyik az önkormányzati reform, amely a közvetlen demokrácián és az állampolgárok folyamatos, aktív bevonásán alapul. A másik pedig a civil-társadalom átforgalmazása, szerepének és jogkörének növelése, így akár a képviseleti demokrácia rendszerén belül is létrejöhetnek az Arendt által igényelt nyilvános-politikai terek, ahol a politikai szabadság realizálódhat.

Előadásomban azt támasztom alá, hogy Arendt egy olyan, ideológiájában konzervatív-republikánus rezsimit tartana ideálisnak, amely döntéshozatali módszerét tekintve a deliberatív demokrácia működési elvét követi, s amely egy átforgalmazt civil-társadalom képében értett mikronyilvánosságok laza hálózatával valósítaná meg az egyébként modern körülmények között máshogyan elképzelhetetlen tanácskozást. Az előadás során kitérek továbbá a teoretikus modell főbb alapelveire, amelyek segítségével az megragadhatóbbá válik a gyakorlati politikai élet szintjén is. Végül pedig az ideális politikával szorosán összefüggő ideális politikus avagy ideális cselekvő arendti képére is kitérek, hiszen a modell centruma a tanácskozás, amely sikeressége és eredményessége érvelésem szerint nagyban múlik a cselekvők személyén.

A LIBERALIZMUS VÁLSÁGA ÉS A „POSZTLIBERALIZMUS” (2. PANEL)

helyszín: A/5 gyakorló

szekcióvezető: Mándi Tibor

Lakatos Júlia (ELTE ÁJK):

Posztliberális illiberalizmus?

Az előadás a Fidesz illiberalis fordulatát a liberális demokrácia két alkotóelemének (liberalizmus és demokrácia) belső feszültségének kiéleződéséből vezeti le, és a nemzetközi szakirodalom új irányai alapján bemutatja az illiberalizmus alternatív értelmezését. E szerint a megközelítés szerint az illiberalizmus egy posztliberális jelenség, csak azon országok értelmezhetőek illiberalisnak, amelyek megtapasztalták a liberalizmust, és meg kívánják haladni azt. A megközelítés nem kezeli az illiberalizmust ab ovo negatív jelenségnek, mivel nem abból indul ki, hogy minden, ami nem

liberális antidemokratikus, továbbá nem gondolja, hogy az illiberalizmus fogalmát bármire lehet használni, amely nem liberális. Az illiberalizmus reakció a liberális demokráciák gyengeségeire, túlzásaira, a fogalmi tisztázás hozzájárulhat ahhoz, hogy a továbbiakban az illiberalizmus kifejezést ne szinonimaként használják mindenre, ami nem liberális.

Baranyai Artúr (ELTE ÁJK):

Rendszeralternatívák a liberalizmus válságára? Oren Cass és a jobboldal gazdaságpolitikai újradefiniálása

Az előadás Oren Cass piac-szkeptikus konzervativizmusát vizsgálja az interpretatív politikaelmélet és a politikai gondolkodási struktúrák elemzésének perspektíváin keresztül. Cass a Foreign Affairs hasábjain 2021-ben közzétett írásában egy a konvencionális amerikai jobboldali értelmezési kereteket kikezdő irányzat körvonalait fektette le, és a „piacpárti ortodoxiával” szemben egy állítása szerint többségalkotásra alkalmas multi-etnikus munkásosztály konzervativizmusát vázolta fel. Az általa propagált konzervativizmusváltozat nem csak abban a tekintetben unikális, hogy tematizálja a konzervatív világnézet piacgazdasággal szembeni szkepticizmusát, hanem ezen túl – az eredetileg a baloldali liberalizmuskritika eszköztárához köthető – gazdasági egyenlőtlenség és szervezett munkaerő fogalmi csomósodási pontjait is hozzáilleszti annak magjához. Az előadás kiindulópontja a Cass által megfogalmazott pozíció elhelyezése annak eszmei kontextusában, azaz a liberalizmus tételezett válságának – és az azzal szemben megfogalmazott ideológiai kihívások – diskurzusában. Ezt követi a pozíció sűrű leírása és fogalmi elemzése, elsősorban Michael Freeden morfológiai ideológiaelméletére támaszkodva. Végül, a prezentáció igyekszik különböző politikaelméleti perspektívákból megragadni az irányzat körvonalait, s ezen elméleti fogódzkodók segítségével értelmezni Cass piac-szkeptikus konzervativizmusának belső logikáját, valamint potenciális relevanciáját és limitációit is.

Balogh László Levente (DE BTK):

Akinek halálhírét keltik... A liberalizmus végéről és válságáról szóló beszéd

A liberalizmus válságáról szóló beszéd egykorú magával a liberalizmussal, de mintha a mostani diskurzus már egészen odáig ment volna, hogy a liberalizmus végét jelentse be. Kétségtelen, hogy a liberalizmus ügye nem áll jól, az utóbbi évtizedekben sok helyen vált az általános politikai és társadalmi rossz közérzet szitokszavává. Amíg a jobboldal, és különösen a populista jobboldal számára a liberalizmus a „woke” kultúrharc szinonimája, addig a baloldali kritika inkább a piacok kérlelhetetlen és korlátlan uralmának „neoliberális” ideológiáját látja benne. A liberalizmus mindig is olyan szellemi irányzat volt, amely elválaszthatatlanul kötődött korához, és ennyiben kritikája, vagy éppen válsága is ebben gyökerezett. Ez a vonása ugyanakkor annak bizonyítéka is, hogy alapvetően reflexív és önreflexív képességeiből kiindulva mindig képes a megújulásra és a viszonyok megújítására.

Mándi Tibor (ELTE ÁJK):

A bizonytalanság liberalizmusa. Érvek egy episztemológiailag szerény liberalizmus mellett

Az előadás arra tesz kísérletet, hogy megpróbálja a liberalizmust olyan formában rekonstruálni, amely a jelenleginél ellenállóbbnak bizonyulhat a szekcióleírásban részletezett kortárs kihívásokkal szemben. Formájában Judith Shklar híres cikkét, „A félelem liberalizmusát” (Shklar 1989) alapul véve, de tartalmában attól eltérve, a „bizonytalanság liberalizmusa” mellett érvel. A „bizonytalanság liberalizmusa” a liberalizmus episztemológiailag szerény formája, amely az emberi tudás eredendően korlátozott természetéből indul ki, és amely a közelmúltban a politikai bal- és jobb-oldalon egyaránt diagnosztizált „episztemikus önhittség” (Barker et al. 2021) ellenszereként szolgálhat. Az előadás megkísérli elhelyezni ezt az ismeretelméletileg megalapozott liberalizmust a liberális gondolkodás egy olyan sajátos hagyományában, amelyet többek között Alexis de Tocqueville, Michael Oakeshott és Friedrich Hayek művei fémjeleznek. Az előbbieket mellett Polányi Mihály tudomány- és politikaelméleti munkásságára, és az általa kidolgozott „hallgatólagos” és személyes tudás fogalmára építve az előadás amellett érvel, hogy a biztos, objektív, tökéletesen artikulált tudásra való korlátozott képességünk jelenti a legszilárdabb alapját az olyan alapvető liberális követeléseknek, mint a köz- és a magánszféra közötti különbségtétel fenntartása, a kormányzat átfogó vallási és filozófiai rendszerekkel szembeni semlegességének elvárása, valamint a politikai hatalom korlátozása. A „bizonytalanság liberalizmusa” a liberalizmus szókratészi formája, mely a „nemtudás tudásából” kiindulva próbál visszatérni a liberalizmus eredeti, klasszikus, tolerancián és nagylelkűségen alapuló szelleméhez.

**A „POLITIKAI” PARADIGMÁINAK ÜTKÖZÉSE A KORA MODERN ÉS MODERN MAGYAR POLITIKAI GONDOLKODÁS TÖRTÉNETÉBEN
(2. PANEL)**

helyszín: A/10 gyakorló

szekcióvezető: Hörcher Ferenc

Nyirkos Tamás (NKE EJKK):

Politikai vallások Magyarországon a hosszú 19. században

Habár a „politikai vallás” terminusa – amely Franciaországban már a 18. század végén felbukkant – Magyarországon sohasem honosodott meg igazán, az általa leírt jelenségre annál több példát találunk. Ezek közül a legjellegzetesebb a nemzeti érzés hol tudatosan, hol ösztönösen vallási nyelven történő újrafogalmazása, annak minden tartalmi és formai elemével együtt. Ennek a – katolikus és protestáns hagyományból egyaránt merítő – törekvésnek a szerepe a politikai közösség megalapozásában a felekezeti megosztott Magyarországon aligha becsülhető túl, miközben számos máig érvényes problémát vet fel az egyházak és a politikai közösség, illetve az egyház és az állam vonatkozásában.

Tóth Kálmán (NKE EJKK):

A politikai közösség klasszikus liberális koncepciója Gorove István A képviseletről című 1846-os beszédében

A reformkori klasszikus liberális politikai gondolkodás legfontosabb kérdése a rendi társadalomból a polgári társadalomba való átmenet kereteinek megteremtésére irányult. A politikai közösség problémája a magát a nemzettel azonosító nemesi felfogás és az állampolgári jogegyenlőségen alapuló polgári nemzetfelfogás összeütközése kapcsán fontos elemét képezte a politikai rendszer reformjával kapcsolatos vitáknak. A manapság már kevésbé ismert, de kiemelkedően művelt és széles látókörű, és a kiigyezés után fontos tisztségeket is betöltő politikai gondolkodó és gyakorlati politikus, Gorove István 1846-os beszéde A képviseletről fontos szempontokkal gazdagíthatja az 1848 előtti reformellenzék politikai gondolkodásáról alkotott ismereteinket.

Gorove a reformok elkötelezett híve volt, azonban a haladást nem tekintette öncélnak. Nyugat-európai utazása során megtapasztalta a polgári társadalomfejlődés árnyoldalait, a munkásosztály nyomorát, és óva intett a nyugati minták kritikátlan átvételétől. Az egyenlőséget abszolutizáló szocialista és kommunista eszméktől is elhatárolódott, nézetei szerint a szabadság összhangban kell legyen a közjával, melyet a többség akaratával azonosított. Azonban gyakorlati tapasztalaton alapuló megfontolásokból kiindulva a politikai közösséget nem tartotta azonosíthatónak a társadalom egészével. Álláspontja szerint a közéletben való felelős részvételhez szükség van az anyagi és szellemi függetlenség bizonyos fokára, mivel az ezzel nem rendelkezők könnyen befolyásolhatók és megvesztegethetők.

Gorove ennek ellenére saját korának mércéje szerint aligha vádolható elitizmussal. A francia júliusi monarchia politikai berendezkedését egyértelműen igazságtalannak tekintette, mivel a 35 milliós népességből csak 200 ezer vagyonos ember rendelkezett választójoggal. Angliát, ahol „minden 21-dik ember részese a képviseletnek” közelebb állónak tartotta saját ideáljához, azonban ő egy még szélesebb réteg, „minden független ember” számára lehetővé tette volna a politikai jogok gyakorlását, melyet az államnak fizetett „egyenes adóhoz” kötött volna. Gorove a törvények legitimitását a többség akaratára, így végső soron a rousseau-i volenté générale-ra vezette vissza, így a Lordok Háza törvényhozás feletti kontrollját nem tartotta igazságosnak. Saját kora hazai viszonyaival kapcsolatban Eötvöshöz hasonlóan megállapítja, hogy még a nemesség többségének akaratára se érvényesül, így a diéta nem tekinthető valós képviseleten nyugvó intézménynek. Érzékelve kora ellentmondásos viszonyait, egyaránt óva int az elavult feudális szisztémához való ragaszkodástól és az anyagi javak jövőről megfélemező, kirívóan egyenlőtlen elosztásától, valamint a fennálló viszonyok gyökeres felforgatásától. A megoldást klasszikus liberális-ként „a képviselet alapján kifejtett polgári szabadságban” véli felismerni.

Pócza Kálmán (NKE EJKK, MCC) – Jereb Botond (MCC):

A politika fogalma a 19. század végi egyetemi tankönyvekben

Kétségtelenül igaz ugyan, hogy 19. században a politika államközpontú vizsgálata dominált, a 19. század második felében a politikatudomány a magyar egyetemeken is fokozatosan elvált a jogtudománytól. Miközben a politikai tanulmányok továbbra is az államot tekintették a politikai küzdelmek központi színterének, egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a politikai tanulmányok és a jogi tanulmányok vizsgálati tárgyai legalább részben elkülönülnek. Következésképpen, szinte párhuzamosan azzal, ahogy a jogtudomány területén a jogtörténeti iskolát és gondolkodást felváltotta a közjog dogmatikus szemlélete, a politika tudományos megközelítése önálló kutatási területté vált a magyar egyetemeken jogi karain (Arczt 2004). A politikatudomány a jogtudománytól való elkülönülése szépen tükröződik abban a folyamatban is, ahogyan a politikatudomány saját tanszéket kapott a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen (1873). E tanszék későbbi birtokosai, Szilágyi Dezső, Concha Győző és Szandter Pál mindannyian tankönyveket és bevezetőket írtak a politikatudományhoz. Magától értetődő, hogy az ezekben a tankönyvekben kidolgozott politikumfogalom és politikafelfogás elemzésre érdemes, ha meg akarjuk érteni, mit jelentett a „politika” és a „politikai” fogalma a 19. század utolsó és a 20. század első évtizedeinek tudományos közegében.

TÖRTÉNETI TÁRSADALOMTUDOMÁNY ÉS SZINTETIKUS JOGELMÉLET (2. PANEL)

helyszín: Ph.D. szoba

szekcióvezető: Szigeti Péter

Wiener György:

Antonio Gramsci és a nemzeti együttműködés rendszere

A 2010-ben létrejött új politikai berendezkedést a polgári tudományosság maffiaállamként, foglyul ejtett államként, hibrid rezsimként, vagy Max Weber nyomán plebiszciter vezérdemokráciaként írja le. Kialakulásának okait a hibás alkotmányos szabályozásban, az aránytalan választási rendszerben, illetőleg a társadalom többségének paternalista igényeiben, beállítottságában találja meg, s egyben tagadja, hogy keletkezését vértelen fülkeforradalom alapozta meg. E megközelítések egyben az ellenzéki pártok politikai gyengeségének, alkalmatlanságának tulajdonítják, hogy a Fidesz négyszer egymás után szerzett kétharmados többséget, sőt újabban a NER-rel szembenálló formációk jelentős részét kollaboránsoknak tekintik. Ebben az elméleti keretben a NER bukását végülis az idézheti elő, hogy az autoriter szisztémák kontraszelektáltak, egyközpontúak, létük egy vezértől függ és ezért elkerülhetetlen lesz a visszatérés akár a közeljövőben is az egyetlen racionális berendezkedéshez, a liberális demokráciához. E felvetésekkel szemben a 2010-ben létrejött politikai rendszer kialakulásának okait és mechanizmusát, jellegét, a kormányzóerők és az ellenzék aszimmetrikus viszonyát, valamint meghaladásának lehetőségét leginkább a történeti társadalomtudományok körébe tartozó, az elmélet

és a gyakorlat egységét megvalósító materialista történetfelfogás alapján magyarázhatjuk. E tudományos módszertani megközelítés politikaelméletét legadekvátábban Antonio Gramsci dolgozta ki, akinek kategóriái, mindenekelőtt a hegemonia, az állóháború és a passzív forradalom a NER-rel kapcsolatos alapvető jelentőségű kérdésekre is releváns választ adnak. Fogalomrendszere szerint 2010-ben Magyarországon, passzív, restaurációs forradalom zajlott le, mely az 1945 előtti keresztény nemzeti berendezkedés helyreállítására irányult. Ugyanakkor, Gramsci felfogásához hasonlóan Orbán Viktor világosan látta, hogy a teljes restauráció megvalósíthatatlan, ezért, a társadalom erőteljes individualizálódására hivatkozva, a nemzeti egység helyett a nemzeti együttműködés megteremtését hirdette meg. Gramsci politikai elmélete a Fidesz és az ellenzék aszimmetrikus viszonyának okait is feltárja. Egyfelől, a restaurációs forradalmak utáni korszakokban a hatalmon levők politikai irányvonala, tézise a vele szembenálló formációk álláspontját, antitézisének maga alá rendeli, másfelől, ilyen történelmi helyzetekben a haladó erők képviselői többnyire nem ismerik fel ellenfelük feladatát, s így a sajátjukat sem értik igazán. A NER-ben legvilágosabban ezt talán az jelzi, hogy a demokratikus ellenzék politikusainak többsége szerint Orbán Viktor ki akarja vezetni országát az Európai Unióból, miközben a miniszterelnök Brüsszel elfoglalására és az integráció teljeskörű átalakítására törekszik. A NER meghaladásának lehetőségét Gramsci elmélete alapján akkor érthetjük meg, ha felismerjük tényleges bázisának jellegzetességeit, elvetve azt a vélekedést, hogy az pusztán megfélemlítésen, manipuláción és az információs hiányon nyugszik. Ezért a restaurációs forradalmak nyomán létrejött rendszerek felszámolása hosszú ideig tartó politikai előkészítést igényel. Igazi változás csak akkor következhet be, ha a demokratikus ellenzék megváltoztatja a hegemonia viszonyokat, vagyis álláspontja hegemonná válik a jelenlegi keresztény nemzeti beállítottsággal szemben.

Pongrácz Alex (*független kutató*):

A világrendszer-válság tüneteiben

A világrendszer, mint gazdaságtudományi és társadalomtudományi aspektusokkal (is) rendelkező rendszerfogalom kezdetei a francia Annales-iskola képviselőinél, kiemelten Fernand Braudel-nél keresendők. A világrendszer fókuszába állító szemléletmód a második világháborút követően tudott igazán szárba szökkenni, főként miután Immanuel Wallerstein „csúcsra járatta” azt. A világrendszer-kutatásban érdekeltek az elmúlt évtizedekben egész könyveket, könyvrészleteket és tanulmányokat tettek közzé választott kutatásuk tárgyában. Az előadás az elmúlt két évtizedben tapasztalható világrendszer-válság egyes gócpontjait kívánja bemutatni, válaszokat keresve a „Quo vadis?” közkeletű kérdésére is.

Rácz Márk (*Milton Friedman Egyetem*):
Gondolatok a tudományos szocializmus és a (marxista)
politikatudomány lehetséges kapcsolódási pontjairól

Előadásomban arra keresem a választ, hogy milyen kapcsolódási pontok lehetnek a címben ismertetett két terület között.

Noha a szocializmus évtizedeiben nem volt szerencsés a szociológia, pszichológia és politikatudomány tudományterületével foglalkozni, az 1970-es és 1980-as években mégis utat tört magának Magyarországon a politikatudomány, mint új szakterület. Izgalmas lehet megvizsgálni, hogy szervezeti szempontból hol szökkent szárba ez a tudományterület? Hogyan viszonyult hozzá az akkori hatalom? Ugyanakkor az is érdekes lehet, hogy a rendszerváltozás során hogyan képződtek át a korábbi „tudsoc”-os oktatók politológia oktatókká?

A politológia meglehetősen kritikai szemlélettel bíró terület, ugyanakkor a tudományos szocializmusról ez nem mondható el.

Az ELTE Államtudományi és Politikatudományi Intézet Politológia Csoportjában dolgozott a 80-as években mások mellett Pokol Béla, Bihari Mihály, Schlett István, Szabó Máté és Urbán László. Arra nincs módom és lehetőségem, hogy eszmetörténeti szempontból vizsgáljam meg a kérdést, azonban a szervezeti keretek vizsgálatából is sok mindent le lehet szűrni.

A késői Kádár-korszakban egyre nagyobb teret nyertek a társadalomtudományok, ennek megfelelően alakult az Aczél György irányítása alatt álló MSZMP Társadalomtudományi Intézete is. Ne feledkezzünk meg a Politikai Főiskoláról sem, ahol szintén oktattak marxista politikatudományt. Hipotézisem szerint azért egy ideológiai oktatási egység berkein belül fejlődött ki a politikatudomány, mivel azok művelői kizárólag ilyen keretek között dolgozhattak.

PÁRTOK ÉS PÁRTRENDSZEREK A 21. SZÁZADBAN: ELMÉLETEK ÉS KIHÍVÁSOK (2. PANEL)

helyszín: 401. gyakorló

szekcióvezető: Csizmadia Ervin, Tóth H. László

Stumpf István (*SZE DFK*):

Amerikai választások: harc az adminisztratív állam ellen

Amerikai választások: harc az Adminisztratív State ellen. Az elkövetkező években Amerika számos fontos döntés előtt áll, amelyek meghatározzák jövőjét és az amerikaiak mindennapi életét. Az ilyen kihívásokra való felkészülés érdekében a Heritage Foundation 2025-ös Projektjét indította el, amelynek célja az Amerika előtt álló legfontosabb problémák megoldására irányuló konzervatív politikai terv kidolgozása. A Heritage Project valójában az Adminisztratív State ellen indult kereszteshadjárat előkészítése. A republikánus győzelem után leépítenek az Adminisztratív State-et, visszavennék a kormányzást a nem választott bürokratáktól. Le akarják győzni a „mélyállami” liberálisokat és elfoglalni a közszolgálatot. A Heritage Project negyedik hatalmi ágának nevezi az Adminisztratív State-et, az

ellenőrizetlen bürokrácia nem a checks and balances logikájára, hanem a hatalom egységére épül.

Tóth László (SZE DFK):

Az extrém fragmentálódás hatása a pártrendszerekre és a kormányzati stabilitásra

A pártrendszerek fragmentációja régóta előszeretettel kutatott témája a tágabb szakterületet érintő kutatásoknak. Ez nem véletlen, hiszen hosszú évtizedek tapasztalatai mutatják, hogy minél inkább fragmentálódott egy pártrendszer, az annál negatívabb hatással van a kormányzatok stabilitására. Az 1990-es évektől kezdve a fragmentáció egy speciális változata is egyre elterjedtebb jelenséggé kellett válni: azon pártok elszaporodása, melyek önállóan alapvetően képtelennek bizonyulnának a törvényhozásokban képviselőnek jutni, más erővel szövetséget kötve azonban lényegében biztosított a helyük a parlamentekben. Ezen pártok zsarolási potenciálja ráadásul nem áll feltétlenül arányban a tényleges társadalmi támogatottságukkal, a törvényhozásban elfoglalt pozíciójuk annál jóval nagyobb befolyást enged nekik. A választási szövetségek révén rendre képviselőnek jutó törpepártok jelensége a II. olasz köztársaság kezdetével jelent meg, de mára jellemzővé vált azon országokban, ahol a pártrendszer instabilitása, illetve a választási szabályozás ennek kedvező feltételeket biztosít. Az „úttörő” példaként is jelen lévő Olaszország mellett ez a jelenség tapasztalható szinte az összes ex-jugoszláv államban, jelentős mértékben tapasztalható a cseh és lengyel rendszerben, illetve voltaképpen az összes olyan országban, ahol a választási szabályozás ezzel kifejezetten nem ellentétes hatásokkal rendelkezik. Az „elszaporodó” törpepártok jelensége mögött többféle okrendszer húzódik meg. Az egyik legfontosabb oknak tekinthető a pártrendszert alkotó pártok képtelensége a belső válságok rendezésére, ezáltal a pártszakadások, kilépések, kizárások számának megnövekedése. Szintén szerepet játszik a jelenség elterjedésében a personalizáció, hiszen ezen önállóan csekély támogatottsággal rendelkező erők többsége kifejezetten egy-egy személyiséghez, vagy legalábbis politikusok egy jól meghatározott köréhez kapcsolható. Egy-egy vezető személyiség politikai túlélése jó eséllyel biztosítható ilyen pártok, illetve az általuk kötött választási szövetségek segítségével. Szintén fontos tényező a pártrendszer instabilitása, az újabb és újabb kihívó pártok (Lucardie) megjelenése. Végül, de nem utolsónak egy-egy választási reform nem feltétlenül célzott módon is hozzájárulhat ezen erők tartós jelenlétéhez. Az előadás kísérletet tesz arra, hogy számba vesse és bemutassa azokat a tényezőket, amely a törpepártok növekvő befolyásához vezet a jelenség által érintett országokban, továbbá bemutatja azt is, ezen szereplők tartós jelenléte milyen hatásokkal van mind a pártrendszer egészére, mind a kormányzati, vagy akár a politikai stabilitásra.

Tábori Ferenc (PE HTK):

A 21. századi magyar többpártrendszer, mint a kartellpárt-elmélet cáfolata

Napjaink politikatudományában a pártok szervezeti-történeti modelljeiben történő változásokban a catch-all pártokig szinte teljes konszenzus van, viszont az ezt követő formáról már messze nincs egyetértés. Richard Katz és Peter Mair kartellpártokról szóló elmélete 1995-ben jelent meg, amelynek a lényege az volt, hogy a pártok eltávolodtak a társadalomtól. A tagdíjak helyett az állami támogatások váltak dominánssá a finanszírozásban. A parlamentekben régebb óta jelenlévő pártok egymással szövetkeztek és úgy igyekeznek alakítani a pártok közötti versengés szabályait, hogy új pártok ne kerülhessenek be a törvényhozásba. Az elmélet a megjelenése után komoly és azóta is tartó vitákat generált, több ezt kritizáló tanulmány jelent meg. Többek között a pártok közötti tényleges meg egyezés bizonyítékát hiányolták, összeesküvés elméleteknek tekintették, sőt volt, olyan megállapítás is született, hogy az állami támogatások bevezetése pont a töredezettséget erősítette. Ráadásul a 21. századi pártrendszerekben bekövetkezett változások szintén nem a kartellpártokról szóló elméletet támasztották alá. A magyar többpártrendszert is többen igyekeztek vizsgálni a kartellesedési elmélet alapján, de ezen írások egyike sem tudta egyértelműen bizonyítani, hogy Richard Katz és Peter Mair elmélete egyértelműen alkalmazható lenne a magyar többpártrendszerre. Az előadás célja, hogy 2010-től áttekintse a magyar pártrendszerben és a pártok közötti versengés szabályozásában történt változásokat. Végigveszi Richard Katz és Peter Mair megállapításait, és azokat egyenként meg nézi mennyire lehet alkalmazni a magyar többpártrendszerre. Az előbbiek alapján állapítja meg, hogy alkalmazható-e jelenleg működő magyar többpártrendszerre a kartellesedés elmélet.

